

Міністерство освіти і науки України
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді
Інститут проблем виховання НАПН України
Хмельницький національний університет
Рада козацьких отаманів України

Г.А.Коломоєць, О.С.Бондарчук, А.М.Грива, А.А.Ребрина, В.Я.Тимофєєв, М.Б.Бігус

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»)

Методичний посібник

Київ 2013

*Керівник авторського колективу – Г.А.Коломоєць
О.С.Бондарчук, А.М.Грива, А.А.Ребрина, В.Я.Тимофєєв, М.Б.Бігус*

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») як система національно-патріотичного виховання українців будується на виховних традиціях козацьких, ПЛАСТунський, СУМівських та інших патріотичних українських громадських організацій.

Гра почала офіційно запроваджуватися в навчальні заклади України ще у 2003 р. Вперше Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» („Джура”) Українського козацтва було запроваджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2003 р. № 855. Положення було укладене за досвідом роботи учительських колективів загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів та працівників органів освіти Київської, Запорізької, Рівненської, Полтавської, Сумської, Кіровоградської областей, м. Києва та Українського дитячо-юнацького козацького товариства ”Січ”, а також за досвідом організації військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами дитячо-юнацьких ігор “Зірниця” та “Орлятко”.

Збірник вміщує матеріали, які напрацьовані вчителями загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів, працівниками органів освіти, представниками дитячо-юнацьких і молодіжних козацьких організацій Українського Козацтва.

ЗМІСТ

Назва теми	сторінка
Історія розвитку гри «Сокіл» («Джура»)	9-18
Українська козацька педагогіка. Концепція	18-33
Національно-патріотичне виховання в системі освіти	33-38
Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів освіти України по відродженню історико-культурних та господарчих традицій Українського козацтва	38-40
Функціональні обов'язки педагогічних працівників у царині козацько-лицарського виховання	40-43
Напрями, форми, методи та прийоми козацько-лицарського виховання	44-52
Ідея козацтва в історичній традиції та в сучасних умовах розвитку Української Держави	52-56
Історична необхідність утвердження дитячого, юнацького та молодіжного руху на козацько-лицарських традиціях	56-59
Основи провідництва. Чому нам найперше треба плекати провідників. Самовиховання	59-60
Гра «Сокіл» («Джура»): історія, ідейні основи та виховний ідеал	60-65
Символіка гри «Сокіл» («Джура»)	65-66
Навчальні заклади, в яких впроваджується гра «Сокіл» («Джура»)	67-75
Організаційні засади гри «Сокіл» («Джура»). Структура гри. Що таке рій. Як організувати рій «козачат», «джур» чи «молодих козаків». Алгоритм дій. Роль виховника, організатора гри у виховному процесі	75-81
Методика гурткової роботи. Досвід скаутських організацій, зокрема ПЛАСТУ.	81-82
Форми занять в грі гри «Сокіл» («Джура»): сходини, тренування, ігри, ватри, походи, змагання та ін. особливості польових форм виховної роботи гри. Козацьке таборування. Основні елементи рйових сходин. Форми та методи проведення	82-84
Керівництво грою «Сокіл» («Джура»)	84-86
Форми співпраці організаторів гри з козацькими та патріотичними громадськими організаціями	87
Як розпочати роботу по впровадженню гри в навчальні заклади області (району, міста)	87-88
Перспективи впровадження гри в навчальні заклади	88

Організація фінальних етапів гри «Сокіл» («Джура»)	89-100
Правила таборування Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Проект. Досвід скаутських організацій, зокрема ПЛАСТУ	100-138
У грі терміни вживаються у такому значенні	6-9
Зразки матеріалів, які використовувалися при проведенні III (Всеукраїнського) етапу гри	139-147
Сценарії заходів у навчальному закладі	148-161
Нормативно-правова база	162-173
Список рекомендованої літератури	173-179
Клейноди	180

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») впроваджується в навчальні заклади України з 2003 року. Ця робота проводиться Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України спільно з Радою козацьких отаманів України та МБУ «Центр Національного Відродження» при сприянні Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства надзвичайних ситуацій, а також Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. За цей час гра «Сокіл» («Джура») зарекомендувала себе як найбільш вдала форма позашкільної роботи з виховання молоді.

З врахуванням отриманого досвіду запровадження гри в навчальні заклади у 2012 році Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України було видано новий наказ від 13 червня 2012 р. № 687 «Про запровадження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»)» (затверджений Міністерством юстиції України 03.07.2012 за № 1094/21406).

Довідково: в Україні джурами завжди називали, як про це записано в Малій енциклопедії Українського козацтва, *«молодих вихованців, зброєносців і помічників досвідченого козака. Інститут джур був дуже поширений і авторитетний, бо існував протягом усієї історії козацтва. Стати джуурою міг не кожен, а лише той, хто годився до козацької служби, пройшовши певні випробовування – як фізичні, так і моральні. Причому духовна загартованість передувала фізичній, якої набували упродовж кількох років. Виховувалися перш за все розважливості та поміркованість, впевненість у собі і власних силах. За існуючою у Війську Запорозькому традицією кожен козак на схилі життя мав підготувати для служби у Війську замість себе молодого юнака. У джури брали своїх молодших родичів (якщо вони були), а частіше – сторонніх підлітків, яких спочатку привчали до ведення козацького господарства, а пізніше, вже на Січі, навчали військовій справі. Система виховання була досить жорсткою. І далеко не всі вихованці годилися для військової служби. Часто вони успадковували від своїх вихователів не тільки військовий досвід, а й усе майно і господарство. У перших воєнних походах патрон-вихователь пильно опікувався своїм джуурою, доки той не набуде певного досвіду і не стане повноцінним козаком. У свою чергу джура мав усіляко дбати про свого наставника і беззаперечно виконувати всі його накази, демонструючи при цьому швидкість, допечність та кмітливість».*

І саме таких козацьких виховних традицій дотримуються організатори при запровадженні у навчальні заклади гри «Сокіл» («Джура»).

У 2003-2008 роках робота з патріотичного виховання молоді на козацьких традиціях провадилася в основному силами активістів-аматорів і мала місцевий розрізнений характер.

Через відсутність єдиної методології виховного процесу, методичних рекомендацій та підготовлених виховників, активісти з позашкільної патріотично-виховної роботи як в закладах системи освіти так і в громадському секторі залишилися сам-на-сам з проблемами покращення ефективності своєї роботи.

У 2008 р. ініціативу щодо покращення стану патріотичного виховання молоді взяли на себе Рада Українського козацтва при Президентові України та МБУ “Центр Національного Відродження”.

Було сформовано Головний штаб гри “Сокіл” („Джура”), до складу якого увійшли представники Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, Ради Українського козацтва при Президентові України (було залучено представників козацьких організацій) та МБУ “Центр Національного Відродження” (було залучено представників громадських організацій: «Спілка Української Молоді в Україні» та НСОУ «Пласт»). Гра “Сокіл” („Джура”) була визначена базовою і основною позакласною формою оборонно-масової і спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді.

У 2009-2012 роках ситуація по патріотичному вихованню молоді почала набирати системного характеру.

За цією програмою у 2009 р. в різних регіонах України були проведені змагання в школах, фінальні змагання на рівні районів і областей, а **Всеукраїнські фінальні змагання Джура-2009** відбулися з 22 по 24 травня в м. Києві. У Всеукраїнському фінальному етапі взяли участь 34 рої, із них 24 рої від усіх 24-х областей України та 10 роїв від усіх 10-ти районів міста Києва. Всього – 300 учасників.

Урочисте відкриття Всеукраїнських фінальних змагань Джура-2009 відбулося у таборі учасників, який розміщувався у заміській зоні Биківня, там ж відбулися і всі основні види змагань. 24 травня відбулися: Служба Божа на Михайлівській площі за участю всіх учасників гри, а також роти Почесної варті Міністерства оборони, курсантів навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ і Державної прикордонної служби, ліцеїстів військового ліцею ім. І.Богуна, представників козацьких і громадських організацій і гостей; урочистий парад учасників заходів за маршрутом: Михайлівська площа – Софіївська та Святкове віче на Софіївському майдані. Урочисте закриття Всеукраїнського етапу Джура-2009 відбулося на Майдані Незалежності. У концертній програмі «Українській козацькій державі 360 років» на Майдані Незалежності взяли участь оркестр і ансамбль пісні і танцю МВС та відомі творчі колективи.

Восени 2009 р. вийшов наказ Міністерства освіти і науки України від 05.11.2009 № 1011 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 25.12.2003 № 855», який визначив освітньо-виховні структури для керівництва проведенням гри «Сокіл» («Джура»).

17 грудня 2009 р. була проведена Всеукраїнська нарада–семінар з організації та проведення гри «Сокіл» («Джура»), на якій були присутні 59 представників з усіх регіонів України.

У 2010 р. загальна чисельність учасників гри збільшилася до 30 тис. молодих українців.

У лютому 2010 р. на базі Центрального табору туристського активу учнів у с. Осій Іршавського району Закарпатської області була проведена Школа джур

козацьких, на яку були запрошені 17 команд (102 учасники) із різних областей України. Під час проведення школи для виховників груп був проведений семінар на тему «Організаційні засади впровадження гри «Сокіл» («Джура») в навчальному закладі». Представники громадських молодіжних організацій, зокрема з Національної скаутської організації України – ПЛАСТ, провели майстер–класи з організації цікавого змістовного дозвілля.

Обласні етапи гри відбулися у травні-червні 2010 р., а **Всеукраїнський етап Джура-2010** – на базі Центрального табору туристського активу учнів Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (Закарпатська область, Іршавський район, с. Осій) з 16 по 25 липня 2010 р. У Всеукраїнському фінальному етапі Джура-2010 взяли участь 23 рої – 230 учасників.

Урочисте відкриття та закриття Всеукраїнського етапу Джура-2010 відбулося у м. Іршава, відбувся урочистий святковий парад вулицями міста, мітинг на центральній площі та концерт.

Заходи Джура-2010 стали вагомим складовою організаційного процесу поширення гри в навчальних закладах України. Інформація про зліт у ЗМІ, на телебаченні (інформаційні повідомлення у новинах та документальний фільм Лариси Соїко «Джура» на каналі «Тиса-І»), матеріали на інтернет порталах дали можливість ознайомитись з формами роботи у рамках гри закордонним ровесникам, особливу цікавість виявили представники української діаспори.

14 жовтня 2010 р. було засновано Клуб учасників та активістів гри «Сокіл» («Джура»). Клуб нині існує у форматі інтернет–сторінки. Метою діяльності Клубу є створення середовища спілкування, обміну досвідом, взаємоінтеграції, співпраці усіх учасників виховного процесу з питань патріотичного виховання молоді.

У 2009-2010 роках гра «Сокіл» («Джура») показала себе як найбільш вдала форма позашкільної роботи з виховання української молоді, набула масового характеру, дала дуже позитивний резонанс як у молодіжному середовищі так і серед козацьких організацій, а також на рівні центральних і місцевих органів державної влади. До реалізації програми в різних областях України долучилися козацькі та патріотичні організації.

У 2011 р. гра активно поширилася в усіх регіонах України. У грудні 2010 – січні 2011 років в областях була проведена паспортизація роїв-учасників гри «Сокіл» («Джура»). Наприклад, у Луганській області було паспортизовано 68 роїв, у яких задіяно близько тисячі учнів, у Полтавській – 185 роїв, у Херсонській – 200 роїв, до складу яких входять 2215 джур.

У Вінницькій області 19 травня 2011 р. в урочищі «Городище» Вінницького району (Сабарівській ліс) обласним центром дитячого і юнацького туризму та екскурсій спільно з Вінницьким козацьким полком ім. Івана Богуна та Вінницьким крайовим козацьким молодіжним об'єднанням «Молода Подільська Січ» було проведено обласний етап гри «Сокіл» («Джура»), в якому взяли участь 20 роїв (17 районних роїв, 2 – м. Вінниця та 1 – м. Козятина). Як відзначив директор центру туризму Л.Юхнович: «Гра з новою силою показала прагнення підростаючого покоління дбайливо ставитись до духовності та культури власного народу, стати поколінням справжніх патріотів – молодих захисників Вітчизни».

У Волинській області активно працювали районні та обласний штаби гри «Сокіл» («Джура»). Згідно наказу управління освіти і науки облادміністрації «Про проведення VI обласного фізкультурно–патріотичного Фестивалю школярів Волині «Нащадки козацької слави» 23–25 травня 2011 р. в урочищі Озюрко Камінь–Каширського району проведений обласний фінал гри «Сокіл» («Джура»).

У Київській області активно проводились районні етапи гри «Сокіл» («Джура», а саме в Ставищенському, Богуславському, Згурівському, Макарівському, Тетіївському, Переяслав–Хмельницькому, Яготинському, Бориспільському районах та у м. Бориспіль.

У Львівській області участь у II (обласному) етапі гри у 2011 р. взяло участь 9 роїв.

У Миколаївській області у фінальних заходах гри «Сокіл» («Джура»), що пройшли 8–10 квітня 2011 р. взяли участь 12 роїв позашкільних навчально–виховних закладів, загальноосвітніх навчальних закладів та громадських організацій.

У Донецькій області обласний етап гри відбувся 19–20 квітня 2011 р. в с. Торське Краснолиманського району. У ньому взяли участь 12 роїв (100 учасників молодшої та старшої вікових груп).

26 травня 2011 р. у м. Києві відбулася публічна презентація Всеукраїнської гри «Сокіл» («Джура») за підсумками роботи у 2009–2011 роках за участю організаторів гри, громадськості, ЗМІ, зацікавлених у співпраці установ та організацій. Був виготовлений і розповсюджений серед учасників та надісланий на електронні адреси організаторам гри в регіонах презентаційний ролик.

У Закарпатській області 14 квітня 2011 р. було проведено семінар–практикум з проведення гри «Сокіл» («Джура»), а 28–30 травня 2011 р. в смт. Великий Бичків Рахівського району був проведений обласний етап гри. Участь у цьому етапі взяли 25 роїв (близько 200 учасників).

Протягом квітня–травня 2011 р. у Херсонській області пройшли 3 міських та 14 районних етапи гри «Сокіл» («Джура»). Проведено обласний установчий семінар проведення II (обласного) етапу гри «Сокіл» («Джура»), на якому були присутні представники 15 районів області, а сам II (обласний) етап відбувся 7–9 вересня 2011 р.

Активну участь в організації гри «Сокіл» («Джура») в Черкаській області бере Навчальний центр державної прикордонної служби України в смт. Оршанець Черкаського району, на базі якого 29–30 травня 2011 р. був проведений II (обласний) етап гри.

У Хмельницькій області обласний етап гри відбувся з 30 травня до 1 червня 2011 р.

У Тернопільській області обласний етап гри відбувся 10–12 червня 2011 р. в урочищі «Бліх» Зборівського району.

Обласний етап гри у Полтавській області відбувся у жовтні 2011 р. за участю 27 роїв.

Всеукраїнський зліт учасників та активістів гри «Джура 2011, Холодний Яр» був проведений на Черкащині. Він відбувся 20–26 червня 2011 р. поблизу села Мельники на території Холодноярської Республіки. У заходах «Джура 2011, Холодний Яр» взяли участь 12 роїв – 120 учасників.

Урочисте відкриття Всеукраїнського злету «Джура-2011, Холодний Яр» відбулося 21 червня 2011 р. у м. Черкаси на площі ім. Богдана Хмельницького, а урочисте закриття – відбулося 26 червня 2011 р. у гетьманській столиці Богдана Хмельницького м. Чигирин.

Згідно з Програмою злету на першому етапі заходи відбувалися на території Навчального центру Державної прикордонної служби України в с. Оршанець, де всі учасники ознайомилися з умовами розміщення військовослужбовців, з матеріально-навчальною базою і зразками військової техніки, виконали вправи навчальних стрільб з пневматичної зброї, позмагалися в етапах злету «Впоряд» (стройова підготовка), «Народна боротьба «Навхрест» та конкурсі «Ватра». Конкурс «Ватра» перетворився на своєрідний «концерт художньої самодіяльності» за участю не тільки учасників злету, але й курсантів Навчального центру, які продемонстрували свої бойові якості та вміння затримувати порушників державного кордону. Багатьом юнакам і дівчатам сподобалося, як живуть і навчаються курсанти-прикордонники, деякі вже заявили про готовність пов'язати свою долю по закінченні школи зі службою у прикордонних військах.

Другий етап змагань відбувся в околицях села Мельники Чигиринського району. Тут рої-учасники помірялися силами у змаганнях: смуга перешкод, таборування, теренова гра, конкурсах: «Ватра» і «Козацький куліш». Важливим етапом для учасників був рейд, який відбувався в околицях села Мельники протягом 3-х днів. Метою рейду було ознайомити молодь з прекрасною природою Холодного Яру та з його героїчною історією. Протягом багатьох століть у цих краях проживають вільні люди – козаки, які завжди першими зустрічали навали ворогів, які йшли на українські землі з різних сторін, приносячи українцям грабунок і поневолення. Пам'ятають ці глибокі яри і гайдамаків, які освячували тут свої ножі на кару гнобителям нашого народу. Пам'ятають вони і отаманів визвольної війни початку 20 ст., і загони УПА, які боролися тут проти німецької армії у часи Другої світової війни. За умовами рейду кожен рій мав з використанням карти знайти певну історичну пам'ятку, ознайомитися з її історією, зробити фото на згадку й отримати за кожну таку знайдену пам'ятку певну кількість балів, які враховувалися при оцінюванні цього етапу змагань.

У перелік історичних пам'яток входило більше двадцяти місць і об'єктів: це і «Дуб Максима Залізняка», і «Сад пам'яті» на хуторі Буда, закладений учнями місцевих шкіл на місці розстрілу німецькою армією 89 українців, і «Мотронинський монастир», заснований в лісовому урочищі на місці древнього Мотронинського городища, і «Гайдамацький ставок» де гайдамаки святили ножі, і «печери», що поблизу гайдамацького ставка, які, за свідченням старожилів, сягають у довжину близько 28 кілометрів, і «склик» – традиційне місце збору гайдамаків розміщене за ворітьми Мотронинського городища, що виходили на Чорний шлях, і «Гайдамацька Січ» від якої починається «Січковий Яр», і «Поташний Яр» у якому гайдамаки виготовляли порох, холодну та вогнепальну зброю, і пам'ятник Тарасу Шевченку, і місце останнього бою отамана В.Чучупаки та багато інших.

Молодь була в захопленні від місцевої природи: «Дуже, дуже, дуже гарно, добре, свіже повітря, багато нових вражень», «Дуже гарна природа, чисте повітря, смачна вода», «Природа Холодного Яру неймовірно прекрасна, такої я ще не

бачив ніколи», «Мальовнича природа та краєвиди, козацький дух під час змагань» – це слова з анкет учасників.

Співорганізаторами змагань у 2011 р. традиційно були козацькі організації, ПЛАСТ, Спілка Української Молоді в Україні та Молодіжний Націоналістичний Конгрес, які забезпечували діяльність мандрівного наметового табору та проведення змагань, осавульську службу, несення козацької служби з метою додаткового вишколу учасників злету, проведення виховних заходів з молоддю.

Активну організаційну та фінансову підтримку проведенню Всеукраїнського злету «Джура 2011, Холодний Яр» надали козацькі організації: МГО «Реєстрове Українське Народне Козацтво» (Верховний отаман Володимир Сумовський), ВГО «Всеукраїнське Гетьманське Козацтво імені Івана Богуна» (Верховний отаман Сергій Брижицький), Крайове Товариство «Вінницький козацький полк імені Івана Богуна» (отаман Володимир Воловодюк), МБУ «Центр національного відродження» (директор центру Тарас Рондзістий), а також молодіжні громадські організації «Спілка Української Молоді в Україні», НСОУ «Пласт» та Молодіжного Націоналістичного Конгресу.

Заходи Всеукраїнського злету «ДЖУРА-2011, Холодний Яр» пройшли у складних природних і кліматичних умовах, але всі його учасники витримали цей дуже важливий у їхньому житті іспит на мужність. Під час проведення підсумкового опитування юнаки та дівчата дали хорошу оцінку проведеним заходам і висловили свої побажання. Ось деякі з них:

- «Саме мені було трохи тяжко, але дуже сподобалось. Для України це дуже важливо, тому що молодь здебільшого вже забула, що таке війна, і як тяжко їх прадідам було здобувати свободу. Джура допомагає нам зрозуміти і відчути, хоч трішечки, себе козаком (чи козачкою). Це важливо і потрібно нам»;

- «Гра Джура – це найкраща військово-спортивна гра, яка є в Україні, вона вчить нас жити, бути сильними, наполегливими та розумнішими. Мені дуже подобається ця гра і я обов'язково ще раз візьму участь у них змаганнях»;

- «На мою думку, «Джура» – це дуже хороша гра, оскільки такі ігри, як «Джура», виховують у юнаків повагу, до українських звичаїв, козацтва. Учасники гри міцнішають як духовно, так і фізично»;

- «Гра «Сокіл» («Джура») є дуже корисною для України, бо дуже багато людей втратили козацький дух, в Україні є багато проблем, які ми не в змозі вирішити, але такі організації дають нам якусь надію. Мені дуже подобається ця гра, я не один раз беру в ній участь і хочу ще не один раз взяти у ній участь. Шановні організатори, проводьте такі злети частіше, вони є дуже корисними для виховання молоді! Дякуємо за хороші враження!!!».

29.11 – 01.12.2011 р. у м. Києві був проведений семінар відповідальних за напрям роботи з військово-патріотичного виховання в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на якому на прикладі Бучанської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату І-ІІІ ст. з поглибленим вивченням іноземних мов та гімназії № 283 м. Києва було проведено практичне заняття з впровадження козацько-лицарського виховання в рамках гри «Сокіл» («Джура»).

З метою налагодження роботи з питань впровадження у навчальні заклади Дніпропетровської області гри "Сокіл" ("Джура") представники Головного штабу

гри у період з 20 по 23 жовтня 2011 р. провели виїзні засідання штабу у містах: Кривий Ріг, Нікополь, Павлоград, Новомосковськ, Дніпропетровськ. Ця робота була проведена у формі зустрічей за круглим столом на тему: «Військово-патріотичне виховання в сучасних умовах. Місце та роль військово-патріотичного виховання у справі національного відродження і процесах розбудови української держави. Гра «Сокіл» («Джура») Українського козацтва як найбільш вдала форма позашкільної роботи з військово-патріотичного виховання української молоді». Учасниками зустрічей були представники шкіл, відділів освіти, активісти «Просвіти», козацьких, молодіжних патріотичних організацій, представники незалежних профспілок.

18 грудня 2011 р. пройшла Всеукраїнська нарада-тренінг для організаторів гри «Сокіл» («Джура») з питань проведення організаційно-методичних заходів реалізації Програми гри у навчальних закладах України у 2011/2012 навчальному році.

У 2012 році Головний штаб гри продовжив практику проведення своїх виїзних засідань з метою налагодження роботи з питань впровадження гри "Сокіл" ("Джура") у навчальні заклади окремих областей. Так представники Головного штабу гри взяли участь у семінарах, які відбулися 21 і 22 лютого 2012 р. відповідно у містах Миколаєві та Херсоні.

Заходи щодо запровадження гри "Сокіл" ("Джура") у 2012 році, як і в попередні роки, проводилися в усіх областях України. Наприклад, у Вінницькій області міський етап гри відбувся 22 березня, а 10 травня у передмісті Сабарові відбувся обласний етап, у Волинській області обласний етап гри відбувся 4-6 травня, у Львівській – 29 травня – 1 червня, в Одеській – 16-18 травня, в Рівненській області міський етап гри відбувся в м. Дубно 15 квітня, а обласний етап – 21-23 травня, у Тернопільській області 16 лютого відбувся семінар організаторів гри, а обласний етап – 6-7 червня на базі табору «Сокіл», що поблизу с. Чорний ліс Збаразького району, в Харківській області обласний етап гри відбувся 31 травня, в Хмельницькій області 3 квітня відбувся семінар організаторів гри, районні етапи гри відбулися в багатьох районах області, а обласний етап – 29-31 травня, в Чернігівській області 28 квітня відбувся семінар організаторів гри, міський етап відбувся 22 травня у м. Прилуки, а обласний етап гри відбувся 9-10 червня.

III (Всеукраїнський) етап гри «Карпатська Січ: Джура-2012» проводився 18-24 липня у Закарпатській області згідно наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 04.07.2012 № 779. У цьому Всеукраїнському етапі взяли участь 21 рій – 210 учасників.

Організатором Всеукраїнського етапу гри «Карпатська Січ: Джура-2012» був Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (директор Савченко Н.В.) спільно з Радою козацьких отаманів України (голова Грива А.М.) і МБУ «Центр національного відродження» (директор Рондзістий Т.І.). Вже традиційно в організації та проведенні Всеукраїнського етапу взяли участь волонтери від козацьких організацій: Українське Вільне Козацтво в Україні (Наказний Кошовий отаман Анатолій Грива), МГО «Міжнародна федерація Бойового Гопака» (президент Володимир Пилат), Крайове Товариство «Вінницький козацький полк імені Івана Богуна» (отаман Володимир

Воловодюк), ГО Вінницьке крайове козацьке молодіжне об'єднання "Молода Подільська Січ" (голова Валентина Шпак), Регіональна громадська організація «Кодацька паланка Війська Запорозького низового» (отаман Владислав Ладигін), Рівненська обласна ГО "Поліська Січ" ВГО "Велике Козацьке Коло" (Кошовий отаман Олександр Грель), Шевченківський районний у м. Києві осередок МГО «Українське козацтво» (отаман Ігор Звягін) і від молодіжних патріотичних організацій: «Спілка Української Молоді в Україні», НСОУ «Пласт», Молодіжний Націоналістичний Конгрес.

Волонтери забезпечили діяльність табору, проведення змагань, осавульську службу, несення козацької служби (що проводилося з метою додаткового вишколу учасників), проведення виховних заходів з молоддю. Діяла козацька старшина табору, яка забезпечувала виконання щоденної програми заходів.

Щорічні Всеукраїнські етапи гри «Сокіл» («Джура») проводиться не за класичного схемою проведення спортивних змагань, де головним є перемога рою будь-якою ціною, а у формі навчально-виховних зборів. За час спільної роботи організатори і вчителі взаємно збагачують власний виховний потенціал, а юнаки та дівчата знаходять собі друзів, отримують багато корисної інформації, виробляють особисті навички виживання в екстремальних умовах. Отриманий досвід вчителі та вихователі запроваджують у своїх школах у ході організації та проведення районних і обласних фіналів гри.

Організаційним і координуючим центром впровадження гри на всеукраїнському рівні є Головний штаб гри, який забезпечив успішне проведення вже чотирьох Всеукраїнських етапів гри – у 2009, 2010, 2011 і 2012 роках. Заснований у 2010 році Клуб «Джура», до складу якого увійшли всі представники Головного та місцевих штабів гри, представники органів освіти, молоді та спорту, козацьких і громадських організацій, учасники гри, продовжує розвиватися як центр управління Всеукраїнською грою «Сокіл» («Джура»), як середовище спілкування учасників гри (учні, батьки, вчителі, працівники органів освіти, представники органів влади і громадських організацій), обміну досвідом, взаємоінтеграції (вихованці гри отримують можливість ознайомитися з роботою різних козацьких і патріотичних організацій, і свідомо увійти до складу організації, яка є для них найбільш привабливою), співпраці різних активістів козацького та патріотичного виховання.

У 2013 р. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13 червня 2012 р. № 687 «Про запровадження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»)» (затверджений Міністерством юстиції України 03.07.2012 за № 1094/21406) передбачено проведення по всій Україні I (Районного) етапу гри. З цією метою в усіх районах України будуть створюватися районні штаби гри «Сокіл» («Джура»), які забезпечать проведення у травні-червні 2013 року проведення I (Районного) етапу гри.

З метою сприяння запровадження Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у навчальні заклади України спільними зусиллями Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської

молоді, Ради козацьких отаманів України та МБО "Центр національного відродження" за фінансової підтримки Благодійного Фонду Богдана Гаврилишина з листопада 2012 р. по березень 2013 р. проводяться вишкільні дводенні семінари для вчителів та вихователів середніх та позашкільних навчальних закладів, представників козацьких і громадських організацій, які беруть або хочуть брати практичну участь в організації заходів Всеукраїнської гри «Сокіл» («Джура»).

1-й Семінар вже відбувся 17-18 листопада 2012 року в м. Києві за участю представників від м. Києва та Київської, Вінницької, Житомирської, Сумської, Черкаської та Чернігівської областей.

2-й Семінар 15-16 грудня 2012 року в м. Києві для представників відділів освіти та вчителів шкільних і позашкільних навчальних закладів Києва.

3-й Семінар 22-23 грудня 2012 року в м. Дніпропетровську за участю представників від АР Крим, м. Дніпропетровська та Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Харківської, Херсонської областей, а також м. Севастополя.

4-й Семінар 2-3 лютого 2013 року в м. Тернополі за участю представників від м. Тернополя та Тернопільської, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької областей.

5-й односторонній Семінар 16 лютого 2013 року в м. Миколаєві за участю представників від м. Миколаєва, АР Крим, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей.

Планується проведення Семінарів у м. Хмельницькому, Харкові, Львові та інших містах.

Проведення вишкільних семінарів має за мету базову підготовку спеціалістів – виховників гуртків гри "Джура", які організовуватимуться у навчальних закладах. У програмі семінарів передбачено теоретично-практичні заняття з ідейних та організаційних засад гри, методики козацько-лицарського та патріотичного виховання, програми роботи по грі "Джура" протягом року, організації фінальних змагань як підсумку річного циклу праці.

Організатори семінарів мають надію, що їхня робота покладе початок створенню загальнодержавної системи патріотичного виховання молоді та допоможе місцевим органам влади, органам освіти, молоді та спорту, військовим комісаріатам, представникам козацьких і громадських організацій успішно провести у 2013

У липні-серпні 2013 року Головний штаб гри «Сокіл» («Джура») планує проведення Міжнародного злету учасників гри Джура-2013. З метою підготовки цього заходу у березні 2013 р. заплановано проведення у м. Києві семінару для організаторів Міжнародного злету Джура-2013.

Прес-служба Клубу «Джура»

УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА

КОНЦЕПЦІЯ

(Концепцію розробила творча група при Міністерстві освіти України у складі: науковців Ю.Д.Руденка, М.Г.Стельмаховича, Г.В.Біленької, О.Т.Губка, П.Р.Ігнатенка, В.Г.Кузя, М.І.Кравчука, Є.І.Сявакко, Д.Т.Федоренка, педагогів-практиків, методистів Л.К.Білецької, О.В.Вронської, В.М.Гамажана, В.І.Каюкова, О.В.Ковальчука, Д.М.Погребенник).

Козацтво як культурно-історичний феномен.

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох. Вона надихала цілі покоління освітніх діячів, педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке українське козацтво як культурно-історичний феномен.

Козацький рух України був однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби народу за політичну і державну незалежність. У тому, що ми, українці, сьогодні є народом, нацією, провідна роль належала козацтву, яке із століття в століття було єдиним і могутнім форпостом, що пильно стояв на сторожі свободи, гідності і честі України як незалежної держави. Недарма іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «країною козаків», а українців – «козацькою нацією».

Вільнолюбне українське козацтво виникло на славній Запорозькій Січі, на легендарному острові Хортиця, за порогами Дніпра-Славути. У національній свідомості українців поняття Запорозької Січі зливається в єдиний духовний комплекс, подвижництво минулих поколінь. Запорозьке козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у своєму віковичному розвитку. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яка є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь.

Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Багатогранною була діяльність козаків як звитязних воїнів, захисників сплюндрованих прав народу, волелюбних громадян, політичних і державних діячів, як дбайливих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців високого мистецтва, турботливих членів сім'ї, мудрих вихователів дітей. Багато козацьких діячів стали провідними політичними і державними постатями в історії рідного народу.

Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, що борючись у ті часи проти феодального закріпачення, гніту особистості, які приносили із собою різні загарбники, кожен українець прагнув стати козаком. Весь народ покочувався, що свідчило про новий, вищий рівень його духовності. І лише агресивні підступи чужоземців час від часу гальмували, переривали, руйнували цей прогресивний історичний процес, який свідчив про соборність українського народу, його згуртованість у боротьбі з ворогами.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого, вільного і незалежного життя.

Творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення незалежності України.

Сутність і особливість козацької педагогіки.

Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Вона найтісніше пов'язана з матеріальною і духовною сферами, творцями яких було українське козацтво.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формує у підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду славнозвісної Київської Русі.

Зміст, ідейно-моральний і емоційно-естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної свідомості, духовності народу.

Провідні ідеї козацького руху (свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя та ін.) були найважливішими в національній системі освіти і виховання. Педагогічна мудрість козаків сприяла зміцненню української системи виховання, яка в той час досягла апогею свого розвитку. Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх східнослов'янських земель. Чимало козацьких лідерів (гетьманів, полковників, сотників, кошових отаманів та ін.) мали вищу освіту, вивчали українську народну і світову філософію, логіку, психологію, історію, риторику, поетику, оволодівали латинською, грецькою, старосвєрейською, польською, німецькою та іншими мовами.

Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні існували різні типи навчальних закладів. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) працювали й козацькі, січові школи на території Січі, земель Війська Запорозького, на Гетьманщини. Основу вітчизняної системи виховання склали козацькі виховні ідеї, які були відомі далеко за межами України.

У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний дух козацтва. Чільне місце відводилося ідеям і засобам народної педагогіки, українознавства. Всі вихованці разом із батьками, педагогами брали активну участь у впровадженні в життя народних традицій, звичаїв і обрядів.

Як окремий напрям розвивалося фольклорне виховання, серцевиною якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їхню героїчну боротьбу проти чужоземних загарбників – татар, турків, польської шляхти і російського самодержавства. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва (декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання тощо), що були пройняті вільнолюбним козацьким духом пізнавально-виховним потенціалом національної символіки. У навчально-виховних закладах України того часу, як і сусідньої Білорусії, зароджувалася і утверджувалася вперше в світі класно-урочна система навчання, яка за своєю якістю випереджала системи навчання багатьох країн.

Українська козацька система виховання – глибоко самобутнє явище, аналогів якій не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя.

Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні національні духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, часто очолювали, як правило, національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури України та інших, зокрема, слов'янських держав. У січових і козацьких школах, школах джур, а також по закінченні вищих навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

Характерною особливістю козацького родинного виховання був його високий рівень, який забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки, багатющі національні традиції, звичаї та обряди, здобутки християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу.

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу і ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько – це захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. У козацькому фольклорі, педагогіці він символізує для дитини високий і незаперечний взірець стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу.

В часи національно-визвольних змагань слово і позиція батька – це поклик століть, голос совісті предків, від яких естафета вільного життя передається його синам і онукам. Козацька сімейна педагогіка так виховує дітей, що вони в словах, справах і вчинках батька відчують і сприймають як святу «золоту нитку історії», переривати яку – найтяжчий злочин, гріх. Численні засоби козацької педагогіки, що відображають історичні факти і згустки духовності народу, настільки розвивають ідеальну сферу особистості (відчуття, сприймання, уяву, інтуїцію, підсвідомість та інші резерви пізнавального апарату людини), що вона завжди відчуває, бачить перед собою образ Батька як символ предків, як символ свого життя і совісті. Така специфічна особливість духовного життя козаків зафіксована в історичних фактах, народній мудрості, художній літературі.

Батько формував у сина твердість, витривалість, уміння долати будь-які життєві труднощі, незламність, цілеспрямовано загартовував його тіло, виховував мужній характер, лицарські якості.

Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Керуючись лицарськими чеснотами, чоловік, як правило, робив поступки дружині в розв'язанні багатьох сімейно-побутових питань, створював їй психологічний комфорт. Це благотворно впливало на виховання дітей, хлопчиків і дівчаток. Усвідомлення матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, нерідко екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та ін.) обумовлювало те, що вона виробляла у своїх синів мужність, твердість і рішучість, інші вольові якості характеру. Виховуючи на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, їхні бойові походи, а й творила нові, якими переливала в душі дітей глибину своїх почуттів, мук і страждань, віру і надію на щасливе життя.

Січові школи реалізували право особистості на навчання, задовольняли як культурні, духовні, так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці оволодівали читанням, письмом, хоромим співом та музикою. Їх привчали до національного способу життя і поведінки, оборонно-військової справи.

По закінченні січової школи найздібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах. Ще інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати бойове мистецтво. З них виростили загартовані й мужні воїни.

Козацькі школи діяли у полкових ті сотенних містах і містечках України. Вони мали загальноосвітній характер. Юні козачата оволодівали знаннями про отчий край, героїчну минувшину, події політичного і державного життя України. Тут здійснювалися розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші види виховання. Учні успішно опановували різними галузями народних знань – медициною, астрономією, метеорологією та ін.

Відомий історик О.М.Апанович твердить, що після козацької Ради 1736 року і до кінця існування Запорозької Січі «в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити... у 53 поселеннях та урочищах». Характерно, що при «кожному з цих поселень існували козацькі школи». Історик І.Ф.Павловський у праці «Походження школи в старій Малоросії і причини їх знищення» зазначав, що в 1740-1746 роках у семи полках Лівобережної України, де було 35 міст і містечок, 998 сіл і слобод, діяло 886 шкіл. Знаменний історичний факт: на землях Вольностей Війська Запорозького церкви, школи і шпитали існували майже в кожному населеному пункті і виникали одночасно з їхнім заснуванням. Це свідчить про високий освітній і культурний рівень козацтва.

Факти свідчать про активну підтримку з боку Української держави, її управлінських структур, козацької старшини, діяльності козацьких шкіл, і про їхній високий статус у тогочасному суспільстві. Так, у ХУІІ столітті Лубенський полковник І.Кулябка розробив проект розвитку козацьких шкіл України. Цей проект був схвалений гетьманом і рекомендований іншим полковникам, щоб такому «прикладу слідували і чекали за це підвищення від вищого уряду... похвали і нагород».

Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів – сім'ї і школи при збереженні пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Козацькою педагогікою послуговувалися не лише в родинному вихованні і навчально-виховних закладах. Її принципи, ідеї впливали на формування громадської думки, характеру всього народу. В цьому зв'язку можна говорити про соціальну козацьку педагогіку: формування особистості здійснювалося під впливом багатьох соціальних факторів (культурних, економічних, етнографічних, моральних, естетичних тощо). У козацькі часи нашому народові був притаманний високий рівень моральності, духовності, народних знань, національних традицій і звичаїв. Це дає підстави стверджувати, що культурність, вихованість і значною мірою освіченість були невід'ємними складниками національного способу життя. Адже до критеріїв культурності і моральності, вихованості й освіченості належить не лише наявність навчально-виховних закладів, а й високий рівень народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології, кулінарії тощо), народної естетики, мистецтва, моралі.

Різноманітні знання, в тому числі й педагогічні, поширювали також мандрівні дяки – вчителі, філософи, артисти, кобзарі, лірники, майстри козацьких видів єдиноборств та забав.

Виховні функції козацької педагогіки реалізувалися в процесі формування чисельних козацьких об'єднань – побратимств, братств, товариств, гуртів та інших громад. Такі об'єднання відображали і захищали потреби, інтереси, права як окремої особистості, так і групи людей, усього народу. Багатообіцяючими для сучасної теорії і практики виховання є пізнання «секретів» формування вірності і відданості, аж до самозабуття і самопожертви козаків, що браталися між собою. Ризикуючи власним життям, козаки часто визволяли своїх рідних, побратимів,

друзів із турецько-татарської неволі, ішли один за одного на муки, тортури. В іноземців викликали подив незламна дружба козаків, нехтування ними небезпекою, готовність здобути волю іншим людям за рахунок власного життя. Пізнання сучасними педагогами психологічних, моральних, світоглядних механізмів героїчних вчинків козаків допоможе творчо відроджувати лицарську педагогіку.

Козацька педагогіка була найтісніше зв'язана з гуманістичними традиціями, ідеями самоврядування і виборності, будівництва самостійної Української держави. Тільки країна з великим історичним досвідом розвитку освіти і виховання, захисту прав і свобод особистості, всього народу могла породити таке незвичайне явище, як Конституція Пилипа Орлика (1710 рік). Вона – унікальний феномен європейської і світової політичної, державної і правозахисної думки.

У центрі козацької педагогіки – ідеал вільної і незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на вітчизняних традиціях громадського, політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні і загальнонаціональні цінності. У багатогранній народній творчості опоетизовано ідеал козака-хлібороба, власника землі, її дбайливого господаря. У часи чужоземної загрози народ творив ідеал козака-воїна, витязя нескореного духу, честі і звитяги: легендарного козака Мамаю, портрети якого в ті часи були чи не в кожній українській хаті, першого прославленого керівника запорожців Дмитра Вишневецького (Байду), оспіваного в піснях Морозенка та інших. Беручи з них приклад, юнаки виростили стійкими патріотами, подвижниками. Велике виховне значення має матеріал про історичні постаті козаків, їхнє життя і боротьбу за свободу народу, незалежність України, а також про цілі козацькі династії, роди – Дорошенків, Наливайків, Тупталів та ін.

Ідеї і засоби козацької педагогіки найтісніше пов'язані з системами освіти і виховання європейських народів.

Формування в молоді козацької духовності.

Козацтво утверджувало новий, вдосконалений суспільний устрій, який поглиблював ім. збагачував традиційний спосіб життя українського народу. Керуючись віковічною народною мудрістю, козаки розуміли, що чисті і незамулені національні джерела знань – це могутня і непоборна сила в боротьбі за права і вольності. Ідея волі була найулюбленішою і найпоширенішою серед них. Відстоювання своєї волі, свободи народу потребували знань як найважливішого засобу вистояти в нерівній боротьбі. Г.Боплан так характеризував козаків: «Вони кмітливі і проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя».

Під захистом козацьких збройних сил виникали численні національні організації, громади та інші осередки, зокрема братства, які в процесі захисту самобутнього інтелектуального життя України перетворювалися в освітньо-духовні форпости, центри розвитку науки і культури.

Бурхливо розвивалася багатогранна народна творчість. Відкривалися друкарні, які започаткували могутню традицію книгодрукування рідною мовою. Козацька доба в розвитку національної системи виховання дала світові блискучу плеяду вчених, культурних діячів, педагогів, авторів перших вітчизняних

підручників: С.Оріховського, І.Гізеля (Кисіль), Герасима і Мелетія Смотрицьких, Ф.Прокоповича, Л.Зизанія, С.Яворського, Г.Сковороду та ін.

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів. Об'єднані національно-визвольними ідеями, високими народними цілями та ідеалами, вони постійно зміцнювали козацькі ряди. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України і життя своїх побратимів – жертівністю.

Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету, його найвищою вершиною. Такими компонентами духовності є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд, козацький характер та ін.

Оволодіваючи козацькою духовністю, підростаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво. В духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі і лицарській звитязі – своєрідним кодексам якостей високо благородної особистості. Кожен молодий козак прагнув розвивати в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу.

Неписані закони кодексу лицарської честі передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі;
- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність тощо);
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти.

Крім того, із століття в століття козацька педагогіка формувала в молоді й такі героїчні якості, що склали кодекс лицарської звитязі:

- готовність боротися до загину за волю, віру, честь і славу України;
- нехтувати небезпекою, коли справа торкається життя друзів, побратимів, Матері-України;

- ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від чужих зайд-завойовників;

- героїзм, подвижництво у праці і в бою тощо.

Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе.

Виховання фізичної і психофізичної культури.

Козацьке загартування тіла і духу своїми коренями сягає часів праукраїнської історії. Цілісна система козацького тіло виховання викристалізувалася і досягла найвищого ступеня розвитку саме в запорозьких козаків.

Свій етногенез козаки вели від предків, яких представники зарубіжної історіографії називали по-різному (анти, скіфи, руси та ін.). Як писав історик Прокопій Кесарійський про антив, «усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні». Ведучи свій родовід від пращурів-богатирів, козаки прагнули розвинути в собі богатырську силу і дух, у чому домагалися вражаючих успіхів.

Козаки та їх предки проявляли міцний фізичний гарт, високу техніку самооборони в таких ризикованих, сповнених відвагою і мужністю видах діяльності, як лови. Вони сміливо йшли із списом чи рогатиною на ведмедя, ставали на «прю» в лісових пушах з буй-турами, приборкували диких коней тощо.

В умовах незгасаючих воєн, збереження власного етносу, виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах, у змаганнях із стихійними силами природи гартувалися дух і тіло козаків. Суворий час вимагав і суворої, нерідко залізної дисципліни в процесі бойової підготовки молоді, формування в неї готовності захищати рідну землю. Відтак складалася спеціальна система фізичного і психофізичного загартування підлітків та юнаків, що поступово набирали рельєфних і чітких форм.

Ще в епоху Київської Русі дітей з семи років навчали стрільбі з лука, володіння списом і арканом, їзді верхи, а з 12 років – справжнім «військовим хитрощам», тобто мистецтву бою.

Традиції фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь продовжувалися в козацьку епоху. Загартовуючи себе і готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки влітку спали проти зоряного неба, уявою і думкою ширяли в невідомі світи, прагнули проникнути в таємниці Космосу. Вони ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття. Г.Боплан писав: «маючи міцне здоров'я, козаки майже не знають хвороб».

Відомо, що в січових і козацьких школах перехід з одного класу в інший, від букваря до часослова, потім – до псалтиря і т. д. супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами. Дослідник С.Сірополко пише, що в цих школах хлопчиків учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти й списом добре колотися». Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися від ворога під водою (за допомогою очеретини) та ін. Все це підносило дух учнів, наснажувало їх оптимізмом, вірою у свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народних ігор змагалися на силу, спритність і прудкість, винахідливість, точність попадання в ціль тощо. Традиційними були змагання на конях (скачки, перегони та ін.). Козаки любили своїх витривалих і прудконогих коней, це закріплено у теплих зверненнях до своїх чотириногих друзів («brate мій», «товаришу мій»), у прислів'ях («козак без коня – не козак» тощо).

Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, танках, хороводах, різних видах змагань і боротьби. Підлітки і юнаки охоче брали приклад з дорослих, які відчували психологічний комфорт завдяки тому, що однаковою мірою турбувалися про свій інтелектуальний, моральний, духовний і фізичний розвиток. Це створювало в них настрій внутрішнього задоволення, хорошого самопочуття, сприяло єдності слова і діла, думки і вчинку, гармонії душі й тіла.

Існувала ціла система відбору і вишколу молодих людей для козацької служби. Досвідчені козаки, козацька старшина уважно і прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців на спеку й холод, дощ і сніг, брак одягу, їжі тощо. Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням.

Козаки створили спеціальні фізичні і психофізичні вправи, що становили цілу систему, спрямовану на самопізнання і саморозвиток, своє тілесне, психофізичне і моральне вдосконалення.

Всебічно фізично розвинені, козаки блискуче володіли в бою не лише різними видами зброї (рушницею, мушкетом, шаблею, списом, арканом та ін.), а й своїм тілом. Так, вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

У багатьох країнах Європи й Азії славилася високе мистецтво козаків вести наступальні й оборонні бої, створювати неприступні для ворога табори, споруди з дерева і землі, каміння, рити шанці та ін. Козаки мистецьки володіли всіма видами зброї, вогнепальної і холодної. Іноземці свідчили, що під час тренувань із стрільби козаки «кулею гасять свічку». На території Хортиці, Запорозьких Січей (їх було 8), у козацьких таборах та інших місцях постійно діяли справжні козацькі школи по навчанню молодих бійців, селян з метою захистити себе, рідну землю від чужоземних загарбників.

Велике пізнавальне й виховне значення, зокрема для сучасної молоді, має опанування нею мистецтвом єдиноборств, яких було кілька систем. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак. У запальному і пристрасному, завихреному і відчайдушному із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітна першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій та торжество перемоги. Психофізичний та історико-етнографічний «розріз», аналіз гопака переконує в тому, що всі збережені на сьогодні його елементи – складні акробатичні вправи, багато ударів

ногами і руками – були складовими самозахисту наших предків у боротьбі з ворогами.

У сучасному вигляді гопак втілює в собі численні специфічні прийоми, наприклад, «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик» тощо, реалізація яких вимагає гнучкості всіх частин тіла, блискавичної реакції.

Цілі покоління нашого народу оволоділи й іншою системою козацької боротьби – гой док. Вона була призначена в основному для розвідників – пластунів. За цією системою боєць «приклеювався» до суперника», повторював всі його рухи, а в разі помилки (через розгубленість, необачність, страх, відчай тощо) нападав на нього, брав у полон чи знешкоджував. Цікаво, що арсенал прийомів цього виду єдиноборств дозволяв козакові битися вночі з кількома своїми противниками.

Ще дуже мало ми знаємо про козацьку систему боротьби «спас». Вона мала не атакуючий, а суто оборонний характер. Для неї характерне філігранне, скрупульозне відпрацювання блокування дій супротивника.

Козаки боролися також навкулачки, «на ременях», «навхрест», «на палицях» тощо. Оволодіння технікою цих видів боротьби і моральними принципами під час тренувань і змагань було злито в одне ціле, що забезпечувало комплексний вплив на особистість.

Значний виховний, пізнавальний потенціал мав цілий пласт культури наших предків, який дістав назву козацьке характерництво. Боротьба характерників із ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою «володар ночі»). У народній пам'яті цей вид боротьби овіяний нев'янучою славою, ореолом легендарності. Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, можливості, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані в тому, що в них «вселялися» якісь надприродні сили. Таку свою силу й енергію козаки застосували в разі потреби у боротьбі з ворогами. Вони володіли уміннями, які в наш час демонструють, наприклад, екстрасенси. Були чаклуни, які, знайшовши певні прийоми розвитку своєї ідеальної сфери впливу на психіку ворога, «задаровували», «заворожували» його, вивідували в нього військові таємниці тощо.

Характерники вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, про те, що їх не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Вороги нерідко вірили, що козаки могли брати голими руками розпечені ядра, обминати кулі тощо. Такі козаки могли проникати непоміченими у ворожій табір, наробити там лиха і живісінькими та неушкодженими повернутися до своїх.

Появилась також інформація про те, що козаки спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли «тіло грає» (в такому разі больові удари супротивника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні і східним системам боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катеда і «школи залізної сорочки» в кунг-фу та карате. Ці дивовижні факти визнає сучасна наука, хоч переконливе їхнє пояснення і обґрунтування належить майбутньому.

Постійно займаючись самовдосконаленням, козаки, зокрема, оволодівали специфічними дихальними вправами, доводячи, подібно до йогів, справді невичерпні можливості людського організму. Академік Д.І.Яворницький писав,

що серед козаків були справжні велети тілом і духом і що «серед інших богатирів жив Васюринський козарлюга», який «тільки дихне, як від того подиху людина падала з ніг, а коли руйнували Січ, то там був такий силач, що одним подихом міг убити людину». Таке явище дослідники підтверджують у китайських циган, японських кіко, секрет сили яких у «роботі з внутрішньою енергією через дихальні вправи».

Підкреслимо, що всі види козацької боротьби у процесі тренувань, оволодіння майстерністю єдиноборств ґрунтувалися на правилах і принципах народної моралі, етики. Порушення їх вважалося неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував козацькими законами життя, їхніми традиціями і звичаями.

Тілесне і психофізичне загартування козаків було складовою частиною комплексної і цілісної системи ідейно-морального, емоційно-естетичного і військово-спортивного виховання. Чимало компонентів цієї системи на сьогодні забуто, невідомо. Вчених народознавчих і людинознавчих наук, практиків-ентузіастів чекає важливе завдання – за кодом, закладеним у відомих нам козацьких комплексах вправ, тренувань, змагань, видах боротьби, відтворити всю козацьку гімнастику, динаміку форм, структуру рухів, а також інші невідомі сьогодні компоненти цілісної системи вдосконалення і самовдосконалення.

Висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечує глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління. Пізнавально-виховний потенціал козацької педагогіки сприяє створенню таких соціальних ситуацій, умов, які найбільше відповідають сутності генофонду української нації.

Шляхи впровадження козацької педагогіки.

Сьогодні в багатьох регіонах України почалося активне відродження козацьких виховних традицій. Знаменно, що водночас із цим, у 1991 році, з'явилася ідея створення всеукраїнських дитячих і юнацьких організацій, які б розгортали свою діяльність на багатогранних козацьких традиціях. Вони (гурти, загони та інші об'єднання) вже діють у ряді шкіл, і це відроджене явище розгортається вшир і вглиб. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності.

Одним з найперших кроків у справі реалізації ідей і засобів козацької педагогіки має бути поширення знань серед учнів про козацький національно-визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема козацькі літописи, наукові праці про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи – дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної Істрії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності,

високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань – С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федорович, І.Богун, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожній школі доцільно скласти свої конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Як свідчить перший досвід, учні залюбки вивчають історію Запорозької Січі. Значний інтерес викликають відомості про те, що в межах сучасних запорізької, Дніпропетровської і Херсонської областей було вісім Січей, що відносяться до ХУІ-ХУІІ ст. На сьогодні збереглися місця розташування Запорозької, Кам'янської і Олешківської Січей, а інші п'ять (Базавлуцька, Микитинська, Покровська, Томаківська і Чортомлицька) опинилися в роки тоталітаризму на дні Каховського моря.

Відроджуючи козацькі традиції і звичаї, важливо, щоб учні передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, на диво демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

У процесі такої роботи в підлітків і юнаків формується національна свідомість і самосвідомість, вони оволодівають поняттями українознавства, народознавства, людинознавства, козакознавства, козацькими науками і мистецтвом, характерництвом, козацькою психологією тощо. Зміст цих понять, що відображає забуті материки національної духовності, сприяє тому, що в кожного учня глибшає душа, ширшає виднокіл, відступає далі обрій незвіданого, підвищується морально-етичний рівень, формується палкий патріотизм, світогляд громадянина незалежної України.

Один із головних напрямів втілення в життя козацької педагогіки – дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків.

Сучасних учнів захоплює військова стратегія і тактика козаків. Їхне озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькими військово-патріотичними видами спорту: верховою їздою, стрільбою з лука, володінням списом, шаблею та іншими видами козацької зброї, плаванням, подоланням природних перешкод, кермуванням човном, різними видами боротьби. При цьому, звичайно, необхідно максимально дотримуватися вимог і норм безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я дітей, значною мірою підірване трагічними наслідками чорнобильської катастрофи, екологічною кризою.

На високий теоретичний і практичний рівень треба поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, зберігачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств.

Учні середніх і старших класів, випускники шкіл разом із батьками, родичами, односельцями, краянами можуть прилучатися до організації і ведення

фермерських господарств. Оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самостійну, чесну трудову діяльність учнів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, кооперативів, асоціацій, організацію взірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили породистих свійських тварин – овець, коней.

Потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, іконопису, а також ремесел і промислів - бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, стельмахування тощо.

З цією метою доцільно організовувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати на допомогу учням народних майстрів, спеціалістів. При цьому важливо, щоб кожен юний козак сам міг виготовити екіпіровку - козацький одяг, прапор, хоругви, іншу символіку та відзнаки (булаву, пернач, сувенірні шаблі).

На особливу увагу заслуговують вивчення і застосування на практиці козацьких знань - народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання ними сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу.

Козацька педагогіка передбачає проведення індивідуальної, групової і масової культурно-просвітньої роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень - член козацького осередку систематично займався самопізнанням і саморегулюванням, розвивав свої здібності й можливості на радість і користь собі, людям, Україні.

Поряд із відродженням таких організацій, як «Пласт», «Сокіл», «Січ» народжуються і міцніють дитячі та юнацькі об'єднання суто козацького характеру, зокрема «Джура». Педагоги-ентузіаст створили як зразки - орієнтири програму і статут цієї організації. В них викладені основні напрями і форми діяльності, організаційні засади, права й обов'язки її членів. Ті, хто прагне відродити дитячий рух на козацьких традиціях, можуть взяти ці матеріали за основу своєї діяльності.

Уже в ряді шкіл (Київські №№ 127, 191 імені П.Г.Тичини, 227, Кіровоградська № 21, Адамівська Білгород-Дністровського району на Одещині та ін.) набуто першого досвіду роботи в цьому напрямі. Тут проводяться посвята учнів у козачата, фестивалі козацької пісні і танцю, змагання з козацьких видів спорту, ігри і забави, створюються підліткові та юнацькі гурти, загони, товариства.

Так, у згаданій 127-й школі діє ґрунтовна програма «Народознавство», що передбачає також впровадження в навчально-виховний процес школи та родини ідей і засобів козацької педагогіки. У школі оформлений кабінет народної педагогіки, матеріали якого відображають зміст, структуру і спрямованість козацьких виховних традицій і звичаїв. Із 1990 року в школі викладається

інтегрований курс «Запорозьке козацтво», введений за рахунок годин шкільного компоненту.

Улюбленим осередком учнів став шкільний музей Києво-Могилянської академії. На його базі вивчається факультативний курс «Києво-Могилянська академія». Учні дізнаються, що волелюбна козацька духовність визначала ідейно-моральну спрямованість багатогранної діяльності цього першого прославленого вузу на території східних слов'ян. Працюють також «Кобзарська школа» та етнографічно-фольклорний ансамбль «Мальви».

Учні 21-ї школи м. Кіровограда об'єдналися в товариство, яке називається Старобалашівською паланкою. У класах діють гурти, братства юних козаків. Вони систематично вивчають багатогранне життя та діяльність лицарів духу. Тут уперше в Україні народився ритуал посвяти учнів у козачата. Цей ритуал в емоційному ключі проводиться в залі козацької слави. Юні козаки-дев'ятикласники ознайомлюються з курсом української етнопедагогіки, а випускники одинадцятого класу вивчають козацьку педагогіку. Традиційними стали вечори козацьких забав, веселі старти, зустрічі з козаками місцевої Бугогардівської паланки та ін. Школа стала місцем проведення першого на Кіровоградщині зльоту пошукових загонів, які включилися в експедицію «Козацькими шляхами».

Творчо продовжуючи в сучасних умовах козацькі традиції і звичаї, молодь України виростатиме фізично здоровою, морально чистою і духовно багатою, відданою національним інтересам і загальнолюдським цінностям.

Народна мудрість говорить: якщо хочеш оставити про себе пам'ять на п'ятьдесят років – сажай сад, на сто – будуй будинок, на тисячу – виховуй сина. Народ, що бажає зберегти себе в історії, повинен піклуватися про виховання своїх синів.

В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання являється тільки засобом виховання, і на зміну людині розумній повинна прийти людина вихована і розумна.

Але сучасний стан виховання загрозливий. Цей стан взагалі погіршується, бо практично не зроблено спроби змінити в країні ситуацію з мораллю на кращу і школа залишається єдиним гарантом виховання дитини порядною людиною, патріотом України. Але ж оточення її в буденному житті не завжди співпадає з тим, чому вчать в школі.

Далекоглядні педагоги – керівники розуміють необхідність відновлення чіткої організації (системи) виховної роботи в школі, і, незважаючи на сьогоднішні політичні та економічні труднощі, школа переживає процес реформування. Триває інтенсивне переосмислення цінностей. Долаються консерватизм та стереотипи педагогічного мислення і ми бачимо, яке з'являється розмаїття цілей та завдань, елементів змісту та видів форм - неоднозначність прояву закономірностей виховного процесу в залежності від індивідуальних особливостей шкільного колективу.

У розвинених демократичних суспільствах вихованню громадських патріотичних якостей дітей приділяють велику увагу. У кожній державі своя

національна система виховання. У нас своє – козацтво. Це спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала Богом дані їй вільності і права.

Виконання заходів, що пропонують накази Міністерства освіти України, покликане дати учням додаткову сучасну козацько-лицарську освіту, забезпечити надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати їх на інтереси нащадків. Козацька педагогіка має забезпечити виховання мужніх і сильних духом громадян України.

У школі сучасності треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі, вона – підмурівок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання. Цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної «індивідуальності» на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань, та об'єднань. У багатьох з них панують міцний груповий тиск, жорстка система підлеглості, свавілля лідерів, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо.

Виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності: взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам. Ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту. Ніхто не може порушити закони життя класу, школи – цього йому не дозволять. Стриманість, ввічливість, повага до старших, міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків упевнено увійшли в життя Молодої Січі – братства козачат.

У сучасному суперечливому світі «виживуть» збережуть себе ті, хто зуміє відстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складаються сутність та особливості національного характеру.

Саме з цих мотивів для педагогічних колективів національне виховання є обов'язковою складовою системою формування всебічно розвиненої особистості.

Відомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в дитячих і юнацьких громадських організаціях.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

„Козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закодованих здібностей і можливостей нашого народу. Реалізація ж науково обґрунтованих і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – один із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.»

Б.Сушинський.

В жодній країні світу немає виховання „взагалі”. Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Це – українська козацька педагогіка.

Відомо, що український козацький визвольний рух – одна з найяскравіших сторінок боротьби нашого народу за політичну і державну незалежність. Багатогранною була діяльність козаків – як звитязних воїнів, вільнолюбивих громадян, політичних і державних діячів, умілих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців мистецтва, мудрих вихователів дітей. Козацтво у більшості своїй було аристократією національного духу, високоідейною і високоморальною елітою своєї нації.

Народ – нація – це самовідновлювана система.

Вона може втратити певні функції (державницькі), але допоки жива – спроможна сягати ще вищих рівнів свого розвитку. Потрібні лише внутрішня воля і сила.

Втіленням волі і сили, феноменом відродження свідомо і послідовно стало козацтво. Славетний Байда Вишневецький не тільки поборює військову потугу татар і турків, а й гордо відкидає компроміс (навіть в ім'я життя) з поневолювачами народу (віра твоя, кидає він у вічі султанові, погана, – тож волю умерти, але не бути в спілці з тобою). В ім'я розквіту народу П. Конашевич-Сагайдачний з усім своїм кошем вступає до Київського освітнього братства. Б. Хмельницький сприяє розвитку Києво-Могилянської академії, багато полковників здобуває освіту в зарубіжних університетах. Гетьман І. Мазепа будує освітні заклади та храми, П. Орлик творить найдемократичнішу та найгуманістичнішу в Європі Конституцію, а Кирило Розумовський докладає максимальних зусиль для створення в Батурині університету й 52 роки очолює російську академію наук і здобуває все європейське визнання...

Уся козацька Україна була поділена на „полки”, і в усіх полках та у володіннях Січі функціонували різного роду школи. Ті школи давали світську, релігійну і військову освіту, а головне – готували до життя: як приватного, так і державного. Україна вся була всіяна навчально-виховними закладами і закономірно була визнана Європою як найосвіченіша країна-нація...

Історія вчить: поки козацтво було могутньою суспільною культуротворчою, морально-духовною, національно-патріотичною потугою, доти Україна зберігала свою незалежність чи автономність.

Загальновідомо: козацтво – надзвичайно високого, елітного рівня військова організація, але самою історією їй судилося відіграти роль вирішальної сили у відродженні нації-держави, захисті демократії і свободи, гуманізму, найвищого рівня – конституційної, правової культури.

Дика і темна, свавільна, гультяйська сила, як атестували козацтво недруги України, цієї місії виконати не могла.

Нагадаймо свідчення Д. Яворницького: на Січ приймали лише тих, хто визнав православну віру, спілкувався українською мовою, брав присягу захищати до останнього подиху людину, родину, військове товариство й Україну та за них бути готовим віддати й життя. Іноземці відзначали: козацтво породило найвидатніший феномен лицарства, патріотизму, честі – духовне побратимство, їм не вдалося зафіксувати жодного випадку зради цього типу єдності!

І цілком зрозуміло, що такий тип людей не міг з'явитися сам собою, з нічого.

Вирішальну роль у кристалізації українського характеру відіграла козацька освіта – педагогіка самопізнання та самореалізації, особової й національно-релігійної самосвідомості, філософії жити по-людськи: чесно і совісно, патріотично й професійно, на засадах демократії і свободи, красиво і просто.

Козацька педагогіка – це частина української народної педагогіки, яка формувала у підростаючих поколінь синівську любов до рідної землі, готовність її захищати від чужоземних загарбників, високу національну свідомість і самосвідомість, глибоку духовність.

Головна мета козацької педагогіки – виховати вільнолюбиву і незалежну особистість, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання – виховувати в підростаючих поколінь національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів-захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.

Закономірно, що народ в історичних піснях і думках підніс козацтво на висоту ідеалу. Г. Сковорода не тільки розвинув філософсько-етичний принцип самопізнання, само творення, самореалізації, а й уславив як образ-взірець „отця вольності Богдана”.

І.Котляревський як найвищий ідеал підніс не лише Низа та Евріала (захисників Вітчизни), а й Наталку та її матір, побратимство Миколи та Петра.

Т.Шевченко, написавши не тільки „Кобзаря”, а й „Букваря”, еталонами людини оспівав носіїв козацької філософії, етики і моралі, гідності й честі, політичної активності та державницької мудрості. До речі, Великий Кобзар був курінним отаманом Петербургського козацького Кошу.

Тож природно, що форми козацької етнопедагогіки жили в творах П.Куліша і М.Костомарова, П.Мирного, І.Франка і Л.Українки, Карпенка-Карого, у працях видатних педагогів Г.Ващенка і Яніва, Шлемкевича, Сухомлинського і Стельмаховича, а нині повертається до системи сучасної освіти як незнищений Дух нації.

Система виховання у козаків мала різнобічний характер. Козаки надавали важливого значення як психофізичному вихованню, так і моральному, релігійному, естетичному, що сприяло гармонійному розвитку кожної особистості. Висококультурна еліта нації, враховуючи здобутки народної педагогіки, по філософськи підходила до їх застосування, створювала власні звичаєві правила, яких дотримувалися усі козаки.

Народна педагогіка високо підносить гідність дитини. Повага до дитини ставала основною передумовою у спілкуванні дорослих із вихованцями, що, безперечно, позначалось не лише на стосунках, а й способі життя, моральному становленню молоді.

За народними переконаннями, почуття власної гідності людина має пронести до останніх днів свого життя, це своєрідний показник моральності та чесності з оточуючими та з самим собою.

Одним із найперших чинників впливу на особистість українська етнопедагогіка називає середовище – стосунки в сім’ї, режим дня, побут, звичаї, традиції, житлові умови тощо. Про позитивну роль родини можна говорити тоді,

коли в ній панує здоровий дух єдності між усіма її членами, незалежно від їхнього віку, життєвого досвіду. Відчуваючи підтримку і турботу дорослих, діти підсвідомо скеровують свої дії та вчинки на те, щоб виправдати довір'я та сподівання батьків, дорослих. Почуття обов'язку перед старшими організовує дітей, і повага – обопільна.

Ідея домінуючої ролі родини у формуванні особистості знайшла своє вираження та підтримку і на інших рівнях виховання (братські, релігійні школи тощо), у тому числі й на Запорозькій Січі, де за основу виховання взяли народні принципи родинного впливу. Думка про залежність вдачі людини від оточення, стосунків, умов, способу життя трансформувалася у козаків в конкретну вимогу – підготувати міцного й витривалого воїна, захисника рідної землі. Виховання такої особистості становило суспільно-політичну необхідність, викликану обставинами життя і спрямовану в майбутнє. Це одна з передумов суверенності країни, та врешті-решт, такий зміст навчання цілком відповідав вільнолюбивій вдачі козака.

Джурам у свої юнацькі роки доводилося зазнавати багато пригод та небезпек. Але все це було їм на користь, бо, подорослішав, вони ставали найзавзятішими козаками.

На Січ приходили всі, хто прагнув оберігати Україну від ворога, здобути волю, стати сильним і мужнім. Козацьке середовище було для джур школою життя, відважності та гарту. Послідовність та системність виховного процесу досягалися завдяки батьківському піклуванню досвідчених козаків, товариській підтримки молодих лицарів, постійному контролю і нагляду. Будучи для юнаків родиною (певне коло осіб було постійно біля них), Січ водночас виконувала функції і громадськості.

Народна мудрість влучно зауважує: „З ким поведешся, від того й наберешся”. Йдучи за народними вимогами та правилами, наставником джури обирали мудрого козака, який би стати зразком і порадником для хлопця. Маючи життєвий та військовий досвід, статечний козак ставав авторитетом, прикладом, зразком для хлопця, як у родині батько, навчав хоробрості, чесності, дотримуючись пропагованого народом принципу рівноправності у стосунках.

Інститут батьківства (наставництва) в Запорізькій Січі, ґрунтуючись на народно-християнських принципах любові, взаємоповаги, демократизму, дружби, намагався виховувати молодь гідною традицій минулого, маючи для цього всі підстави.

Морально-етичні чесноти подібного змісту для підростаючого покоління складались у закони життя. Джури цінували батьківську турботу, що виявлялась у толерантному, поважливому ставленні до названих батьків. Дружні стосунки батьків та дітей, щира бесіда, заспокійлива пора створювали особливий духовний світ. Мудра народна педагогіка знала чимало секретів впливу на особистість, уникаючи обмеження її свободи, часто діючи так, що дитина навіть не підозрювала, що її виховують.

Скажімо, невелика бувальщина з уст батьків про ледачого сина застерігала дитину бути такою, казка про мудру дівчину скеровувала діяльність вихованців у відповідне русло, а розповідь про відважних воїнів-козаків заохочувала юнаків до гартування тіла. Такі методи виховання випливали з природних потреб хлопчиків та дівчаток. Юна душа не чинила опору такому вихованню, оскільки все діялось із урахуванням бажань, інтересів, прагнень, сподівань, мрій дітей.

Навчання у школі джур мало свої стани. Ця особливість козацького виховання своєю основою базується на народно-педагогічній віковій періодизації виховання і навчання, складеній з урахуванням споконвічних емпіричних знань. За народними традиціями зміст виховання кожної вікової групи мав певну відмінність, котра акумулювалася у системі вимог. Подібне спостерігається і на Січі. Перехід від одних обов'язків до інших має відбуватися не лише за досягненням певного віку, а й за умови вивчення основ козацького військового мистецтва, узгоджуючи свої дії з морально-етичним кодексом лицарської честі.

Серед різноманітних народно-педагогічних методів виховання велике значення мають профілактичні та практично-дійові. Режим праці та відпочинку, гра у родині забезпечували організованість дітей, сприяли всебічному розвитку фізичних та духовних потреб. Відпочинок спрямовував дітей на поповнення їх життєвого досвіду, стимулював позитивні і корисні звички і водночас служив „розрядкою” для фізичного та емоційного стану. Але й в таких випадках контроль над дітьми не виключався. Названа група узвичаєних народно-педагогічних методів виховання широко застосовувалась і у козаків.

Навчання у школі джур мало розгалужений характер. Як зазначав С.Сірополко, „молодиків у школі й поза школою вчили: Богу добре молитись, на коні ріп'яхом сидіти, шаблею рубати й відбиватись, з рушниці гострозоро стріляти й списом гостро колоти”.

В цілому навчання тут здійснювалося у релігійному напрямку, адже християнські засади народних виховних традицій – домінуюча ланка у козацькому житті.

Релігійне життя козаків позитивно впливало на світорозуміння молоді. Глибоко духовні звичаї запорожців мають релігійне підґрунтя, і це природно, оскільки козацька духовність, воля, майбутнє були невіддільні від ідеї Бога. Вирушаючи в похід, за звичаєм, треба було поклонитись січовій Покрові і св. Миколі. Та й у будні воїни віддавали шану своїй заступниці: перед обідом читали Святе письмо і молились св. Покрові.

Культ землі був головним у традиційно-звичаєвій системі та навчально-виховному процесі українців, у тому числі й козаків. У запорожців існувала клятва святою землею. Вірячи, що земля чує прохання і бачить людські гріхи, козаки знаходили можливість поговорити з нею, щиро висповідуючись, опустившись на коліна. Тому видається закономірним, що культ землі зайняв почесне місце у виховній ланці запорожців, який би характер вона не мала – релігійний, патріотичний, естетичний, морально-трудоий, розумовий тощо і був консолідуючою силою. За народними переказами, земля мала і магічну силу, у скрутну й вирішальну хвилину відводить очі неприятеля.

Гармонійні відносини природи і людини становили основу буття українців, що позначалось і на виховному процесі. Спосіб життя українців був складений так, що дитина перебувала у центрі природи; трудові навички, естетичні смаки, моральні чесноти формувалися на лоні природи і з допомогою природи.

Простота, добродушність, безпосередність юнаків імпонувала гармонійному багатому світу природи, який сам підказував, як жити, що чинити у тій чи іншій ситуації.

Навколишнє середовище, умови життя вимагали від козаків різного віку витривалості, адже тільки мужні і фізично загартовані воїни могли захистити свої права і країну.

Використовуючи народно-педагогічні традиції, козаки надавали виховному процесові конкретної спрямованості: виховати перш за все воїна-захисника. Це стосується і джур. При цьому ідея суверенної особистості була домінуючою у їхній системі навчання та виховання, що сприяло підвищенню національної свідомості мас.

Загальновідомо, що національні, зокрема, козацькі виховні традиції і звичаї є нині порятунком для „зголоднілої” на душевність і духовність сучасної молоді людини.

Ніщо не повертається в традиційних формах, час диктує свої. Не всі форми відповідають сучасності і в козацькій педагогіці: нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Але дух не втрачає сили, енергії, цілеспрямованості до мети. Тому не можуть не використовуватися такі принципи козацької педагогіки, як любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства (побутового, військового і державницького) і волелюбності, життєносний дух побратимства; дух особової, соціальної і національної самосвідомості, гідності та честі...

Історія козацтва останнього десятиліття ХХ століття – першого десятиліття ХХІ століття дають нам великий історичний урок громадянського почину. Він полягає в тому, що козацько-лицарські традиції, цінності, їхній могутній духовний потенціал цілеспрямовано, творчо відроджують козацькі організації і навчальні заклади на громадському і державному рівнях.

Завдання, які ставлять перед собою керівники наших Січей, куренів, кошів, інших козацьких осередків – нести в маси наукову українознавчу інформацію, підвищувати рівень політичної освіти, утверджувати демократичні засади життя, дисципліну і порядок, правові і моральні норми, культуру поведінки, боротися з алкоголізмом, наркоманією, злочинністю, іншими суспільними хворобами; ці керівники вважають, що сучасні козацькі, січові осередки покликані пробуджувати енергію, ініціативу народу, залучати його найширші кола до активного громадського життя, культурно-мистецької, політичної, економічної діяльності в інтересах усього народу; глибоко розвивати моральний, ідейний, естетичний, духовний потенціал ідеалів людини-козака, лицаря. Такі ідеали в наші часи мають наснажуватися якостями державного, політичного і громадського діяча, відданого інтересам народу, України-Батьківщини і загалом, виховання на засадах козацької педагогіки має три аспекти, що передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток та культурологічне виховання дітей і молоді.

У період моральної кризи, дегероїзації і деморалізації значної частини нашого суспільства козацько-лицарські традиції, козацька сімейна, шкільна і соціальна педагогіка (як невід'ємна складова української педагогіки), високо тримають стяг вершинних національних і загальнолюдських цінностей, здобутків елітних прошарків рідного народу, лицарської духовності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВАМ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПО ВІДРОДЖЕННЮ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

(Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995, № 11, червень)

Початок національного виховання в суверенній Україні активізував процес цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючого покоління на історико-культурних та господарських традицій рідного народу. Надаючи великого значення цьому питанню, Президент України Л.Кучма 4 січня 1995 року видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва», де передбачається цілий комплекс заходів, в яких задіяні міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Автономної Республіки Крим, виконкоми обласних, міських та районних Рад народних депутатів.

Для педагогічних колективів закладів освіти України цей Указ Президента України є настановою і програмою оновлення змісту виховної роботи з учнівською та студентською молоддю в процесі викладання основ наук та в позакласній виховній роботі. Кожен викладач, учитель, класний керівник, вихователь, керівник гуртка, клубу чи секції, тренер має внести до своїх планів навчальної та виховної роботи відповідні зміни та доповнення. Перш за все, це стосується викладачів, вчителів історії України, географії України, етнографії і фольклору, української літератури, музики, образотворчого мистецтва, фізичного виховання, допризовної підготовки, а також класних керівників, керівників гуртків і клубів історико-краєзнавчого спрямування.

Первинність історико-культурних та господарських традицій народу, а водночас і українського козацтва, їх діалектична єдність із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при визначенні змісту освіти і виховної діяльності навчально-виховного закладу. Заклади освіти України є провідним фактором прилучення молоді до національної культури і традицій.

Запорозьке козацтво – гордість української нації. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яке є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь. Значна частина сучасної молоді має про нього поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно є не тільки військовим, а й соціальним, політичним, педагогічним, культурно-історичним, державним явищем. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема, козацькі літописи, наукові праці про героїку козащини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенка, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи – дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної історії українського козацтва, від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний

виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань – С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожному освітньому закладі доцільно скласти конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Викладачам, вчителям історії України слід пам'ятати, що відроджуючи козацькі традиції та звичаї важливо, щоб учні, студенти передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

Викладачам та вчителям допризовної військової підготовки, фізичної культури, тренерам, керівникам туристсько-спортивних гуртків і секцій необхідно врахувати, що одним із основних напрямів втілення в життя козацької педагогіки є дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасну молодь захоплює військова стратегія і тактика козаків, їхнє озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькі військово-прикладні види спорту: стрільбу з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, верхову їзду, різні види боротьби, плавання, подолання природних перешкод, кермування човном. При цьому, необхідно максимально дотримуватись вимог і правил техніки безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я молоді, значною мірою підірване наслідками Чорнобильської аварії на ЧАЕС, екологічною кризою.

Викладачам, вчителям біології і праці, керівникам гуртків і клубів натуралістичного спрямування, класним керівникам і батьківській громадськості на високий теоретичний і практичний рівень слід поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, обере гачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні сільських профтехучилищ, середніх і старших класів шкіл, випускники разом із батьками, родичами, односельчанами, краєзнавцями можуть прилучатися до організації ведення фермерських господарств, оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самотійну, чесну трудову діяльність учнів та студентів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, асоціацій, організацію молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили свійських тварин.

Викладачі і вчителі української мови та літератури, музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хореографії, керівники гуртків та клубів естетичного спрямування мають направляти свою діяльність на відродження козацьких мистецьких традицій, зокрема, потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного

влучного слова, а також ремесел і промислів – бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, різб'ярства тощо. З цією метою доцільно організувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати до цієї роботи народних майстрів, спеціалістів.

Особливої уваги заслуговує вивчення і застосування на практиці козацьких знань народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих проявів українського національного духу.

Міністерство освіти України рекомендує всім педагогічним колективам закладів освіти України спланувати з урахуванням регіональних особливостей, традицій освітніх закладів, роботу на виконання Указу Президента України від 4.01.1995 року «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва» та обговорити це питання на науково-методичних радах, комісіях, засіданнях методичних об'єднань вчителів, учнівських та батьківських зборах.

У процесі роботи по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва науково-педагогічним колективам навчальних закладів, педколективам необхідно поєднати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва.

Заступник міністра
В.П.АНДРУЩЕНКО

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЦАРИНІ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Директор навчального закладу:

- здійснює загальне керівництво козацько-лицарським вихованням, підбір та розподіл кадрів;
- заохочує педагогічний колектив до створення і творчого використання можливостей Січі;
- аналізує стан козацько-лицарського виховання, планування, узгодження планів з Січчю, базовими організаціями і підприємствами;
- відпрацьовує ініціативи, пропозиції та рішення щодо вдосконалення козацько-лицарського виховання, педагогічної майстерності учителів;
- здійснює облік і контроль за розвитком козацько-лицарського виховання, створення необхідних умов для організації козацько-лицарського виховання, допомоги Січі і учнівському самоврядуванню, зокрема Козацькій республіці, організація їх співробітництва з педколективом.

Заступник директора з навчально-виховної роботи:

- виявляє можливості навчальних програм для вирішення завдань козацько-лицарського виховання, використовує їх в навчально-виховному процесі (графік навчального процесу, розклад уроків і позакласних заходів, графіки контрольних і лабораторних робіт, екскурсій, походів та ін.);

- заохочує педагогічний колектив до створення і творчого використання можливостей Січі;
- керує створенням в школі і організацією роботи світлиці героїчної визвольної боротьби Українського козацтва та історії духовного відродження України;
- забезпечує єдність і взаємозв'язок класної і позакласної роботи з метою підготовки молоді до захисту України;
- піклується щодо своєчасного та високопрофесійного методичного забезпечення козацько-лицарської спрямованості навчально-виховного процесу (організація самоосвіти та самовдосконалення учителів, контроль виконання планів підвищення їх фахового рівня, керівництво роботою методичної ради і методоб'єднаннями учителів, класних керівників, проведення шкільних методичних конференцій козацько-лицарської тематики і спрямованості, робота щодо виявлення, вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду козацько-лицарського виховання дітей і молоді).

Організатор позакласної та позашкільної виховної роботи:

- заохочує дитячий та молодіжний колективи до створення Січі та творчого використання її можливостей;
- керує роботою з козацько-лицарського виховання після уроків, а також в районах проживання дітей та молоді;
- надає методичну допомогу Січі в проведенні масової патріотичної роботи, залучення до неї козаків Українського козацтва, військовослужбовців, робітників та службовців базових підприємств, активу батьків та Січі;
- організує роботу Січі та координує її взаємодію з осередками Українського козацтва, спільно з ними проводить педагогічний аналіз процесу та результатів спільної роботи, вносить пропозиції щодо її вдосконалення;
- бере участь в організації роботи учнівського активу Січі, козацької республіки, формує актив Січі за різними напрямками козацько-лицарського виховання;
- керує роботою ради консультантів щодо підготовки та проведенню козацько-лицарських змагань, ігор та дитячих і молодіжних козацько-лицарських заходів Січі та Українського козацтва;
- контролює планування роботи з козацько-лицарського виховання класними керівниками і аналізує її, забезпечує єдність, цілеспрямованість, послідовність і спадкоємність в їх роботі, співпрацю з Січчю, учнівським самоврядуванням, Козацькою республікою, Українським козацтвом;
- надає методичну допомогу класним керівникам в організації роботи з козацько-лицарського виховання;
- координує спільну роботу з козацько-лицарського виховання школи та позашкільних органів державного управління, контролює позакласну роботу, проводить педагогічний аналіз її процесу та результатів, вносить пропозиції щодо її вдосконалення.

Класний керівник:

- заохочує дитячий та молодіжний колективи до створення і творчого використання можливостей Січі;

- керує цілеспрямованою діяльністю класного колективу з козацько-лицарського виховання;
- планує і координує роботу з козацько-лицарського виховання учителів, що працюють з цим класом;
- планує і координує роботу з козацько-лицарського виховання учнівського самоврядування - Козацької республіки, Січі, Українського козацтва, батьків, позашкільних громадських організацій і органів державного управління з метою формування в учнів готовності до захисту України;
- веде систематичні психолого-педагогічні спостереження за розвитком козацько-лицарської свідомості учнів, формування умінь, навичок та якостей, необхідних майбутнім захисникам України;
- керує процесом козацько-лицарського виховання в класі, проводить роз'яснювальну роботу щодо державної важливості цього напрямку формування національної свідомості, розширює коло співпраці з Українським козацтвом.

Учитель:

- забезпечує козацько-лицарську спрямованість навчального процесу, формування засобами свого навчального предмету особистості майбутнього захисника Матері-України;
- систематично вносить козацько-лицарські аспекти в виховні цілі уроку, підбирає відповідний фактичний матеріал, а також знаходить активні методи його викладання;
- надає педагогічну допомогу Січі та Українському козацтву, структурам учнівського самоврядування – Січі та Козацькій республіці в класі і школі, приймає участь в підготовці і вихованні профільного активу в царині козацько-лицарського виховання;
- забезпечує педагогічне керівництво первинними осередками дітей та молоді в Січі по напрямкам, формам і методам їх діяльності в складі Січі;
- використовує в Січі гурткові форми роботи для козацько-лицарського виховання дітей та молоді.

Військовий керівник:

- заохочує педагогічний колектив, дітей та молодь до створення і творчого використання можливостей Січі;
- спільно з організатором позакласної та позашкільної виховної роботи приймає участь в плануванні заходів щодо козацько-лицарського виховання дітей та молоді, надає методичну і практичну допомогу класним керівникам, Січі, Українському козацтву в підготовці молоді до захисту України;
- викладає початкову військову підготовку впродовж класних уроків і проводить факультативне навчання в позакласні часи, створює за допомогою директора школи, профорганізації необхідну для цього матеріальну базу;
- забезпечує міжпредметні зв'язки початкової військової підготовки з загальноосвітніми дисциплінами;
- керує підготовкою профільного активу козацько-лицарського виховання Січі;

- надає методичну допомогу спортивному та технічному напрямку роботи Січі і формуванні та роботі її структур, зокрема в підготовці та проведенні військово-спортивних ігор «Козацькі забави», «Джура»;
- керує підготовкою та проведенням спільно з Січчю та Українським козацтвом військово-спортивних свят, змагань молодих козаків по військово-технічним та військово-спортивним іграм Українського козацтва, залучає до організації цієї роботи старшокласників, учителів, батьків, членів колективних базових підприємств, військовослужбовців;
- особисто проводить заняття з учнями старших класів в стрілецькому та військово-технічному оборонних гуртках;
- створює шкільну світлицю історії Українського козацтва, його героїчних подвигів і військового та морського мистецтва;
- спільно з учителем фізичної культури і Радою Січі готує учнів до здачі спортивних норм «Козацького гарту»;
- приймає участь у створенні Січі, входить до її керівного складу наставників, надає допомогу Січі та первинному осередку Українського козацтва в школі;
- підтримує постійні ділові контакти з військкоматом, місцевим штабом цивільної оборони України, Українським козацтвом, військовими училищами, військовими частинами і підрозділами;
- очолює фахово-орієнтаційну роботу військового спрямування, заохочує розвиток схильності до військової служби, допомагає молоді готуватись до вступу в військові навчальні заклади;
- використовує допомогу Українського козацтва, підприємств-шефів, військових частин з метою підвищення якості козацько-лицарського виховання дітей та молоді.

НАПРЯМИ, ФОРМИ, МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ

А. НАПРЯМКИ

Цілісну особистість сучасного козака-лицаря ми формуємо в результаті багатогранної навчально-виховної роботи, насамперед таких напрямків діяльності батьків, учителів, вихователів, представників громадських організацій (зокрема, Українського козацтва):

Блок 1. Культура тіловиховання.

1. Від козацьких секретів здоров'я, тіловиховання – до олімпійських вершин. Працюючи в цьому напрямку, ми плекаємо у кожного юного козака міцне здоров'я, загартовуємо тіло і дух, формуємо уміння досягати перемог на спортивних іграх.

2. Рідну Україну захищай по-лицарському, до загину. Тут формуємо уміння захищати рідну мову, культуру, землю, готовність спростовувати теоретичні ідеї, фальшивки всіляких недоброзичливців, людей по-ворожему настроєних до нашої незалежності.

Досліджуємо і практично відроджуємо військово-спортивне мистецтво наших пращурів: верхової їзди, стрільби з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, подолання природних перешкод, кермування човном під веслами та вітрилами, різних видів боротьби та протиборств, в т.ч. бойового гопака, козацького багатоборства.

Блок II. Духовна культура.

3. Козацькому роду – нема переводу. В процесі реалізації завдань цього напрямку роботи виховуємо в юних козаків родинні цінності, повагу до свого роду, бажання примножувати його славу Добром, Правдою, Красою.

Організовуємо дослідження кожним юним та молодим козаком, класними загонами славної історії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи.

Організовуємо вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва керівників повстань отаманів С.Наливайко, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка. Допомагаємо козачатам виконувати конкретну програму вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошук козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення молоддю козацьких родоводів під гаслом „Шукай, козак, свій родовід!”

4. Любіть Україну, як сонце любіть. Продовжуючи патріотичні традиції, звичаї наших пращурів-язичників, які були сонцепоклонниками, і віруючих козаків, ми навчаємо кожного молодого козака і козачку палко і ніжно, самовіддано любити свою калинову, вишневу країну, по-синівському служити їй корисними справами.

5. Козацькими шляхами – до висот української духовності. Тут на міцному науковому ґрунті, культурно-історичних традиціях козацтва формуємо високу мораль, силу волі і силу духу підлітків і юнаків. Допомагаємо їм оволодіти основами української козацької філософії, ідеології, психології, національного характеру і світогляду.

Допомагаємо відроджувати козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису. Допомагаємо вивчати і застосувати на практиці козацькі знання: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії.

Проводимо індивідуальну, групову, масову культурно-просвітницьку роботу, спрямовану на те, щоб кожен учень – член козацького осередку займався самопізнанням і саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і фізичні можливості, пізнавав сутність й особливості козацької ідеології (філософії, світогляду, моралі, етики, естетики, характеру, правосвідомості). Проводимо кваліфікаційні конкурси, олімпіади, змагання з різних напрямків розвитку здібностей учнів.

Розбудова незалежної України, осягнення нею в майбутньому в багатьох галузях життя світового рівня розвитку неможливо без пізнання і творчого відродження національно-духовних пластів минулого (зокрема, козацької

духовності). Пізнання її ідейно-морального, виховного потенціалу має вирішальне значення у формуванні вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості.

Українська козацька духовність – це історично сформована система духовних багатств лицарської верстви рідного народу, яка виробила і в своєму бутті, способі життя відобразила найвищі цінності цього національної душі, філософії, світогляду, характеру, моралі, естетики, правосвідомості, ідеології, - у цьому понятті українець розкривається як активний діяч історії свого народу, господар рідної землі і держави, володар, охоронець, примножувач національних матеріальних і духовних багатств.

Нині нам потрібен у громадському, шкільному і родинному житті культ лицарства, духовних багатств козацтва. Лицарський дух не дасть нудити багатьом людям у духовній нищості, історичному безпам'ятстві.

У діяльності козачат їм прищеплюється козацько-лицарська духовність, зміст якої складають:

а). Духовне життя козаків – синівська любов до Матері-України, землі-годувальниці, рідного краю, заповітів батьків і дідів, материнської мови, рідної культури, історії та ненависть до всього чужого, ворожого, що заважало жити на своїй землі і було спрямовано на гальмування і нищення людського в людині (гармонія любові і ненависті);

права, “вольності” козаків, право власності (на землю, скот, реманент), ідеї власності, здобутої своїми руками, кмітливостю і підприємницькою думкою; ідея Бога як захисника народу, України; лицарі свято берегли віру батьків і дідів, духовні здобутки предків.

б). Козацька філософія – козаки обґрунтували волю людини як головний дар життя, її природне право на свободу і незалежність, найвищими цінностями вважали людину, народ, національну державу;

кожна людина – складова частина народу, нації;
стійкість і цілісність, соборність нації залежить від того, чи усвідомлює кожен її представник необхідність згуртованості в міцну духовну спільноту.

в). Козацький світогляд – провідними були ідеї Бога, України-Батьківщини, свободи особистості і волі народу, збереження спадщини предків, їхньої духовності, переконання в торжестві народної правди, перемоги добра над злом, ідеали незалежності України;

уявлення, погляди на підступництво і зраду, на міщанське животіння, на пасивне очікування добра, коли зло саме зникне, на байдужість до долі України як на гріхи людей; зраду вважали найтяжчим злочином перед товариством, народом, своєю державою, Богом;

козаки плекали, культували ідеали братства, побратимства, згуртованості і єдності людей для досягнення шляхетних цілей

г). Козацький характер – почуття багатства, емоційна наснага, внутрішня невичерпна енергія;

висока шляхетність і порядність, кмітливостю і дотепністю, підприємливістю і практичністю, стійкістю і незламністю у боротьбі з ворогами, безкомпромісністю і твердістю у відстоюванні правди і справедливості;

ніжність у ставленні до добрих людей, братерська любов до друзів і товариства, глибока пошана до громади, вірність своєму обов'язку захищати рідну землю, співчуття до всіх знедолених, милосердя до тих, хто його потребує;

постійна готовність до боротьби за волю рідного краю, за свою незалежну державу, устремління до високих ідеалів, жадання будувати демократичний державний устрій, давати лад у громадському житті, утверджувати гуманні стосунки між людьми.

д). Козацька мораль – шляхетне ставлення до людини;

батьківська турбота про підростаюче покоління, глибока пошана до літніх і старших людей, палка і всепереможна любов до рідної землі, героїзм у захисті інтересів рідного народу, надання допомоги усім слабим, скривдженими і знедоленим, нетерпиме ставлення до зла і несправедливості в будь-якій формі, надзвичайна скромність, висока краса вчинків і миротворча місія в житті;

глибока людяність, діяльна доброта, милосердя;

жертвність як здатність поступитися власним добробутом, навіть віддати життя в ім'я перемоги добра над злом, торжества козацької правди.

е). Козацька естетика – культ краси людини, її фізичної і духовної досконалості.

ж). Козацька правосвідомість – виборність органів козацького самоврядування, утвердження демократичних основ української держави, гуманістичні засади громадського життя;

з). Козацька ідеологія – захист демократичного ладу, політичного устрою України, її самостійності і державності, органів самоврядування, інтересів козацького стану, всього народу;

захист прав, привілеїв, здобутих козаками в боротьбі з ворогами;

будівництво правової держави, звільнення своєї землі від будь-яких агресорів, чужоземних зайд;

вищість інтересів народу, нації, Вітчизни, що перебуває в смертельній небезпеці, над інтересами окремої особистості;

цілісність нації, власної держави, їх верховенство, пріоритетність перед вузькоогоїстичними потребами людини чи групи людей;

необхідність боротьби з порушниками української законності, політичними течіями та лжетеоріями, ворожими рідному народу, його державності.

Блок III. Культура предметної діяльності.

6. Плекати український храм природи. Основними завданнями цього напрямку роботи з юними козаками ми вважаємо формування в них любові до рідної природи, готовності і уміння берегти і примножувати її багатства, красу. Разом з козачатами вивчаємо екологічне становище в регіоні та беремо участь у заходах з метою його покращання.

7. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україна. Тут засобами козацької педагогіки ми формуємо якості господаря рідної землі, державну позицію та інтереси українського власника, який чесно і самовідданою працею нарощуватиме матеріальні блага, духовні цінності рідного народу, гармонійно поєднуюватиме особисті і загальнонаціональні потреби.

Допомагаємо пізнавати і досліджувати, а також відроджувати традиції козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі: прилучаємо козачат до організації і ведення фермерських господарств, створення госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, малих підприємств, асоціацій, організації взірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю.

Допомагаємо відроджувати ремесла і промисли: бондарство, гончарство, бджільництво, ковальство, лимарство, чинбарство, стельмахування.

8. Науку і техніку – на службу нації, Україні. Роботу тут спрямовуємо на пізнання вихованцями законів розвитку науки і техніки, формування любові до науково-пізнавальних процесів, уміння власними зусиллями свого мозку і рук рухати вперед ці фундаментальні галузі суспільного життя.

Допомагаємо козачатам вивчати сучасні види техніки, інформаційної та електронної обчислювальної машинної технології і організації особистої та спільної творчої діяльності, зокрема: радіозв'язок, теле-радіоконструювання, теле-радіомоделізм, системи електронної автоматики, судномоделізм, морська справа, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, радіо моделювання.

Блок IV. Соціальна культура.

9. В душі і серці кожного із нас – Соборна Україна. Зміст і методику роботи в цьому напрямку спрямовуємо на вироблення в юних козачат державотворчих і націотворчих якостей. Працюємо над тим, щоб зміцнення національної держави, поглиблення згуртованості нації стало смыслом життя кожного громадянина України.

10. Козацька наша слава не вмре, не поляже. Разом з нашими вихованцями – молодими козаками – глибоко пізнаємо історію українського козацтва, досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, політичні, наукові, культурні і державотворчі.

Поширюємо серед учнів та молоді знання про козацький національний визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками.

Вивчаємо матеріали: історичні документи (козацькі літописи);

історичні праці про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, В.Крип'якевича, А.Опановича;

художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепського, поетів В.Симоненка, Л.Костенка, І.Драча, Д.Павличка.

Б. ФОРМИ

У роботі з козацько-лицарського виховання ми використовуємо такі основні форми роботи:

1. Робота в школі:

а). Класна,

б). Позакласна.

2. Позашкільна робота.

Класна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання.

Позакласна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) і класних козацьких загонів.

Позашкільна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” під патронатом паланкового та місцевого осередків Українського козацтва.

В. МЕТОДИ, ПРИЙОМИ

І. Родинно-дошкільне виховання дошкільнят.

Родинно-дошкільне виховання здійснюємо через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка:

а) застосовуємо ідеї, методи і прийоми народної педагогіки. Мати і батько, всі рідні в родинному вихованні застосовують милозвучну і мелодійну, співучу рідну мову, фольклор. Рідне довкілля, зміст, форми і методи виховання створюють етнічне середовище, яке сприяє пробудженню природних задатків дітей. В таких умовах починає формуватися український характер і світогляд особистості;

б) виховуємо народними засобами глибокі родинні почуття, цінності, любов до Матері і Батька, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу, України-Батьківщини;

в) пробуджуємо і виховуємо глибоку радість, впевненість дитини в найбільшій радості життя: „Мамо, тато і я – це моя сім'я”;

г) розповідаємо дітям міфи про походження землі, життя на ній, українців, України, стольного граду Києва, козаків. Розповідаємо міфи і легенди про Око, Першоптаха, Першого Бога Сокола, Дуба-Стародуба, Сварога, Дажбога, перуна;

д) створюємо в уяві дітей привабливі образи героїв казок і легенд, пісень, колядок і щедрівок – образи богатирів, витязів, лицарів. У спілкуванні з матір'ю, батьком, працівниками дитячого садка, в ігровій діяльності діти захоплюються мужністю і відвагою, силою і розумом козаків – борців за свободу людини, волю України;

е) допомагаємо дітям у процесі бесід, ігор, вертепних дійств, драматизації, участі в дотриманні традицій і звичаїв народного календаря під керівництвом батьків, вихователів засвоїти зміст і дух козацько-лицарського життя. Під час художніх занять, вивчення віршів, розучування пісень, загадок, колядок і щедрівок, народних дитячих танців діти пізнають елементи історії, культури, художнього і військового мистецтва українських козаків;

є) розкриваємо в процесі відзначення дат, урочистостей, свят народного календаря, любов козаків до рідної землі, Матері-України;

ж) ознайомлюємо дітей з українськими етнічними, національними символами – білою хатою, калиною, вербою, тополею, лелекою, соняшником;

з) здійснюємо посвяту бажаних дітей у козаченята. Здійснюємо виховання козаченят шляхом пробудження і утвердження в серці і душі радості і

задоволення, сміху і веселощів, відчуття і розуміння краси і добра, порядку і дисципліни, ладу в усьому;

і) проводимо бесіди, розповіді на теми „Ми малята – козаченята”, „Зростаємо здоровими і дужими”, „Козацькому роду нема переводу”, „Козаки-вояки, оборонці України”. Проводимо ігри з ходьбою, бігом, рівновагою, козацькі забави на теми „Біжіть до жовто-блакитного прапора”, „Знайди кольори прапора України”, „Знайди свій будинок”, „Вгадай, де був козак”, „Де тут козак, а де злі люди, недруги козаків”. Застосовуємо сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні ігри, ігри-інсценіровки, драматизацію і театралізацію;

й) пробуджуємо і виховуємо у козаченят бажання у чомусь хорошому бути першими, лідерами. Виховуємо в кожного з них почуття власної гідності, віри в свої сили, можливості;

к) сприяємо засвоєнню козаченятами елементів народної астрономії, біології, медицини, кулінарії;

л) виховуємо у кожного козаченяти бажання, уміння і навичок дотримуватися в житті і поведінці лицарських правил:

- старайся бути добрим і чесним, справедливим і правдивим, красивим;
- прагни бути першим у хорошій поведінці, добрих справах, праці;
- будь сміливим і розважливим, дисциплінованим і організованим, мужнім, долай труднощі на шляху до Добра, Правди, Краси;
- не заважай іншим дітям, не завдавай їм прикрощів, шкоди і болі;
- люби рідну землю, батьківську хату, материнську мову і пісню, калинову Україну.

II. Родинно-шкільне виховання учнів молодших класів.

У роботі з козацько-лицарського виховання з козачатами і лелями ми:

а) форми, методи і прийоми спрямовуємо на пробудження в дітей елементів національної свідомості і самосвідомості. Проводимо бесіди і розповіді дітям, читаємо книжки про Запорозьку Січ, героїчні подвиги лицарів України, зустрічі з представниками Українського козацтва, збагачуємо їх знання про історію козаків, їхню героїчну боротьбу за свободу і незалежність України;

б) формуємо історичну пам'ять культурно-історичних основ духовності козачат при сприянні міфів про праукраїнців-предків козаків, їхні вірування і звичаї, сонцепоклонництво. Ознайомлюємо дітей із міфами про Білобога і Чорнобога, Коляду і Мару, Лада і Ладу, Велеса і Перуна. Розкриваємо в міфології, фольклорі, глибокі гуманістичні якості наших пращурів – любов до людини, доброта, правдивість, працелюбність, пошана до історії і культури рідного народу, зневага до всього потворного в житті, ненависть до ворогів-загарбників;

в) впроваджуємо в повсякденне життя і навчання козачат ідеї, правила, національні традиції родинності. Застосовуємо в процесі вивчення навчального матеріалу, в позакласній і позашкільній роботі козацьких ігор, в яких розкривається родинні цінності, ідеї української національної школи-родини;

г) пробуджуємо інтерес до історії українського козацтва, Запорозької Січі, Гетьманської України як форми національної державності шляхом участі козачат у дослідно-пошуковій роботі на теми „Жили собі запорожці та й на Запорожжі”;

„Гей ви, хлопці, славні Запорожці”, „Запорозькі козаки-характерники”, „В похід сурмлять козацькі сурми”;

д) розкриваємо єдність змісту і форми, національної ідейності і художньої образності, символічності і духовності в процесі вивчення козацьких пісень і дум, легенд і історичних оповідей і виховуємо в кожного козачати почуття господаря на українській землі, володаря в рідному краї;

е) організовуємо і проводимо бесіди, ранки, вікторини, конкурси, заочні мандрівки на теми „Українські національні кольори”, „Українські образи і символи”, „Самобутність рідного мистецтва”, „Чари писанкарства і рушникарства” тощо з метою розвитку емоційної сфери, почуття краси.

III. Родинно-шкільне виховання учнів 5-8 класів.

У роботі з козацько-лицарського виховання з джурами та данами ми:

а) використовуємо методи фізичного загартування джур та дан. Організуємо на запорозьких – козацько-лицарських традиціях тіло виховання кожних джури та дани (засобами природи – води, сонця, снігу, системи вправ, видів козацької боротьби). Допомагаємо оволодіти народними методами лікування кашлю, нежиті, кровотечі, укусу змії, легкої рани;

б) спрямовуємо методики козацько-лицарського виховання джур та дан на створення умов, забезпечення активної участі кожного з них в крає-, народо-, українознавчій діяльності. Допомагаємо проводити практичні заняття в умовах сім'ї, школи, позашкільної роботи народною вишивкою, писанкарством, рушникарством, декоративно-ужитковим мистецтвом;

в) організуємо творчі пошуки, збирання в рідній місцевості, інших регіонах України і вивчення ідейно-духовного багатства пісень, дум, легенд, історичних розповідей та інших матеріалів про козаків. Застосовуємо проблемність, дискусійність, творчий обмін враженнями, думками в процесі вивчення ідей українських державотворців П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Виговського, І.Мазепи, керівників визвольних змагань нашого народу ХХ століття – М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюри, С.Бандери, А.Мельника, Є.Коновальця, Р.Шухевича;

г) проводимо бесіди, збираємо матеріал для художніх і наукових робіт на теми „Хто ми? Яких предків діти?” „Трипільська культура і наші пращури”, „Оріана, Оранта, Русь-Україна і Козацька держава”, „За що ми різалися з ордами?” Проводимо диспути і дискусії, вільний обмін думками про співвідношення козацького минулого і сучасного, про сучасну козацько-лицарську духовність;

д) допомагаємо пізнавати культуру, мистецтво, освіту козаків в процесі проведення бесід, творчих діалогів, написання художніх творів і рефератів на теми „Козацька маршова музика”, „Закличні звуки козацьких сурм”, „Тужливий біль і переможний дзвін бандур козацьких”, „Серце й душу звеселяє козацьке мистецтво”, „Лицарський дух у кольорах і звуках”;

е) впроваджуємо в повсякденне життя джур та 4ба діяльність їхніх гуртків, куренів, кошів, паланок різноманітних елементів, засобів романтики і символіки, піднесеності й урочистості. Застосовуємо історичний підхід, методи порівняння, зіставлення культурно-історичних фактів під час вивчення символічного змісту

тризуба – Малого Державного Гербу України, Державного Прапора України, козацьких прапорів, інших символів (булави, бунчука).

ІV. Громадсько-родинне виховання учнів 9-11 класів.

У громадсько-родинному вихованні козака та берегині ми:

а) використовуємо методики, технології козацького навчання і виховання, які спрямовуються на пробудження і поглиблення життєстверджуючого, комфортного самопочуття молодих козаків у процесі занять, роботи. Надаємо психологічну, методичну допомогу козакові в опрацюванні і організації власної системи зміцнення і охорони свого здоров'я, а також пробудження в нього турбот про здоров'я інших людей;

б) створюємо організаційні, психологічні і педагогічні умови з метою утвердження гідності особистості козака та берегині, постійно зростаючої самостійності їх у навчально-пізнавальній, дослідно-науковій, виробничій діяльності, житті;

в) застосовуємо новітні педагогічні та інформаційні технології українознавчої роботи (педагогіки народного календаря, розвитку історичної пам'яті, формування національної свідомості і самосвідомості). Проводимо диспути і дискусії, проблемні обговорення, творчі зустрічі на теми „Світогляд українців: умови і шляхи формування, основні ідеї”, „Історія українського народу і його національний характер”, „Національний характер і мистецтво”;

г) ознайомлюємо молодь з архівними матеріалами, допомагаємо вивчати стародруки, писати реферати про культурні здобутки, духовні цінності рідного та інших народів, оволодівати знаннями з народної математики, етнопедагогіки, медицини. Організуємо самостійні дослідницькі пошуки козаків та берегинь, вивчення ними європейських традицій в українській культурі, зв'язків України з Заходом і Сходом, Північчю і Півднем. Організуємо „круглі столи”, молодіжні наукові і науково-практичні конференції як фактор формування лицарської духовності;

д) забезпечуємо участь козаків і берегинь у заняттях в клубах „Моя Батьківщина – Україна”, „Планета”, „Політика”, „Держава та коріння нації”, „Людина та ідейні цінності” з метою вивчення української національної ідеології, її квінтесенції – ідеології державотворення як державної ідеології України, а також внутрішньої і зовнішньої політики Української держави;

е) формуємо готовність молодих козаків до служби в Збройних Силах України шляхами теоретичної і практичної підготовки, осмислення проблем „Покликання Збройних Сил України – захист миру, незалежності нашої держави”, „Слава козацькій зброї”, „Військові козацькі традиції і сучасність”, „Непорушність присяги воїна на вірність Україні”;

є) надаємо наукову і методичну допомогу козаку та берегині в справі організації самонавчання, самоосвіти, самовиховання, у формуванні власних поглядів, переконань та ідеалів громадянина України.

ІДЕЯ КОЗАЦТВА В ІСТОРИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ ТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. Українці – єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю – Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Після зруйнування Запорізької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денационалізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775 - 1828 рр. – Задунайська Січ; 1783 - 1868 рр. - Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783 - 1917 рр. – в Україні зберігався козацький стан; 1904 - 1914 рр. – січовий рух в Галичині, створення Легіону українських січових стрільців; 1917 - 1922 рр. – бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення самостійної і соборної України; 1918 - 1933 рр. – існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року – збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію – шляхом боротьби за незалежність і соборність України, відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини – втілити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

2. Відродження козацьких традицій сьогодні є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постає сучасне українське лицарство – духовно постає Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний – козацький! – досвід державотворення.

Суспільство засновується лише на ідеї моральності й цементується духовними прагненнями народу. Ідеологія козацтва фундується на таких засадах: Християнство (Православ'я), прагнення до “Народовладдя” та самоврядування в

організації свого життя й на усвідомленні святого свого обов'язку – захищати рідну українську землю й українську державність (“Душу – Богу! Серце – Людям! Життя – Батьківщині! Честь – нікому!”). Це стало в перебігу віків свого роду генетичною особливістю козацького характеру. Й в сучасному суспільстві, коли значний відсоток населення України розгубив, не мав або розміняв свої ідеали на “речовизм” та долари, козацтво за рядом обставин стало найбільш стійким носієм національно-історичних традицій українського народу, здатне зіграти роль свого роду каталізатора громадської самосвідомості, очолити всенародний рух за відродження України-Батьківщини.

3. Сучасні зміни геополітичної ситуації (тероризм) висунули на порядок денний питання про додаткові гарантії захищеності та безпеки, територіальної, державної цілісності, забезпечення мирного проживання населення, підтримка на достатньому рівні мобілізаційних ресурсів. Цими обставинами в теперішній час продиктована увага державних структур до українського козацтва.

Нерозвиненість законодавчої бази відродження та розвитку Українського козацтва може бути пояснена тим, що процес розбудови козацьких організацій в Україні іде мляво. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу.

Початок здійснення державної політики України щодо козацтва, як правило, пов'язують із прийняттям Указу Президента України (Л.Кравчук) за № 1419/95 від 04.01.1995 року “Про відродження історико-культурних та господарчих традицій Українського козацтва”.

Включення козацтва в систему “держава” призведе до виникнення статусу військових козацьких спільнот, які будуть поєднувати в собі риси й держави й громадської організації.

Що є українське козацтво у минулому й сучасному часі? Що ми активно “відроджуємо” й намагаємось “використати”? Чи зможе козацтво зайняти свою нішу в ХХІ столітті? Як в сучасних умовах силами громадської організації відродити тип козака-лицаря? Як згуртувати таких людей? На якій основі відроджувати козацтво?

Історія українського державотворення переконливо свідчить про те, що в цьому історичному процесі, порівняно з іншими суспільно-політичними силами, козацтво відіграло вирішальну, провідну роль. Тому національні інтереси України вимагають створення державних документів, зокрема законів, постанов, які б сприяли дальшому розвитку українського козацтва як могутньої націотворчої і державотворчої потуги, залучення до його лав найширших верств співгромадян з метою пробудження і спрямування їхньої енергії на розв'язання історичних завдань, що стоять перед нашим суспільством і державою.

Факти неспростовно свідчать, що високі духовні набуток українського козацтва, його видатних представників – державних і політичних керманічів, діячів науки і культури на сьогодні залишаються невідомими широким верствам нашого суспільства. Не пробуджена і незадіяна до конкретних державотворчих справ і не організована в козацькі форми інтелектуальна, духовна і практично-дійова енергія сотень тисяч наших співвітчизників; вона ще «дрімає», «спить» і не набуває продуктивних і ефективних, суспільно корисних форм, справ і чину державотворчого характеру.

4. Справжнє відродження козацтва на Україні почнеться тоді, коли до його лав увіллється молодь, що вболіває за народні справи, прагне кращого сьогодення та працює на духовне і матеріально багате майбутнє (молоді козаки, які пройшли школу козацько-лицарського виховання); коли теперішні козаченьки чітко усвідомлять, що по них судять про все козацтво і народ у цілому, відмовляться від своїх користолюбних цілей і на перше місце поставлять служіння народу; коли між козаками і науковцями-просвітянами встановляться тісні зв'язки та налагодиться співпраця на ниві дослідження історико-культурної спадщини козаччини. І тоді відроджене козацтво стане тією широкою суспільно-політичною і культурницькою течією, яка згуртує всі верстви українського народу і зможе цивілізованими методами вирішувати нагальні питання сьогодення в ім'я народу і для народу.

5. Для історичних козацьких структур основним змістом і суттю їхнього існування була специфічна військова справа у відповідних суспільно-політичних та природно-географічних умовах. Завдяки цьому на засадах архаїчних військово-лицарських традицій сформувалась комплексна система козацького військового буття – козацько-лицарське мистецтво. Це мистецтво (специфічне бойове мистецтво зі зброєю та на його основі – рукопаш; козацьке звичаєве право; елементи архаїчної військової магії; пісенно-енергетична практика; особливе світосприйняття) і є сутністю української козацької спадщини.

Тільки через відродження і поширення основ військово-лицарської спадщини ми можемо вести мову про реальне наслідування, а отже і відповідність сучасного козацтва історичним аналогам.

6. До сьогодні розуміння пріоритетності дійсного відродження українських козацьких традицій не досягнуто. Причинами цього є:

- переважно хибні уявлення про сутність козацької спадщини, що сформувалися під впливом романтично-історичної художньої літератури та певних стереотипів вітчизняної і зарубіжної історіографії, розроблених відносно тих чи інших історіософських концепцій;

- відсутність сприятливих умов для повноцінного відродження козаччини;

- розмитість або повна відсутність дійсних пріоритетів козацького відродження;

- руйнація родових козацьких зв'язків та втрата традиційного козацького середовища (родовий козак – представник спадкового козацького роду, життєві принципи якого сформувались на засадах цінностей, притаманних специфічному середовищу козаків-воїнів: пріоритетність чоловічого начала у всіх царинах буття; шанобливе ставлення до родових та загальнокозацьких звичаїв; повага до військової справи взагалі і особливо до специфічної козацької військової спадщини; ознайомлення з основами козацького бойового мистецтва; сприйняття особливих стереотипів поведінки та відносин, заснованих на засадах козацького звичаю; можливе ознайомлення з елементами військової магії; здоровий спосіб життя).

Основні причини гальмування козацького відродження такі:

- вплив різноманітних політичних сил;

протилежна конфесійна орієнтація;
залежність від окремих гілок влади та економічних еліт;
особисте ворогування новітніх козацьких керівників;
брак конкретної діяльності.

Але якщо об'єктивно та тверезо проаналізувати процеси, які в теперішній час йдуть в українському козацтві, то ми побачимо, що саме козацтво поки ще розпорошено й неорганізоване. І причин для цього більш ніж достатньо.

По-перше, козаків розпорошують ті, хто не бажає появи на політичній арені України нової грізної громадської сили. Для цього козаків утягують до різних апаратних та партійних ігор. Сучасний козацький рух лише встиг набрати силу, а в його середовищі через 75 років після революції з'явилися “білі” й “червоні”, “самостійники” й “державники”, “наші” й “не наші”, які готові знову зхрестити шаблі.

По-друге, розпорошеності цієї підсобляють самі козаки, піддавшись розгулу марнослів'я та егоїзму, пробуджених сучасною революційною хвилею, яка зберегла на своїх прапорах характерний для всіх революцій гасло: “Хто був ніким, той стане всім!” В результаті цього козацтво й не помітило, як опинилося в тенетах численних паралельних організаційних структур, які між собою ворогують.

По-третє, відсутність наукового узагальнення багатовікового служіння козацтва Неньці-Україні виявилось при перших кроках його державного становлення. Щоб вирішувати проблеми, які виникають, необхідно вивчити механізм функціонування традиційних козацьких військ, проаналізувати діяльність козацтва в період демократичних перебудов й громадянської війни 1917-1922 років. На базі цих досліджень визначити, що можливо використати задля вироблення сучасної єдиної державної політики становлення козацтва й правильно виявити сутність козацького загалу, козацької громади, козацького війська.

По-четверте, козацтву необхідно формувати наскрізну систему підготовки й виховання козака як державної людини через сім'ю – середню школу – вищий навчальний заклад (готувати кадри).

ІСТОРИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ УТВЕРДЖЕННЯ ДИТЯЧОГО, ЮНАЦЬКОГО ТА МОЛОДІЖНОГО РУХУ НА КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКИХ ТРАДИЦІЯХ

Українська молодь має глибоко усвідомлювати, що козацько-лицарська духовність – одна з найвищих вершин національної духовності, яка була рятівним феноменом в історії рідного народу. Тому справедливим, історично об'єктивним є твердження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: доки Україна була козацькою, доти вона була незалежною чи автономною (в умовах безперервної агресії – військової, ідеологічної, мовної, культурної шовіністично-мілітарних держав).

Козацько-лицарські ідеї, непересічні морально-духовні вартості, подвижництво і героїка рятували нашу націю і в пізніші часи панування на нашій території чужоземної мови, культури, шовіністично-пригноблюючої ідеології сусідніх агресивних держав.

У XIX і XX століттях козацько-лицарська ідейність, духовність жили в серцях і душах нашого народу, його інтелігенції, еліти. Козацька ідеологія і лицарський дух в тій чи іншій формі завжди були притаманні національно свідомим українцям, набували нових життєво важливих, національно-державницьких форм.

Українська молодь, яка об'єднувала в своїх лавах також багатьох білорусів, поляків, євреїв, росіян, представників інших національностей України, завжди продовжувала різноманітні форми, традиції козацько-лицарської життєдіяльності. Новітні молодіжні козацькі братства і товариства, курені, коші і Січі виникали, наприклад, ще в другій половині XIX століття. Одну з перших Січей нового часу створили українські студенти у Відні (1868), почесними членами якої були відомі українські вчені, громадські і політичні діячі, наприклад М.П.Драгоманов.

Масовий національно-визвольний січовий рух серед дорослих і молоді розгортався наприкінці XIX – в перші десятиліття XX століття.

Перша Січ як спортивно-руханкова організація була заснована в умовах панування Австро-Угорської імперії, наперекір волі польсько-шовіністичних властей, видатним українським просвітником, громадським і політичним діячем Кирилом Трильовським 5 травня 1900 року в селі Завалля Снятинського повіту в Галичині. Невдовзі Січі густою мережею як суто національна форма об'єднання дорослих і молоді, вкривали територію Галичини, Буковини і Закарпаття. Всупереч колоніальним властям, в інтересах звільнення українського народу в згаданих регіонах у перші десятиліття нашого століття нараховувалося 1500 Січей, які ставали осередками формування національної свідомості і самосвідомості, козацько-лицарської духовності молоді. На козацько-лицарських традиціях працювали також численні молодіжні організації – «Луг», «Соколи», «Пласт» та ін.

Розгорталися активна діяльність Молодої Січі ім. І.Виговського, Молодої Січі ім. І.Богуна, Молодої Січі ім. І.Сірка, Молодої Січі ім. П.Полуботка, Молодої Січі ім. І.Мазепи, Молодої Січі ім. Б.Хмельницького та ін. Завдяки високій виховній ефективності козацько-лицарських традицій лави борців за незалежну Україну поповнили українські січові стрільці, які отримали міцне національно-державницьке загартування в Січах і вкрили себе невмирущою славою в боях з ворогами нашої держави, яка народжувалася в 1917-1920 рр. Молодіжні організації, які діяли на козацько-лицарських традиціях, функціонували в Галичині, Буковині і Закарпатті аж до II світової війни, приходу військ СРСР на західноукраїнські землі.

Із здобуттям Україною в наш час державної незалежності створилися сприятливі умови для творчого відродження дитячих і молодіжних козацьких організацій, впровадження традицій, ідей і засобів козацької педагогіки, лицарського загартування в родинне, шкільне і позашкільне виховання дітей та юнацтва.

Новий період розвитку вітчизняного козацького молодіжного руху, козацько-лицарських традицій виховання дітей і молоді розпочався в січні 1996 року, коли президент України Л.Кучма видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва». В цьому документі вказується на необхідність державної підтримки як самого процесу

відродження козацтва, так і козацько-лицарських виховних традицій. В указі підкреслюється необхідність зміцнення державотворчої духовності Українського козацтва, «поетапного відродження його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій». Наголошується на тому, що «Міністерству культури України, Міністерству у справах молоді та спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

У багатьох регіонах, містах і селах, школах та інших навчально-виховних закладах вже створені дитячі і молодіжні козацькі осередки, структури (курені, коші, братства і товариства, десятки і сотні, рої і чоти тощо). Діють також первинні осередки «Молодої (Юної) Січі».

Кращі представники української молоді глибоко усвідомлюють те, що об'єктивні обставини і суб'єктивні фактори мільйонів людей-співвітчизників, умови нашого життя кардинально змінилися в останнє десятиліття. Необхідність розв'язати життєво важливі проблеми, залишені нам у спадок від радянсько-комуністичного режиму, входження України в коло цивілізованих держав вимагають від кожного юнака і дівчини рішуче змінити своє ставлення до світу, до гальмуючих наш національний, політичний, духовний поступ факторів.

Історична потреба боротьби за утвердження нашої державності, необхідність подолання зовнішньополітичних і внутрішніх сил антиукраїнського спрямування вимагають нарощенню кожної особистістю своїх психофізичних і духовних сил, власної енергії. Козацько-лицарські традиції сприяють пробудженню і формуванню потужних емоційно-почуттєвих, інтелектуально-духовних сил патріотичного спрямування з метою кардинального впливу на дійсність і зміни її в інтересах усіх громадян України, зміцнення її державності.

Історія не лише нашого, а й інших народів переконливо свідчить про те, що національна свідомість, енергія діяння, героїчного чину стають глибокими і всеохоплюючими, могутніми і непереможними тоді, коли вони мають міцні культурно-історичні, ідейно-моральні корені, коли витокі, шляхи і механізми формування їх зрозумілі для найширших верств народу. Такими могутніми традиціями нашого народу є ідейні, політичні, економічні, духовні, державницькі традиції Українського козацтва, запорозького лицарства.

Оволодіваючи козацько-лицарськими традиціями, духовністю, молодь опановує на сучасному рівні і козацько-лицарський стиль, спосіб життя, діяльності і поведінки. Характерно, що такий молоді притаманні активно-дійова, наступальна позиція у боротьбі з усім лихим, потворним, шкідливим для незалежності України, підвищення добробуту її громадян. Така молодь сповнена ентузіазму й наполегливості у змаганнях із труднощами, жадає вийти переможцем у життєвій боротьбі. Козацько-лицарському способу життя сучасної молоді властиві мужність, відвага і героїзм трудових буднів, ратних справ в ім'я свободи народу, зміцнення нашої державності.

Козацький тип людини (С.Кульчицький, В.Цимбалістий, М.Шлемкевич) як втілення найвищих лицарських чеснот, якостей українського національного характеру і світогляду є центральною постаттю нашого фольклору, красного

письменства, ідеалом творчості геніального Великого Кобзаря України Т.Шевченка.

Постійно рівняючись на високий взірєць козака-лицаря, українська молодь оволодівала козацькою ідеологією, філософією, лицарською мораллю, шляхетністю духу і жадала стати господарем на українській землі, носієм національної свідомості і самосвідомості, культури, захисником материзни і дідизни, оборонцем рідної Вітчизни.

Найвищі ідеали української молоді, яка прагне творчо продовжувати козацько-лицарські традиції, є незалежна демократична і правова, гуманістична і цивілізована Україна, соборна і міцна українська нація, глибока духовність і високий добробут рідного народу, консолідація представників усіх національностей, які складають українське суспільство.

Вишневецький і Наливайко, Сагайдачний і Сірко, Хмельницький і Мазепа, Нечай і Кривоніс, Богун і Виговський, Дорошенко і Морозенко, Полуботок і Головатий, Гонта і Залізняк, Орлик і Калнишевський та багато інших козацьких гетьманів, кошових отаманів, полководців є високим взірцем Людини-Лицаря, ідеалом вірного служіння неньці Україні, національному державотворенню.

Глибоко усвідомлюючи негативні нашарування на національному характері багатьох українців, педагоги сучасної школи, виховники, батьки мають вести систематичну роботу, спрямовану на творчий розвиток у сучасних умовах автентичного українського, зокрема козацько-лицарського характеру і світогляду.

Формування в молоді національно-патріотичної цілеспрямованості, організованості, вольовитості, мужності, дисциплінованості допоможе багатьом позбутися відчуття національної меншовартості, невіри в свої сили і можливості.

Чим ширші кола батьків, педагогів, громадськості будуть залучатися до виконання цієї Програми, виховної роботи з молодю січовиками, тим швидше буде знижуватися в нашому суспільстві байдужість до долі України.

Творчо, на сучасному рівні продовження козацьких подвижницьких традицій, наповнення їх змістом лицарської духовності, патріотично-державницькими справами, шляхетною поведінкою спрямовує підростаючі покоління на вірне служіння рідному народу.

ОСНОВИ ПРОВІДНИЦТВА. ЧОМУ НАМ НАЙПЕРШЕ ТРЕБА ПЛЕКАТИ ПРОВІДНИКІВ. САМОВИХОВАННЯ

...Лише виховуючи українця, можна виховати українця...

Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права.

Концепція виховання (самовиховання) козака та берегині звертає увагу на виховний потенціал Кодексу буття Українського козацтва, куди входять Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської духовності та Заповіді милосердя. Впровадження в виховну роботу вимог Кодексів забезпечує формування та виховання такого духовного стану молоді – молодих громадян України, козаків,

яке в народі збереглося як розуміння козацького духу, того особливого соціального положення українського козацтва в суспільстві, яке слугувало опорою народу і державі протягом віків.

У вихованні (самовихованні) національно свідомих козаків та берегинь є три ступеня:

1. Родинно-дошкільне виховання козачат.
2. Родинно-шкільне виховання козачат, джур та молодих козаків.
3. Громадсько-родинне виховання козака.

Родинно-дошкільне виховання козачат здійснюється через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка.

Родинно-шкільне виховання козачат, джур та молодих козаків проводиться у формі школи козацько-лицарського виховання:

А/ класна робота за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання,

Б/ позакласна робота за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) та класних козацьких загонів,

В/ позашкільна робота у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” Українського козацтва.

Громадсько-родинне виховання (самовиховання) козака (молодь з 14 років) здійснюється через діяльність куренів Українського козацтва, клубів та ін. козацького спрямування.

Практика роботи громадських організацій козацького спрямування переконливо свідчить, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприяє нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесенню духовності як кожної особистості зокрема, так і всієї громади, суспільства в цілому...

Козацький громадський рух – система громадського навчально-виховного впливу нового типу, що покликана дати молоді додаткову козацько-лицарську освіту, забезпечити її надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарські мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

ГРА «СОКІЛ» («ДЖУРА»): ІСТОРІЯ, ІДЕЙНІ ОСНОВИ ТА ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Вільною "КОЗАЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ" називали іноземці нашу Батьківщину – неньку Україну, з глибокою повагою відзивались про її відчайдушних захисників – запорізьких козаків. Хто вони? Якими були, чим захоплювались, звідки черпали сили для своєї нескореної вдачі? На ці й цілий ряд

питань має відповісти орієнтовна об'єднана програма для діяльності молодших школярів – КОЗАЧАТ (дітей 1-4 класів), школярів середнього віку – ДЖУР КОЗАЦЬКИХ (5-8 класів) та старшокласників – МОЛОДИХ КОЗАКІВ (9-12 класів).

У козацькі часи нашому народові були приманними високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. У козацькій державі не було такого ганебного явища як бездомні діти. Дітьми опікувалося все суспільство. Ці якості потрібні українському народові і сьогодні – в період відновлення своєї державності і особливо завтра, в процесі розбудови і зміцнення могутності нашої Батьківщини, в процесі практичних дій щодо відновлення і збагачення СЛАВИ УКРАЇНИ.

Отже, сьогодні в школярів необхідно виховувати глибокі почуття патріотизму та національної гідності, якостей захисника Батьківщини, високий рівень загальної культури та народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології) народної естетики, моралі, мистецтв.

Виконанню цих завдань і повинне сприяти Положення про дитячо-юнацьку, військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), яка за напрямками, формою і змістом розрахована на шкільну молодь, а також на допризовну і призовну молодь за місцем проживання за умов умілого, грамотного, ініціативного і активного керівництва дорослих козаків – патріотів, старших товаришів, зокрема педагогів – організаторів дитячих колективів, вчителів історії, української мови та літератури, професійних військових, вчителів фізичної культури та тренерів спорту, керівників вокальних та танцювальних колективів, які забезпечать позитивний результат заходів навчально-виховного процесу.

Відповідна діяльність має охопити майже всі сфери учнівського життя, при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на СІЧІ були лише чоловіки, отже для дівчаток відповідного віку, там, де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, варто паралельно створити свій гурт, де було б передбачено підготовку їх до майбутнього подружнього життя. Жінка в минулому - вірна супутниця козака, вона – берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожен важку годину й жінка-воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка-мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

За змістом Положення потребує від керівного складу гри певних духовних і фізичних зусиль щодо організації цікавої і ефективної гри, але це не повинно бути стримуючим фактором в навчально-виховному процесі. Сьогодні щось із-за своєї складності не буде повністю виконано, не буде досягнуто... Нічого... Але завтра, з часом, поставлена мета буде досягнута.

Дорогу долає той, хто йде. "Щоб дійти до мети, треба перш за все йти".

НАША МЕТА – шляхом свідомого опанування героїським, лицарським, гуманним і демократичним славного минулого наших предків – Українського

козацтва, його традицій, культури, науки, військового мистецтва та господарювання – ДУХОВНО І МОРАЛЬНО ПІДНЯТИСЯ ДО РІВНЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЇЇ ЖИТТЄДАЙНІСТЬ НА ВІЧНІСТЬ.

Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «Сокіл» («Джура») Українського козацтва є базовою і основною позакласною формою оборонно-масової і спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.

Метою гри «Сокіл» («Джура») є:

- виховання у юнаків та дівчат глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи;

- формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості і ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій;

- виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у душі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

Передумови організації козацької гри «Сокіл» («Джура»):

- наявність кваліфікованого, ініціативного вихователя, що заявить про своє бажання згуртувати учнівську молодь та дітей і вести з ними виховну роботу за визначеною метою за місцем проживання;

- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях Українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу навчально-виховних закладів;

- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби та захисту Батьківщини діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва у співпраці з місцевими структурами державної виконавчої влади.

Завданнями гри «Сокіл» («Джура») є:

- виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини – України, готовності захищати свій рідний край;

- опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й опорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят;

- оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя і господарювання на землі (в полі, огороді, саду), на пасіці, традиційними видами тваринництва тощо;
- переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та військових умінь, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди та кінного спорту, бойового танцю "Гопак" та інших національних військово-спортивних традицій з метою гартування козацького духу й тіла;
- осягання секретів козацької кухні, здорового способу життя, козацької медицини, знахарства;
- зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

Для виконання своїх завдань гра «Сокіл» («Джура») створює осередки, де:

- навчає і гартує своїх членів під час занять у навчально-виховних закладах освіти, за місцем проживання, у літніх козацьких таборах і на зльотах;
- щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості вишколу Захисників Батьківщини, козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням);
- проводить козацькі походи, краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо;
- організовує і бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах;
- співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з "Пластом", "Соколом", "Січчю" та ін.

Огляд якості вишколу Захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання козачат, джур козацьких, молодих і дійсних козаків у навчально-виховних закладах, за місцем проживання, в районах, областях і на державному рівні організується і проводиться відповідно районними, обласними і Всеукраїнським (Головним) штабами гри «Сокіл» («Джура»).

Виховний ідеал гри «Сокіл» («Джура»)

Виховний ідеал гри – козак-лицар, свідомий, відповідальний та повновартісний громадянин-патріот, провідник в суспільстві.

Завданням гри «Джура» є формування козацько-лицарського типу сучасної молоді людини.

Козацько-лицарський тип людини – це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак – людина шевченківського типу відкидає

«пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Лицарський тип людини – один із найвищих ідеалів українського народу, який утверджений в нашій національній свідомості і самосвідомості талантами, працею рук і зусиллям мозку Т.Шевченка і І.Франка, Лесі Українки, М.Гоголя, П.Куліша, Б.Грінченка і Б.Лепкого, Є.Маланюка, О.Ольжича і Олени Теліги, В.Симоненка і В.Стуса і Ліни Костенко та ін. Такий ідеал українця, громадянина нашої держави вчені і митці, політичні, державні і громадські діячі, психологи і педагоги, батьки мають наповнювати сучасним духовним змістом, конкретними державотворчими справами.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Виховний ідеал гри «Джура» виражається в ідейних засадах, зокрема в козацько-лицарському кодексі честі та в трьох рисах провідної верстви – мудрість, шляхетність, мужність.

Ідейні засади гри "ДЖУРА" виходять із лицарського покликання «Служіння Богові, Батьківщині, ближнім»:

Вірність Богові та Україні – мудрість;

Допомога ближнім (люби ближнього свого, як самого себе) – відвага або мужність;

Дотримання кодексу лицарської честі (козацького Звичаю) – шляхетність.

Кодекс лицарської честі

Є три ключові риси провідної верстви: мудрість, шляхетність, мужність (відвага), які можна деталізувати наступним чином:

1. Завжди готовий і безкорисний – це значить, що козак повсякчасно готовий виконати свій обов'язок Служіння Богові, Україні, іншим. Це значить, що він Україну та службу Їй ставить вище від усіх скарбів цього світу.

2. Чесний – це значить, що Ім'я козака носить чесно і ніколи не сплямить ніяким вчинком. Він завжди дотримується високих вимог козацької моралі.

3. Дисциплінований – це значить, що він підпорядкований і вірний аж до смерті Ідеї Служіння Богові, Україні, іншим, підпорядковується своїм провідникам та козацькому Звичаю. Він знає, що дисципліна – це основа організації і сила, а анархія – це руїна. Тому завжди і всюди підтримує авторитет України, козацтва і своїх провідників.

4. Активний і підприємливий – це значить, що він працює і бореться всіма силами, використовуючи всі можливості, кожену хвилину для добра України. Він не знає безділля. В нього за думкою і словом іде чин, мов за блискавкою грім. Бо життя – це рух, боротьба, а спокій – застій і холодна смерть. Кожну Ідею,

організацію чи людину оцінює за ділами, а не за словами. Пасивність - це прикмета рабства. Пасивності раба протиставляє творчу ініціативу та напружену активність борця-провідника.

5. Відважний – це значить, що він завжди відважно й безстрашно протиставляється всім перешкодам і небезпекам. Він не знає страху. Заяча вдача боягуза йому чужа й гидка.

6. Витривалий – це значить, що він завжди бореться завзято й витривало. Він знає, що без витривалості, доведеної аж до впертості, нема перемоги.

7. Зрівноважений – це значить, що він завжди підтримує повну рівновагу духу. Життя козацьке повне трудів, перешкод і небезпек. Щоб їх побороти, щоб опанувати становище й зібрати всі сили для удару у відповідне місце, треба насамперед опанувати себе. Тому український козак і в воді, і в вогні, й у відкритому бою, в тріумфі чи перед лицем смерті завжди однаково спокійний, гордий і усміхнений. Вміє по-лицарськи перемагати і вміє по-геройськи вмирати.

8. Точний – це значить, що він завжди дотримується точності в житті, включно до дрібниць.

9. Здоровий – це значить, що він хоче бути здоровим, він хоче, щоб усе українське покоління було здоровим. Україна потребує сильних, здорових духом і тілом синів і дочок. Тому сам у міру можливостей вправляє та поширює руханку і спорт, не нищить свого здоров'я вживанням наркотиків, не п'є алкогольних напоїв і не курить, і не веде розпусного життя.

10. Обережний – це значить, що він завжди дбає про безпеку (козацьку таємницю, безпеку занять).

СИМВОЛІКА ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Відзнака гри. В основі символіки гри лежать ідейні засади. Використані три кольори – чорний, червоний і білий – традиційні для української вишивки. Тло червоне (малинове) – основний колір козацьких знамен. Білий козацький хрест – традиційна українська та загалом лицарська відзнака. Шабля і булава, звичаєві козацькі символи простого воїна та володаря – символи виховання добрих громадян та провідників суспільства. Голова козака – збірний образ воїна-лицаря-козака, ідеал, до якого слід стреміти молоді. Мудрість, шляхетність, відвага – три риси провідної верстви, виховання яких особливо потребує українська молодь.

Курінні атрибути: Кожен курінь обирає собі ім'я визначного козацького, військового, державного, суспільно-політичного, культурного діяча всеукраїнського масштабу, чи свого краю. Члени куреня мають його шанувати, брати собі за приклад, знати його кращі риси, здобутки, чим він прислужився Україні. Назва куреня має

звучати наприклад: Корсунський курінь ч.3 ім. Марка Жмайла (номер надає місцевий штаб відповідно до почерговості реєстрації).

Курінний клич-гасло. Має відображати лицарсько-воїнську, козацьку традицію, світогляд, ідеали. Можна використати народні приказки чи прислів'я, латинські вислови: "Двічі не вмирати", "Або пан, або пропав", "краще вовком згинути, аніж жити псом", "зі щитом або на щиті". Мета – клич має ідейно об'єднувати всіх членів куреня, спрямовувати їх на якусь позитивну поведінку.

Курінне знамено — це полотняний або сатиновий квадрат розмірами 75x75 см. Він складається з двох чи трьох барв. На правій (лицевій) стороні у центрі нашивається відзнака гри, висотою 25 см. На тій же стороні розміщуємо симетричний напис назви куреня. Розміри букв по висоті – 10 см. На лівій (зворотній) стороні без нашивок. Прапорець носить прикріпленим до держака довжиною 180 см та діаметром 3 см.

Барви куреня – будь-які два чи три кольори, вибрані куренем. Основна барва для всіх учасників гри "Джура" – малинова. Її можна використовувати як одну з барв куреня, але не як основну, а додаткову, яка виконує функції тла (фону).

Однострій (типова форма) – має бути простий у виготовленні з елементами козацької тематики та традиції. Основний елемент – вишиванка. Для виготовлення однострою можна використати елементи обмундирування українського війська чи силових структур. Для участі у спортивних та польових змаганнях слід використовувати спеціальний одяг.

Ройові атрибути: Назва. Має мати героїчний, козацький, патріотичний зміст. Найкраще, використовувати зооморфні мотиви, гумористичні, історично-героїчні, подекуди і фантастичні образи, зокрема з фольклору: Нічні кажани, Волоцюги, Гайдамаки, Сіроманці, Котигорошки, Чорні вершники, Чорні запорожці, Залізні вовки. Мета: створення збірного образу, який би сприймали члени рою як частинку себе, і це б мотивувало їх спільно наслідувати свій ідеал, співдіяти у досягненні перемоги.

Відзначка – схематичне, символічне зображення назви рою. Форма: білий круг з чорним колом. В середині чорне зображення. Розмір – D - 5 см. Можна використовувати на правому рукаві однострою, на висоті середини між ліктем та краєм рукава на плечі.

Вітання та звертання учасників гри «Джура». Учасники гри звертаються один до одного «Друже/подруго» із додаванням імені.

Урочисте вітання – «Слава Україні!», відповідь – «Героям слава!».

Гасло гри «ДЖУРА» – «В єдності – сила! В силі – перемога!» (гасло товариства «Січ»).

Клич: «Душу – Богові, Життя – Україні, честь – нікому».

ВИХОВНА СИСТЕМА ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Згідно з Законом України «Про освіту» навчальні заклади поділяються на вищі, середні, позашкільні та дошкільні. Гра „Сокіл” („Джура”) запроваджується в усіх зазначених навчальних закладах:

дошкільні навчальні заклади – проводяться ознайомлюючі заходи з української історії та культури, вивчення українських пісень і віршів;

середні та позашкільні навчальні заклади – проводяться заходи протягом навчального року за річним планом, що складається з врахуванням пропозицій викладених в Орієнтовному плані заходів (Додаток 1) за групами:

1-4 класи – козачата;

5-8 класи – джури козацькі;

9-12 класи – молоді козаки.

Серед заходів гри, що проводяться у середніх та позашкільних навчальних закладах особливими є осіннє, зимове, весняне і літнє таборування.

Для визначення трьох кращих роїв навчального закладу (у групах: козачата, джури козацькі, молоді козаки) у другій половині квітня проводиться шкільний етап гри (зразок Програми – Додаток 2).

Щорічно проводяться фінальні етапи гри:

I етап - районний (міський) – проводять районні штаби гри;

II етап – обласний – проводять обласні штаби гри;

III етап – Всеукраїнський – проводить Всеукраїнський штаб гри.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»). **СТРУКТУРА ГРИ. ЩО ТАКЕ РІЙ.** **ЯК ОРГАНІЗУВАТИ РІЙ «КОЗАЧАТ», «ДЖУР»** **ЧИ «МОЛОДИХ КОЗАКІВ». АЛГОРИТМ ДІЙ.** **РОЛЬ ВИХОВНИКА, ОРГАНІЗАТОРА ГРИ** **У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ.**

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАГИ

Успіх будь-якої справи залежить від таких факторів – добре сформульованої ідеї, розробленого шляху (способу її досягнення), успішно підібраних кадрів та їхньої самоорганізації для досягнення мети (структура), ресурсів, потрібних для досягнення поставлених завдань.

Кадри і спосіб їхньої організації в якусь спільноту заради досягнення мети є визначальним, адже результат в переважній більшості спрямований саме на людину (особистість). Особливо, якщо ми говоримо про виховний процес.

Психологія, соціологія, педагогіка шляхом багатьох емпіричних експериментів, спостереження визначили, що найкраща організаційна форма для виховання, навчання і розвитку особистості є мала група. Оптимально це 6-8 осіб.

На цій основі і визначено ідею «рою» як найменшої базової структурної одиниці в грі «Сокіл» («Джура»).

Стоїть питання, хто має бути провідником рою? Однозначно член рою, юнак. Адже гра дитячо-юнацька. Саме плекання отого ройового отамана, лідера малої групи і є ключова ціль виховного процесу. Чому? Тому що саме авторитет з числа однолітків може найкраще заохотити до плекання в собі громадянських чеснот, до позитивної поведінки, до перемоги в грі. Підготовлений ройовий і добре зорганізує, і проведе збірку рою, і тренування. Підлітки і юнаки найкраще визнають авторитет рівного собі, аніж дорослого. Саме в такому віці спостерігається «бунт» проти старшого покоління. Праця в гурті пробуджує в

молоді здорові амбіції, прагнення бути кращим, вирізнитись, здобути щось. І це якраз добра умова для розвитку характеру, сили волі, світогляду. Завдання виховника корегувати цей процес, щоб він не вийшов за рамки безпеки та моралі.

Яка ж роль виховника (вчителя, старшого козака)? Не вести, а допомагати. Не повчати, а давати добрий приклад. Бути старшим другом.

На жаль, в переважній більшості в системі освіти можна спостерігати, що вчитель-організатор вирішує і відповідає практично за все. І як після цього виросте відповідальне, свідоме і повновартісне майбутнє покоління? Але ж українська педагогічна наука в роки незалежності констатувала, що навчально-виховний процес – це суб'єкт-суб'єктний процес. Слід пам'ятати, що у вихованні особистості дуже важливим є виховання відповідальності, обов'язку, самостійності, самосвідомості, рішучості, ну і звісно свободи особистості (основна риса козака-воїна!), а без надання можливостей це здобути шляхом практикування, праці, гри, навчання – неможливо.

Обмежує педагогів страх. Так, страх за себе. Доводиться постійно чути, що з дітьми може щось статися, і як їм можна дати трохи свободи, якщо вони такі шибайголови!

Це зокрема зумовлено системою юридичної відповідальності педагогів під час організації масових акцій, організованих поїздок з дітьми тощо. Перше, що доводиться дізнаватись під час планування якогось заходу – ви несете відповідальність за дітей, якщо з ними щось станеться, то будете мати проблеми (аж до кримінальної відповідальності). І хіба може вчитель в таких умовах думати про цілі виховного процесу? Він думає за себе. І плюс йому не платять за щось більше, як просто відбути свою роль. Звісно безпека і здоров'я дітей мають якнайкраще зберігатись, але аргумент, що «заняття фізкультури не треба проводити, тому що там помирають діти» є безглуздом і навіть злочинним. Є в народі вислів – «береженого Бог береже». Це означає – хто зробив основні заходи безпеки (інструктаж, перевірка інвентарю та спорядження, території і т.д.), той має покладати надію на Бога і не переживати, що щось трапиться. Бо трапитись може завжди щось, а це в руках вищих сил і від нас не залежить.

СТРУКТУРА

Організація гри „Сокіл" („Джура") в навчальних закладах здійснюється на основі Положення, інструктивно-методичних та інших нормативних документів.

Систему обов'язкових взаємопов'язаних форм організації гри в навчальному закладі складають заходи, що проводяться протягом навчального року.

В організації гри бере участь весь педагогічний колектив навчального закладу, учні, студенти, молодь, громадські організації, об'єднання, клуби, що працюють на базі навчального закладу тощо.

Керівник навчального закладу забезпечує необхідні умови для проведення гри; здійснює контроль за виконанням вимог нормативних документів з організації гри.

Заступник з навчально-виховної роботи організовує семінари, педагогічні ради, засідання методичних об'єднань, де розглядаються питання козацької та народної сімейної педагогіки, контролює наявність матеріалів національно-

патріотичного змісту в навчальних кабінетах, світлицях, музеях навчального закладу та їх використання в навчальному процесі.

Організатор позакласної та позашкільної роботи (педагог-організатор) контролює роботу дитячих об'єднань, секцій, клубів тощо; організовує заняття з учителями, класними керівниками, педагогічними та іншими працівниками для підготовки їх до керівництва грою, залучаючи з цією метою членів штабів проведення гри усіх рівнів, працівників Центрів туризму та краєзнавства (Станцій юних туристів), Будинків дитячої творчості тощо; залучає шефів, спонсорів, батьків, громадські організації до проведення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри як у навчальному закладі, так і за місцем проживання; організовує пропаганду здорового способу життя та козацькі принципи і ідеали серед учнівської та студентської молоді, педагогічного колективу, батьків, громадськості.

Відповідальний за проведення гри (призначається наказом керівника навчального закладу із числа педагогічних працівників за їх згодою) – разом з адміністрацією, педагогічним колективом, громадським активом навчального закладу складає план заходів щодо проведення гри, допомагає визначати завдання на навчальний рік та перспективу, проводить заняття з педагогами, вчителями, класними керівниками, вихователями груп продовженого дня, а також з активом з підготовки їх до проведення гри; забезпечує подання відповідних документів до управлінь освіти і науки та штаби; організовує проведення операцій та масових заходів у рамках гри; допомагає в організації походів, експедицій, екскурсій, змагань, зльотів, вікторин, конференцій, вечорів; проводить інструктажі з техніки безпеки; веде облік роботи, здійснює реєстрацію іменних заявок, інших необхідних документів щодо організації та проведення гри; здійснює безпосереднє керівництво проведенням фіналу гри у навчальному закладі.

Вчитель (викладач) фізичної культури організовує фізичну підготовку та контроль фізичного стану учасників гри; слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри у навчальному закладі.

Вчитель (викладач) початкової військової підготовки (навчального предмету «Захист Вітчизни») організовує стройовий вишкіл, вогневу підготовку (обладнання тирів та стрільби із різних видів зброї), практичні заняття у військових частинах, частинах внутрішніх військ, МВС, частинах річкового та морського флотів, прикордонних військ тощо; організовує та проводить польове таборування, навчає практичним навичкам застосування засобів індивідуального захисту, способу виживання у несприятливих умовах, топографії, геодезії та картографії; тактики ведення бою інше, слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри у навчальному закладі.

Вчитель (викладач) впроваджує ідейні принципи козацької педагогіки в навчально-виховний процес, викладає предмет з урахуванням національно-патріотичних інтересів держави, є консультантом одного із напрямів роботи в організації та проведенні гри; організовує та бере участь у проведенні заходів,

передбачених планом роботи з організації та проведення гри у навчальному закладі.

Медичний працівник здійснює медичний контроль за станом здоров'я, обслуговує масові заходи; проводить інструктаж відповідальних за санітарно-гігієнічну роботу, навчає їх надавати першу долікарську допомогу; допомагає у комплектуванні аптечки.

Бібліотекар навчального закладу комплектує у бібліотеці тематичний розділ літератури національно-патріотичного спрямування, методичних матеріалів; організовує виставки, зустрічі з письменниками, вченими-краєзнавцями, істориками, спортсменами, працівниками музеїв, активістами національно-патріотичних організацій та об'єднань, ветеранами, сучасними козаками тощо.

Козацька старшина гри. На чолі кожної структурної козацької одиниці гри стоїть виборна козацька старшина: у рої – ройовий; у чоті – чотовий; у сотні – сотник, писар, осавул, хорунжий; у курені – курінний отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач.

Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах у вересні поточного року і здійснює керівництво товариством у період між радами. Рада є найвищим органом козацького самоврядування.

Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

Гра проводиться під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них мають бути особи, які безпосередньо проводять виховну роботу серед козачат, джур козацьких та молодих козаків. Вони називаються козаками-наставниками. Їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

Козаки-наставники і почесні козаки беруть участь у всіх видах роботи козацької старшини, але мають лише дорадчий голос і не голосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

Контрольними заходами, що дозволяють оцінити якісну підготовку школярів за програмою гри, є фінальні етапи – шкільні, районні, обласні та всеукраїнський, що проводяться протягом поточного навчального року.

За результатами шкільного, районного та обласного етапів гри визначаються кращі рої відповідно – навчального закладу, району, області у трьох групах (1-4 класи, 5-8 класи, 9-12 класи). Для організації та проведення районних і обласних етапів залучаються представники військових комісаріатів, військових частин, козацьких та інших патріотичних організацій.

Шкільні етапи гри, як правило, проводяться у березні-квітні.

Районні етапи гри – також у березні-квітні. Участь у районному етапі гри беруть по одній команді від навчального закладу.

Обласні етапи гри – у квітні-травні. Участь в обласному етапі гри беруть по одній команді від району.

До участі у Всеукраїнському етапі гри допускаються по одному рою від Автономної Республіки Крим, областей та міст Києва і Севастополя.

Для участі у районному, обласному чи всеукраїнському етапі гри від начального закладу визначається один клас на базі якого формується рій у складі 8 осіб (6 хлопців, 2 дівчини). У кожному рою визначається провідник – ройовий. Рій має пройти паспортизацію згідно додатку 2 та виконати умови відбірного етапу підготовки до участі у фінальному етапі.

Як же мають бути об'єднані рої в системі гри на рівні школи? І яке має бути охоплення грою учнів? Якщо говоримо про реальний результат, то відштовхуватись найперше слід від критерію якості. Краще менше, але краще. Гра «Джура» для загалу має бути чимось особливим, куди не кожен може потрапити просто так. Гра має бути для кращих учнів, еліти школи. Чому? Тому що якщо накинемо гру на маси, то розмиємо суть і ідею. Цей шлях вже проходили з «козачатами», «соколами», «січами», які в дев'яностих масово створювались по школах. Звісно для загалу школи варто проводити кілька разів змагання на козацьку тематику: козацькі забави, військово-спортивну спартакіаду, конкурс пісенної творчості, мандрівки місцями козацької школи. Але це мають бути масові разові акції, які даватимуть учням тільки базовий загально виховний ефект (добре враження про гру).

Отже, на рівні школи достатньо створення одного куреня чисельністю 3-5 роїв по 8-10 осіб кожен імені визначного громадського, культурного, військового діяча, бажано із даної місцевості.

Бути членами постійно діючого структурного об'єднання на рівні школи мали б кращі учні, дібрані за принципом якості: здібностей, заслуг в змаганнях, доброї поведінки, успішності в навчанні, лідерським якостям тощо. І якщо хтось хоче потрапити в козацьке учнівське товариство – має досягнути визначених критеріїв.

Практичний досвід свідчить, що ефективна чисельність становить 3-5 роїв (20 – 40 учнів). Такою чисельністю легше управляти, координувати, організовувати до праці.

Провід куреня мали б складати старшокласники, кращі з молодих козаків, які б могли бути прикладом і авторитетом для інших.

Начальником шкільного штабу гри «Сокіл» («Джура») («Батьком» шкільного козацького куреня) мав би бути вчитель (історії, Захисту вітчизни, фізкультури тощо), якого це реально цікавить, а не у зв'язку з виконанням своїх обов'язків. Або довірена особа з місцевої козацької організації, якому дирекція школи довіряє опікуватись учнями. Один із принципів гри – добровільність.

Педагоги, дотичні до впровадження гри «Джура» (заступник директора з виховної роботи, педагог-організатор, вчитель історії, вчитель предмету «Захист Вітчизни», вчитель фізкультури, інструктор з туризму, краєзнавства, бібліотекар, вчитель української мови та літератури, класні керівники, завгосп) плюс представники місцевих козацьких, ветеранських, офіцерських організацій мали б складати шкільний штаб із впровадження гри та виступали відповідальними інструкторами-спеціалістами в системі навчання та підготовки Джура.

Свого представника в шкільному штабі мала б мати Батьківська рада – орган з числа батьків дітей, що є членами куреня. Вони б могли якнайкраще допомагати діяльності куреня, зокрема фінансово.

Начальник шкільного штабу мав би входити в свою чергу до районного штабу гри (загальну структуру див. в додатку).

В обласний (де треба в районний) штаб мали б входити діловоди: із орг-кадрових питань, заступник начальника Штабу і відповідальний за безпеку (суддя), з інформації (писар), з організації масових заходів (осавул), з програмного та методичного забезпечення (хорунжий), , із фінансово-господарських питань (скарбник). Інші члени Штабу мали б визначатись за потребою.

КАДРИ.

Звісно, було б добре грою охопити якомога ширші вікові категорії учнів. Але усе з розвитком і поступово. Починати слід із старшокласників 9-10 клас.

Далі поступово поширювати вплив на 5-8 класи. Якщо з кожного потоку було організовано по 1 рою, то якраз і виходить 5-6 роїв. Це є достатня чисельність для розгортання діяльності куреня.

Прийом в члени куреня варто здійснювати поступово. Спочатку кандидат має написати власноручно заяву, яку погоджують батьки. Випробувальний період мав би складати 2-3 місяці для прихильника.

Далі його слід було б прийняти в новаки – так називали козаки добровольців, що тільки зголосились в козаки. Термін «козачата» є не зовсім вдалим, оскільки має трішки зневажливе і образливе забарвлення. Його варто уникати.

Термін для новака мав би складати від кількох місяців до року-півтора, залежно від старанності і готовності.

Наступним, основним ступенем мав би бути «джура». В козаків – це той, хто здобував всі премудрості козацької науки і готувався стати воїном. Термін складав до 7 років.

Для джур варто було б розробити 3 проміжні ступені зрілості, які б відображали зростання в «козацькій науці» (це завдання на перспективу, на кілька років. Зокрема на основі пропозицій практиків). Хороший приклад є в Пласті, де є три проби пластунської Програми.

Тривалість періоду цього ступеня мала б скласти від 3 до 5 років (6-10 клас).

Ті із джур, які б пройшли повний курс підготовки, навчання, відповідали б ідейним засадам, мали б достатньо сформований характер, волю та світогляд, - могли б пройти стати молодиками – так називали козаки тих із них, хто готувались вже незабаром стати правдивими воїнами, які закінчили курс підготовки і вже чекали своїх випробувань, першого бою.

Вимоги до прийняття в козаки до нас дійшли такі: переплисти Дніпро, пройти на чайці пороги, відбути один морський похід.

Тому і в виховній системі гри «Джура» для молодиків, що хочуть стати козаками, мали б бути певні випробування. Найперше варто було б їх перевіряти на провідницькі, лідерські здібності. Перевіряти характер та силу волі. Перевіряти здатність організовувати щось суспільно-корисне для інших.

Це б мала бути підсумкова система завдань, випробувань, пройшовши які молодик міг би стати козаком.

Посвячення в козаки варто б було проводити в урочистій обстановці, за участю колективу всієї школи, батьків, священників, досвідчених козаків. Тоді обряд вартував свого змісту, оскільки кандидат на посвячення пройшов би за роки хороший вишкіл плекання свого характеру, сили волі, духу і світогляду.

Це була спроба загалом коротко описати шлях крізь гру «Сокіл» («Джура») учня школи від нерішучого, сором'язливого ще новака до козака, готового свідомо і жертвовно прислужитись Богові, Україні та ближнім.

Повноцінно цей шлях буде описано після узагальнення величезного досвіду, накопиченого протягом кількох років безпосередньої праці в школі.

ФОРМИ ЗАНЯТЬ В ГРІ «СОКІЛ» («ДЖУРА»): СХОДИНИ, ТРЕНУВАННЯ, ІГРИ, ВАТРИ, ПОХОДИ, ЗМАГАННЯ ТА ІН. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬОВИХ ФОРМ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ГРИ. КОЗАЦЬКЕ ТАБОРУВАННЯ. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ РОЙОВИХ СХОДИН. ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ

Основна форма виховної роботи із учасниками гри – це проведення щотижневих (чи раз на кілька тижнів) збірок (сходин) рою із виховником або самостійно (коли вже здобули досвід і отримали право від курінного та начальника штабу). Тривалість – до 2 год.

На сходинах рекомендованими елементами є:

- Відкриття із шикуванням, звітом про присутність, молитвою та вітанням;
- Підсумок виконання доручень, завдань, справ із попередньої збірки;
- Гутірка-бесіда на якусь визначену важливу тему що стосується Програми гри;
- Рухливі, розвиваючі, інтелектуальні ігри;
- Співи, вивчення козацьких пісень, танців;
- Інструктаж-навчання якихось козацьких вмій, знань (чи якісь ремесла, промисли, чи військова майстерність тощо відповідно до Програми гри);
- Майстерка – виготовлення чогось своїми руками
- Вивчення основ козацького впоряду (стройова підготовка);
- Закриття із шикуванням, звітом, молитвою.

Слід пам'ятати, що до планування треба підходити творчо, з козацьким гумором і кмітливістю, і пам'ятати про мету, нащо це все робиться. Не треба діяти шаблонно. Детальніше про використання подібної форми праці можна почерпнути в скаутській методиці, зокрема в Пласті.

Окрім базових сходин варто практикувати спеціалізовані заняття: тренування, довгострокові майстерки, репетиції, перегляд фільмів і їх обговорення тощо.

Особливо варто звернути увагу на тренування із спорту, зокрема козацьких бойових мистецтв. Спорт і бойові мистецтва по особливому зближують людей, плекають характер, волю і світогляд, загартовують тіло і дух. 2-3 рази в тиждень по 1,5-2 год – це була б дуже хороша складова впровадження гри «Джура».

На тренуваннях можна проводити паралельно із фізичними вправами і ідейну підготовку, і розмови на цікаві теми, і виховання лицарських чеснот. Відкривати і закривати молитвою та співом гімну та козацьких пісень. Тренування можна проводити для всього загалу шкільного куреня.

Постає питання тренера-спеціаліста. Ось тут потрібно спрацювати системі освіти в цілому. З одного боку дати зелене світло козацьким національним єдиноборствам, посприявши їх визнанню як національних видів спорту, з іншого

боку в навчальних закладах фізкультури і спорту відкрити курси їх вивчення. Зацікавленим педагогам сприяти освоєнню козацьких бойових мистецтв шляхом участі в навчальних семінарах, вишколах, тренінгах, які проводять відповідні козацькі організації: Центральна Школа Бойового Гопака, Федерація «Спас» та ін. Загалом місцеві козацькі товариства могли б саме тут прислужитись дуже добре, надавши кадри для проведення тренувань із козацьких бойових мистецтв із дітьми.

Молодий вчитель фізкультури може за кілька місяців освоїти базові елементи котрогось із бойових мистецтв, і по ходу починати навчати дітей, при тому і самому навчаючись.

Окрім тренувань із козацьких єдиноборств було б добре, щоб діяв гурток чи секція додаткової військово-спортивної підготовки на основі курсу «Захист Вітчизни». На його заняттях, які можуть відбуватись раз на 2 тижні/місяць, молоді козаки могли б засвоювати основи початкової військової підготовки, більше знайомитись із військом, більше стріляти із пневматичної чи страйкбольної зброї.

Для дівчат можна було б організувати спеціалізовані заняття гуртків по народному мистецтву, фольклору тощо. Якщо є бажаючі серед них для занять на тренуваннях із бойових мистецтв чи військово-спортивної підготовки, то можуть спробувати. Якщо їм це сподобається, то може бути і досить успішний результат. Дівчата загалом більш старанніші в такому віці, зокрема і щодо тренувань. Навіть в стрільбі часто є випадки, що вони краще себе показують.

1 раз в місяць для куреня є добре організувати виїзд на мандрівку чи прогулянку. Наприклад:

- похід вихідного дня в гори, місцевий ліс, на річку, де вивчати основи туризму, таборування в польових умовах;
- Екскурсія в краєзнавчий, історичний, художній музей в обласному центрі;
- Відвідини вистави в театрі, чи перегляд фільму на козацьку чи національну тематику;
- Виїзд на козацький чи етнофестиваль;
- Екскурсія на тематику «Козацькими чи бойовими шляхами українського народу».

На осінні, зимові, весняні канікули добре організовувати 2-3 денні таборування, де проводити козацький вишкіл на якусь тематику: козацькі бойові мистецтва, життя в природі, козацький побут, ремесла та промисли, мистецтво козаків-пластунів тощо.

Влітку, після завершення шкільного навчання, шкільний козацький курінь організовує свій табір тривалістю принаймні 1 тиждень, а краще два, де б він підсумовує працю за рік, здобуває практичні знання, вміння, навички в польових умовах.

Організацію наметових таборів варто проводити в співпраці із козацькими та молодіжними виховними організаціями, військовими частинами, туристичними чи спортивними клубами чи організаціями.

Найбільший досвід по організації виховно-вишкільних таборів для молоді можна почерпнути в скаутській методиці, зокрема в Пласті.

Щодо річного календарного циклу загалом, то він має мати такі складові:

- Відкриття року. (Свято Покрови) – День Українського козацтва. Доцільно провести марш в одностроях з піснями масовий захід із вшанування козаків та їхньої звитяги, яка відбувалась у вашому регіоні, святкові змагання «козацькі забави» тощо.

- День Збройних сил. (6 грудня). Проведення спартакиади із військово-прикладних видів спорту. Для молодших учнів – полегшені спортивні змагання.

- Різдвяні свята. Вивчення народних звичаїв та обрядів, колядування, вечорниці.

- «Пам'ятай про Крути». 29 січня. Вшанування Подвигу молодих юнаків, що показали приклад звитяги в ім'я України. Інформаційно-просвітницька кампанія серед дітей та молоді. Концерт молодіжної патріотичної пісні.

- «Молодь пам'ятає героїв». Березень-квітень. Краєзнавчі мандрівки із відновленням та упорядкуванням могил Героїв різних років.

- Підсумкові районні, обласні змагання гри «Джура» - травень.

- Літнє таборування.

Це є загальний рекомендований кістяк, який треба творчо доповнювати і розвивати.

Насамкінець щодо форм занять, то потрібно максимально прагнути, щоб юнаки побільше робили самостійно – готували гутірку, гру, майстерку, співи, план проведення мандрівки чи екскурсії тощо.

КЕРІВНИЦТВО ГРОЮ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Організатором Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри „Сокіл" („Джура") є Міністерство освіти і науки України спільно із зацікавленими у національно-духовному та військово-патріотичному вихованні молоді міністерствами і відомствами України у відповідності до Концепції національно-патріотичного виховання молоді.

На кожному адміністративному рівні керівництво процесом національно-духовного відродження і методичне керівництво грою „Сокіл" („Джура") здійснюють відповідні органи управління освітою і наукою з активною і узгодженою участю відповідних органів управління фізкультурою, спортом та туризмом, військовими резервами та їх медичним забезпеченням, козацькими та іншими громадськими організаціями.

Загальне керівництво проведенням гри «Сокіл» («Джура») здійснює відділ позашкільної освіти, виховної роботи та захисту прав дитини Міністерства освіти і науки України.

Безпосереднє керівництво організацією та проведенням гри та організаційно-методичне забезпечення здійснює Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Практичне керівництво грою здійснюють штаби гри:

- на всеукраїнському рівні – Головний штаб;
- на республіканському рівні в АР Крим – Республіканський штаб;
- на обласному рівні – Обласні штаби;
- в містах Києві та Севастополі – Міські штаби;

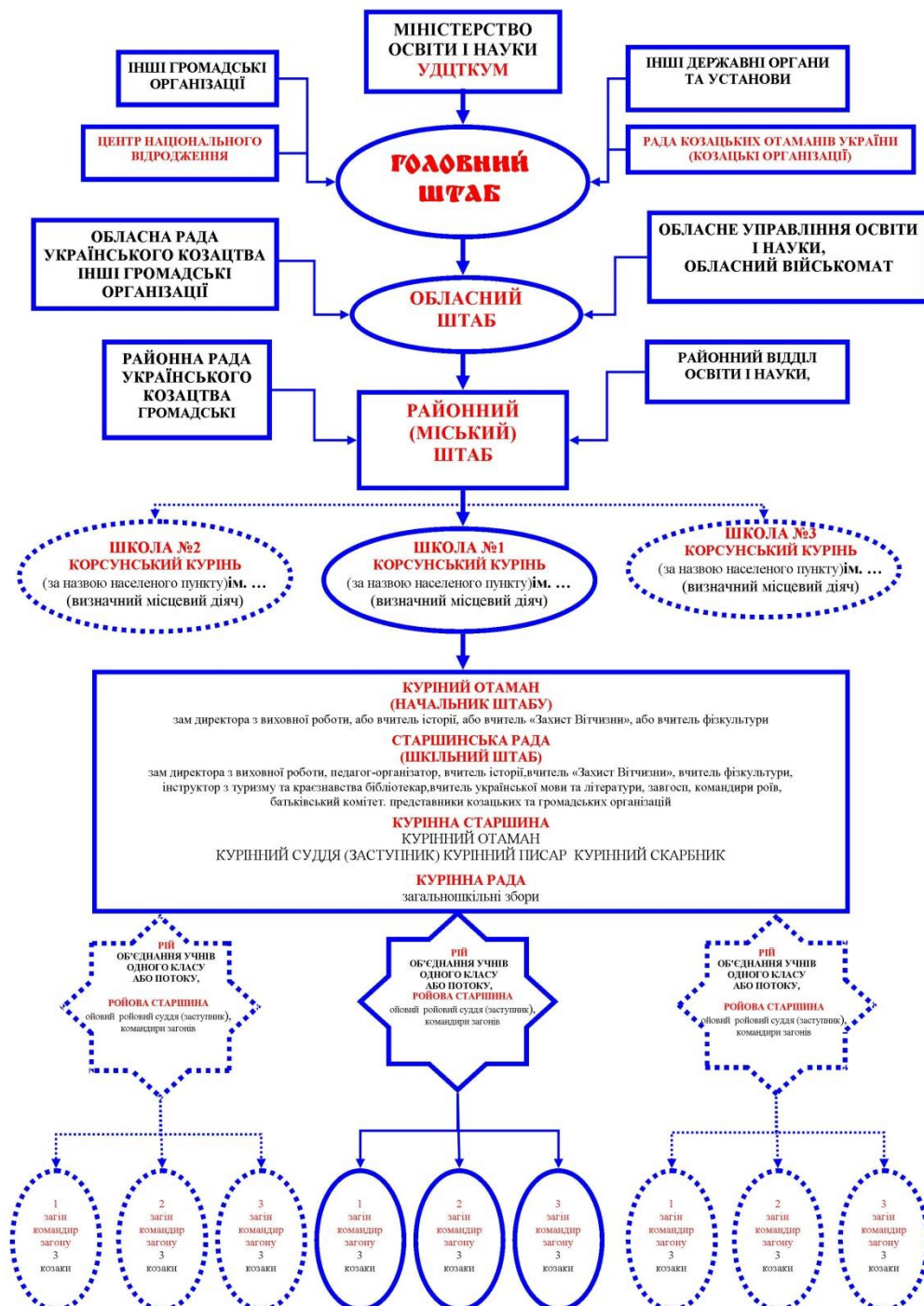
- в областях і в містах – Районні штаби.

До складу штабів гри залучаються (за згодою) представники міністерств і відомств зацікавлених в організації гри.

Місцеві штаби:

- здійснюють організаційне і методичне керівництво грою;
- розробляють пропозиції щодо організації гри і вишколу козаків;
- проводять навчання консультантів, курінних та сотенних отаманів;
- проводять огляди, операції, змагання, фінали;

проводять підсумки, узагальнюють і пропагують кращий досвід роботи через пресу, радіо, телебачення, здійснюють контроль за ходом гри, вишколом козаків і виконанням наказів Головного штабу, вимог положень і програм.

ФОРМИ СПІВПРАЦІ ОРГАНІЗАТОРІВ ГРИ З КОЗАЦЬКИМИ ТА ПАТРІОТИЧНИМИ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Питання співпраці (допомога громадськості):

1. Представники козацьких і громадських організацій залучаються до роботи місцевих штабів (входять до їхнього складу).
2. Надають матеріали для розробки «Методичних рекомендацій щодо змісту та форм організації гри «Сокіл» («Джура»).
3. Проводять у навчальних закладах інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо впровадження гри.
4. Надають допомогу у створенні в навчальних закладах осередків дитячих і молодіжних козацьких організацій.
5. Надають допомогу у формуванні в навчальному закладі структури гри.
6. Здійснюють шефство над навчальним закладом і надають шефську допомогу.
7. Допомагають місцевим штабам гри та навчальним закладам в організації та проведенні фінальних етапів (шкільного, районного, обласного, всеукраїнського).
8. Спільно з шкільними вихователями та вчителями проводять таборювання школярів.
9. Спільно з шкільними вихователями та вчителями проводять туристичні та краєзнавчі походи школярів.
10. Надають допомогу в організації та беруть участь у екскурсійних поїздках школярів.
11. Проводять секційну роботу (козацьке бойове мистецтва, історичні та ін.) в навчальних закладах.

ЯК РОЗПОЧАТИ РОБОТУ ПО ВПРОВАДЖЕННЮ ГРИ В НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ОБЛАСТІ (РАЙОНУ, МІСТА)

1. Виявити навчальні заклади, що хочуть брати участь у грі:
Школи:
  - які «діють як козацькі республіки»;
  - в яких «самоврядування здійснюється на засадах козацької республіки»;
  - в яких «робота козацького колективу проводиться на засадах козацької педагогіки»;
  - в яких діють гуртки «Джура».Ліцеї з підсиленою військово-спортивною підготовкою – діють як козацькі ліцеї.
2. Встановити контакти з керівництвом:
  - Обласних (районних, міських) органів освіти;
  - Обласних центрів туризму та краєзнавства;
  - Центрів військово-патріотичного виховання.
3. Встановити контакти з місцевими осередками громадських патріотичних організацій.

4. Сформувати ініціативну групу, яка проведе роботу по створенню Обласного (районного, міського) штабу гри.

Розпорядженням голови облдержадміністрації буде:

- утворено Обласний штаб з проведення Всеукраїнської гри „Сокіл” („Джура”);
- організована робота в школах по підготовці шкільних роїв до участі у фінальних етапах гри;
- забезпечено проведення 1-го (районного, міського) та 2-го (обласного) етапів гри;
- організована підготовка рою-переможця обласного етапу до участі у 3-му (всеукраїнському) етапі гри;
- визначено порядок залучення козацьких та інших патріотичних громадських організацій до військово-патріотичної, пошуково-краєзнавчої, спортивно-масової, оборонно-масової, культурно-просвітницької роботи серед дітей та учнівської молоді;
- визначено порядок фінансування.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГРИ В НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ:

- Включення українських дітей і молоді в систему національно-патріотичного виховання (всі області за спільним сценарієм). Відбувається процес підготовки громадян – патріотів української України (народ – патріот).
- Залучення до виховання учасників гри представників громадських патріотичних організацій (позитивного досвіду).
- Громадські патріотичні організації отримують можливість поширити свій вплив на величезну кількість учнів (студентів), відібрати із числа учасників гри кандидатів для поповнення своїх лав.
- Громадські патріотичні організації отримують можливість готувати на своїй базі виховників гри та проводити свої внутрішні виховні заходи із своїм членством під «вивіскою гри Джура», що полегшує роботу з місцевою владою.
- Поширення цієї роботи у вищих навчальних закладах.
- Підбір і підготовка студентів як виховників гри та виховників літніх оздоровчих таборів, які проводяться органами державної влади. Їхня підготовка на базі вишкільних таборів громадських патріотичних організацій.
- Органи освіти активізують роботу з питань національно-патріотичного виховання, поповнюються українськими освітянськими кадрами.
- Видання для організаторів гри науково-методичної літератури з національно-патріотичного виховання.
- Підготовка:
  - вчителів допризовної підготовки;
  - вчителів для шкіл (особливо з предметів української літератури й мови, історії, фізичної підготовки);
  - вихователів для дитячих садків.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАЛЬНИХ ЕТАПІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ "СОКІЛ" ("ДЖУРА")

Організація:

I (районного, міського),

II (Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських),

III (Всеукраїнського) етапів гри «Сокіл» («Джура»)

Заходи, що проводяться під час фінальних етапів гри розподіляються на такі блоки:

1. Державницький блок.
2. Військово-патріотичний блок.
3. Туристично-краєзнавчий блок.
4. Історично-мистецький блок.
5. Козацький вишкіл.

Державницький блок.

1. Виконання ритуалів підняття Державного прапора України і виконання Державного гімну (два рази на день).

2. Урочистості з нагоди відкриття (закриття) етапу гри в обласних (районних) центрах за участю місцевої влади:

- парад вулицями міст;
- урочиста частина (нагородження переможців);
- концерт місцевих колективів;
- показ бойового мистецтва силами спеціального призначення ЗС України.

Військово-патріотичний блок.

1. Стройова підготовка (впоряд).
2. Боротьба.
3. Рятівник (надання першої медичної допомоги).
4. Стрільба (з пневматичної зброї).
5. Проживання у військовій частині 1-2 доби.

6. Ознайомлення з умовами розміщення та бойової підготовки військовослужбовців, з історією військової частини, зі зразками військової техніки.

7. Виконання вправи навчальних стрільб з автомата АК-74.

Туристично-краєзнавчий блок.

1. Таборування.
2. Смуга перешкод.
3. Походи.
4. Вивчення природи та історії краю (Відун).

Історично-мистецький блок.

1. Ватра (мистецьке представлення рою).
2. Відун (військово-історична вікторина).

Козацький вишкіл.

1. Обладнання таборів (елементи охорони і оборони).
2. Несення вартової та внутрішньої служби (нічні тренування).
3. Протидія диверсійним групам.
4. Харчування (самостійне приготування) і використання “сухого пайка”.

Табір всіх етапів гри забезпечують:

1. Група від органів освіти, туризму, молоді та спорту.
2. Головна суддівська комісія.
3. Козацька старшина табору: похідний отаман, осавул, хорунжий, бунчужний, обозний, писар – виконання щоденної програми заходів, осавульська служба, несення козацької служби учасниками.
4. Волонтери – проведення змагань і виховних заходів з учасниками фіналу.

I (РАЙОННИЙ, МІСЬКИЙ), II (КРИМСЬКИЙ РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ, ОБЛАСНИЙ, КИЇВСЬКИЙ ТА СЕВАСТОПОЛЬСЬКИЙ МІСЬКИХ) ЕТАПИ ГРИ

Заходи щодо організації I (районного, міського) та II (Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських) етапів гри здійснюються Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій спільно з відповідними штабами гри.

До складу штабу гри, як правило, входять: представники управління освіти і науки обласної державної адміністрації, управління у справах сім'ї, молоді та спорту обласної державної адміністрації, сектору мобілізаційної роботи апарату обласної державної адміністрації, сектору взаємодії з правоохоронними органами та оборонної роботи апарату обласної державної адміністрації, обласного військового комісаріату за участю інших органів виконавчої влади, виконавчої дирекції обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, обласної ради українського козацтва, молодіжних патріотичних організацій та інших громадських організацій військово-патріотичного спрямування.

Склад штабу затверджується розпорядженнями відповідних голів адміністрацій.

Тривалість I (районного, міського) етапу гри 3-дні.

Тривалість II (Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських) етапу гри 5-10 днів.

III (ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ) ЕТАП ГРИ

Заходи щодо організації III (Всеукраїнського) етапу гри здійснюються Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді спільно з Головним штабом гри.

Тривалість III (Всеукраїнського) етапу гри 10-12 днів.

До участі у III (Всеукраїнському) етапі гри допускаються рої (по одному) від Автономної Республіки Крим, областей та міст Києва і Севастополя.

Письмові підтвердження про участь у Всеукраїнському етапі потрібно надіслати на адресу Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Заходи, передбачені I, II і III етапами гри, здійснюються поетапно:

1-й етап: відбірний:

- інформування учнів шкіл про гру "Сокіл" ("Джура");
- виконання роями попередніх завдань для участі у змаганнях;
- розгляд заявок на участь роїв у грі;
- зарахування кращих роїв до участі в етапах.

Організаційною основою гри є добровільне об'єднання юнаків і дівчат у рої, що створюються в школах під керівництвом штабів гри.

Для участі у відбірному турі рої повинні виконати три завдання:

Перше завдання – придумати атрибутику рою: назва, відзначка, ройовий клич-девiз, ройове гасло-позивний, прапорець встановленої форми із своїми барвами, типова форма-однострій.

Назва повинна мати героїчний, козацький, патріотичний зміст. Найкраще використовувати зооморфні мотиви, гумористичні, історично-героїчні, подекуди і фантастичні образи, зокрема з фольклору: напр. Нічні кажани, Гайдамаки, Котигорошки, Чорні вершники, Чорні запорожці, Залізні вовки.

Мета: створення збірного образу, який би сприймали члени рою як частинку себе, і це б мотивувало їх спільно наслідувати свій ідеал, співдіяти у досягненні перемоги.

Відзначка – схематичне, символічне зображення назви. Форма: біле коло з чорним кантом. В середині – зображення назви чорним кольором.

Ройовий клич-девiз. Має відображати лицарсько-війську, козацьку філософію, світогляд, ідеали. Можна використати народні приказки чи прислів'я, латинські вислови: "Двічі не вмирати", "Або пан, або пропав", "Краще вовком згинути, аніж жити псом", "Зі щитом або на щиті".

Мета – клич має ідейно об'єднувати всіх членів рою, спрямовувати їх на позитивну поведінку.

Ройове гасло-позивний: напр. "Пугу-Пугу" – "Козаки з лугу" чи "Сонце сходить" – "буде день".

Мета – використання під час змагань, зокрема теренової гри, "Квесту" для зв'язку зі своїми.

Прапорець встановленої форми із своїми барвами.

Прапорець – це полотняний або сатиновий квадрат розмірами 75x75 см. Він складається з двох чи трьох барв. На правій (лицевій) стороні прапорця у естетично гарному місці нашивається відзнака рою, висотою 25 см. На тому самому боці розміщуємо симетричний напис назви рою. Розміри літер по висоті – 10 см. На лівій (зворотній) стороні прапорця не поміщуємо ніяких нашивок. Прапорець носить прикріпленим до держака довжиною 180 см та діаметром 3 см.

Барви рою – будь-які два чи три кольори, вибрані роєм. Можна використовувати не тільки для прапорця, але і для інших потреб ідентифікації

рою. Основна барва для всіх учасників гри "Джура" – малинова, її можна використовувати як одну з барв рою, але не як основну, а додаткову, яка виконує функції тла (фону).

Типова форма-однострій має бути простою у виготовленні з елементами козацької тематики та традиції, основний елемент – вишиванка. Представники команд від молодіжних та козацьких організацій чи шкільних установ, де є визначено однострої, можуть використовувати їх для представлення себе під час гри. Для участі у спортивних та польових змаганнях слід використовувати спеціальний одяг.

Для виготовлення однострою можна використати елементи обмундирування української армії чи силових структур різних часів.

Друге завдання (Бог і Україна) – провести патріотичний чи духовно-релігійний захід на рівні своєї школи, мікрорайону, села тощо відповідно до ідейних принципів лицарства «служити Богові, Батьківщині, ближнім».

Третє завдання (Добре діло) – виконати ройове добре діло із організацією, що реалізує благодійні проекти, кампанії із залученням волонтерів.

Письмові звіти про виконання зазначених завдань із фотографіями, додатками на електронних носіях подаються в суддівську колегію гри разом з іменною заявкою.

2-й етап: Основний (I-й чи II-й етапи гри).

Змагання проводяться за Умовами, що розробляються організаторами етапів згідно з Положенням про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») і Програмою етапів, що розробляються з врахуванням пори року, місцевості, кількості роїв-учасників та інших факторів.

Учасники I-го та II-го етапів гри можуть бути представлені одночасно трьома групами роїв:

- козачата (молодші школярі віком 7-10 років);
- джури козацькі (школярі середніх класів віком 11-15 років);
- молодші козаки (школярі старших класів віком 16-18 років).

Склад рою – 8 осіб (6 хлопців, 2 дівчини). У кожному рою визначається провідник – Ройовий. Керівники роїв призначаються наказом Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, обласних та районних у місті Києві управлінь освіти і науки держадміністрацій, на яких покладається відповідальність за збереження життя та здоров'я учасників рою. Один представник – виховник рою, другий – фахівець певного виду (представник козацької організації чи іншої патріотичної громадської організації), що включений до Програми гри, який може залучатися до суддівства та роботи секретаріату гри за рішенням Обласної суддівської колегії.

Змагання полягають у проведенні комплексних командних ігор військово-спортивного, культурно-інтелектуального та патріотичного спрямування, під час яких відбуваються відбір кращих команд (роїв) та визначення переможців.

Ідейні принципи змагань виходять із лицарського покликання «Служіння Богові, Батьківщині, ближнім»: «Бог і Україна», «Добре діло – найкращий дар один одному».

Здоровий спосіб життя, духовне здоров'я підростаючого покоління, плекання основ патріотичного духу, успішне навчання, розвиток туристсько-спортивних та військово-спортивних навичок – запорука успішного виховання майбутніх громадян України.

По завершенню заходів, передбачених Обласним етапом гри, Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій подають Українському державному центру туризму і краєзнавства учнівської молоді підсумкові протоколи та узагальнену інформацію про підсумки проведення Обласного етапу та здійснюють організаційні заходи щодо підготовки та направлення одного кращого рою від області для участі у III (Всеукраїнському) етапі гри.

У ГРІ ТЕРМІНИ ВЖИВАЮТЬСЯ У ТАКОМУ ЗНАЧЕННІ:

Українське Козацтво – це споконвічний спосіб самоорганізації та самозахисту українського народу, що базується на Звичаї та Звичаєвому Праві і є джерелом формування сучасної Української державності. До нашого часу, не зважаючи на тривалий процес розкозачення і денаціоналізації українців, живий ланцюг спадковості Українського Козацтва ніколи не переривався.

Сучасний козак – це свідомий українець, патріот, представник провідної верстви українського суспільства (кшатрій): воїн, захисник, політик, адміністратор.

Сучасне Українське Козацтво в Україні та діаспорі – це громадський рух, що об'єднує козаків та козацькі організації, які стоять на засадах охорони порядку і оборони Української Держави, виступають за суверенність, фізичну і духову волю України та соборне життя і співпрацю українців в Україні та в діаспорі, відкидаючи взаємну внутрішню боротьбу як найбільше зло і шкідливе явище в житті українського народу, завжди пам'ятаючи про те, що Українське Козацтво є частиною всієї нації, а не окремої партії, групи тощо.

Джура – молодий вихованець, зброєносець і помічник досвідченого козака. Інститут джур був дуже поширений і авторитетний, бо існував протягом усієї історії козацтва. Стати Джурою міг не кожен, а лише той, хто годився до козацької служби, пройшовши певні випробовування як фізичні, так і моральні. Причому духовна загартованість передувала фізичній, якої набували упродовж кількох років. Виховувалась перш за все розважливість та поміркованість, впевненість у собі і власних силах. За існуючою у Війську Запорозькому традицією кожен козак на схилі життя мав підготувати для служби у Війську замість себе молодого юнака. У джури брали своїх молодших родичів (якщо вони були), а частіше сторонніх підлітків, яких

спочатку привчали до ведення козацького господарства, а пізніше на Січі навчали військовій справі. Система виховання була досить жорсткою. І далеко не всі вихованці годилися для військової служби. Часто вони успадковували від своїх вихователів не тільки військовий досвід, а й усе майно і господарство. В перших воєнних походах патрон-вихователь пильно опікувався своїм Джурою, доки той не набуде певного досвіду і не стане повноцінним козаком. У свою чергу Джура мав усіляко дбати про свого патрона-вихователя і беззаперечно виконувати всі його накази, демонструючи при цьому швидкість, дотепність та кмітливість.

Козацький громадський рух – система громадського навчально-виховного впливу, що покликана дати молоді додаткову козацько-лицарську освіту та виховання, забезпечити її надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками та зорієнтувати на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарські мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

Козацько-лицарський тип людини – це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «*Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!*» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак – людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Козацько-лицарські традиції та звичаї – основна форма регулювання поведінки, правила поведінки, які склалися внаслідок їх практичного застосування на протязі тривалого часу серед козаків, уособлювали собою підсумок історичного досвіду та зародки майбутнього.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Українська козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формує у підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і

громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Козацько-лицарське виховання – це шлях досягнення ідеалу вільної та незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на національних традиціях громадського та політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Це козак-хлібороб – власник землі, її дбайливий господар у часи мирної праці, і одночасно козак-воїн – витязь нескореного духу, честі і звитяги у часи боротьби за волю свого народу.

Організаційна структура гри «Сокіл» («Джура» – учасники гри добровільно організовуються в:

- рої (найменша ланка);
- чоту (клас);
- сотню (паралель класів: молодші, середні, старші);
- курінь (навчальний заклад);
- полк (районне об'єднання навчальних закладів);
- паланка (обласне об'єднання навчальних закладів);
- кіш (всеукраїнське об'єднання навчальних закладів).

Козацька старшина гри «Сокіл» («Джура») (виборна козацька старшина, яка стоїть на чолі кожної структурної козацької одиниці гри) – у рої – ройовий; у чоті – чотовий; у сотні – сотник, писар, осавул, хорунжий; у курені – курінний отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, довбуш, товмач.

Отаман (він же ройовий, чотовий, сотник, курінний отамана) – здійснює загальне керівництво козацьким підрозділом гри, має право підпису на вихідних документах. Отаман обирається на козацькій раді підрозділу. Отаману підпорядкована вся старшина і козаки підрозділу, він самостійно своїм наказом призначає на посади і звільняє всю старшину, крім духівника, судді, голови ради старійшин і інспектора, яких обирає козацька рада.

Писар – веде канцелярію (діловодство), козацький реєстр підрозділу; готує списки козаків для прийняття козацької присяги, отримання посвідчень, подання на присвоєння козацьких звань і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності осередку.

Осавул – відає питаннями поведінки старшини та козаків підрозділу, організованого виконання військово-патріотичних заходів та вишколом козаків, питанням підготовки приведення до козацької присяги козаків, що прийняття до підрозділу, забезпечує порядок при проведенні козацької ради та інших заходів.

Хорунжий – головний прапорносець, відає козацькими стягами, хоругвами, символікою осередку, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання молодих козаків.

Обозний – відає господарством та природоохоронною діяльністю підрозділу, забезпечує заходи, які проводить підрозділ, матеріальними засобами, транспортом, приміщенням, провіантом та ін.

Бунчужний – завідує козацькими клейнодами – булавою, пірначами, бунчуками, військовими литаврами. Відповідає за організацію культурно-мистецьких заходів та дозвілля козацького підрозділу.

Скарбник – відає фінансами, виконує обов'язки головного бухгалтера козацького підрозділу.

Довбуш – завідує військовими литаврами, барабаном, трубою, якими скликає товариство на Раду, збори. Довбушу підпорядкований Сурмач.

Товмач – перекладач, знає іноземні мови.

Шафар – під час походів заготовляє провіант. Він – ключник, економіст, домоправитель.

Орієнтовний план заходів щодо впровадження Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри „Сокіл” („Джура”) у навчальних закладах України

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (9-12 клас – молоді козаки)			
1.	"День козака" (проводиться щотижнево по вівторках)	Вересень – травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту
2.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)
3.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь
4.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)
5.	Операція «Екологічна варта»	Вересень - серпень	Турбота про довкілля
6.	Огляд - конкурс "Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання – козацьку турботу"	Вересень - серпень	Обладнання і ремонт класів, спортивних залів і майданчиків
7.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше
8.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії
9.	Осіннє таборування	Жовтень – листопад	
10.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа;

	Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту		- Стrojова підготовка; - Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; Походи по місцях бойової слави Українського народу
11.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут
12.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту
13.	Операція "Зелена хвиля"	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.
14.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих
15.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави
16.	«Молодь пам'ятає героїв» Красназавчо-історична акція. Підсумковий захід – інтелектуальний змаг «Відун» по історії Українського війська, (із опертям на свій регіон). Особливу увагу приділити козацтву, Запорізькій Січі.	Березень	Красназавчі мандрівки околицями свого населеного пункту із метою відновлення могил вояків та пам'ятних військових знаків, меморіалів різних часів. Зустріч з ветеранами воєн різних часів, збір спогадів та матеріалів.
17.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків
18.	Фінал гри "ДЖУРА" в навчальному закладі	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращого рою навчального закладу року серед старших класів
19.	Районний (міський) фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
20.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
21.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: молодих козаків – до козаків
22.	Всеукраїнський фінал гри – урочисте завершення гри у поточному навчальному році	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
23.	Літнє таборування	Червень-	Військово-спортивні заняття,

		серпень	конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (5-8 клас – джури козацькі)			
24.	"День козака" (проводиться щотижнево по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту
25.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)
26.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь
27.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)
28.	Операція "Турбота"	Вересень - серпень	Постійне проведення заходів всебічної допомоги людям похилого віку та немічним. Турбота про довкілля - відновлення (розчистка) джерел, струмків, маленьких річок, озер тощо
29.	Операція «Екологічна варта»	Вересень-серпень	Турбота про довкілля
30.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше
31.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії
32.	Осіннє таборування	Жовтень – листопад	
33.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України	Листопад-грудень	- Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ. Походи по місцях бойової слави Українського народу
34.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів;

			- Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут
35.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту
36.	Операція "Зелена хвиля"	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше
37.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих
38.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави
39.	Спортивні змагання «від козацьких забав до олімпійських вершин» Презентації козацьких бойових мистецтв.	Кінець березня	Зміст змагань розробляти відповідно до розділу 6 Програми впровадження гри «Джура» із наказу № 855 МОН 2003 року
40.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків
41.	Фінал гри "ДЖУРА" в навчальному закладі	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращого рою навчального закладу року серед середніх класів
42.	Районний (міський) фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
43.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
44.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: джур козацьких – до молодих козаків
45.	Всеукраїнський фінал гри – урочисте завершення гри у поточному навчальному році	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
46.	Літнє таборування	Червень-серпень	Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (1-4 клас – козачата)			
47.	Урочистий прийом першокласників в козачата	Вересень	

48.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)
49.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь
50.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше
51.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії
52.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України	Листопад – грудень	Заходи за програмою молодших класів
53.	Операція "Зелена хвиля"	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше
54.	Фінал гри "ДЖУРА" в навчальному закладі	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращого рою навчального закладу року серед середніх класів
55.	Районний (міський) фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
56.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
57.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: джур козацьких – до молодих козаків
58.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято
59.	«Козаки сміються та співають» Фестиваль козацької пісні та гумору	Кінець грудня	Завдання для команд у фестивалі: - Гумористично-сатиричний виступ-мініатюра до 5 хв. - 2 Козацькі пісні (акустичне та сучасне естрадне виконання) Конкурс малюнку на гумористичну тему
60.	Краєзнавчо-туристичні походи «Козацькими шляхами»	Перша половина червня	Пішохідні мандрівки на 3-4 дні
61.	Ознайомлюючі заходи з української історії та культури, вивчення українських пісень і віршів	Протягом року	

ПРОГРАМА
проведення шкільного фінального етапу
Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної
гри „Сокіл” („Джура”) у навчальних закладах України

I. Урочисте відкриття шкільного етапу гри.

II. Впоряд (стройова підготовка).

Беруть участь всі шкільні рої по 8 чол. Всі накази подає ройовий. Змагання проходять у вигляді демонстрації знань та вмінь з стройової підготовки. За основу варто брати розділ «Стройова підготовка» із шкільного підручника «Захист Вітчизни» та відповідні розділи зі Стройового статуту ЗСУ.

Час на виконання обов’язкового завдання - 2 хв. творчого завдання - 3 хв.

Обов’язкове завдання повідомляється рою на початку змагань.

III. Гра «Відун» - інтелектуальні змагання по історії.

Беруть участь всі шкільні рої по 8 чол.

Історія України, українського війська з княжих часів до сучасних Збройних сил України, героїчного минулого українського народу, його героїчної боротьби за свободу і незалежність Батьківщини. Склад, структура та призначення Збройних сил України на сучасному етапі.

IV. Стрільба: виконання стрільб з пневматичної зброї.

Стрільби проводяться на дистанції 10 м з позиції лежачи.

Кількість пострілів 5. Мішень № 8 (джерело <http://www.shooting-ua.com/target.htm>).

Загальний час на стрільбу відводиться до 5 хвилин на рій.

Беруть участь 8 учасників рою. Визначається командний та індивідуальний результат – визначення кількості точних попадань та відповідно набраних балів.

Перемагає рій, що набрав найбільшу кількість балів.

Три кращі учасники в індивідуальному результаті також відзначаються в підсумковому протоколі змагань.

V. Фізична підготовка (спортивні змагання).

Беруть участь всі шкільні рої по 8 чол.

Вправи в обсязі вимог програми фізичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах, подолання комбінованої військово-спортивної (із використанням козацької легенди) смуги перешкод, туристична естафета, подолання перешкод під час марш-кидків або тактичних ігор на місцевості.

VI. Ватра «Слава Героям» – представлення від рою творчо-мистецького завдання.

Беруть участь всі шкільні рої по 8 чол. Тематика – козацтво, УСС, УНР, УПА, сучасна українська армія та все, що пов’язане з роєм.

Тривалість виконання завдання – 5-7 хв. Визначаються три кращі рої.

Критерії оцінювання: втілення легенди, художній рівень, костюми. Сума балів – від 1 до 10 по кожному пункту.

VII. Військова топографія (конкурс).

Орієнтування та визначення свого місця знаходження в різних умовах пори року, доби, погоди і на незнайомій місцевості.

VIII. Цивільна оборона (конкурс).

Фактори ураження аварії, катастроф, стихійного лиха, зброї масового знищення людей. Способи та засоби захисту людини від ураження (використання засобів колективного та

індивідуального захисту, приладів радіаційної, хімічної розвідки і дозиметричного контролю, виготовлення простих засобів захисту органів дихання, проведення часткової санітарної обробки людей.

IX. Медико-санітарна підготовка (конкурс).

Основи організації медичної служби цивільної оборони і її основні завдання: обов'язки санітарних дружин Перша долікарська допомога людям у вогнищах масового ураження, правила виконання процедур по догляду за хворими. Перша долікарська допомога при травмах, опіках, нещасних випадках, ураженнях отруйними речовинами і радіаційним опроміненням. Заходи профілактики інфекційних захворювань і догляд за хворими.

X. Підведення підсумків шкільного етапу гри, визначення кращих роїв, нагородження переможців.

Додаток 3

ПРАВИЛА ТАБОРУВАННЯ Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура")

ІДЕОЛОГІЯ

Контрольними заходами, що дозволяють оцінити якісну підготовку школярів за програмою Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура") є фінальні етапи – шкільні, районні, обласні та всеукраїнський, що проводяться протягом поточного навчального року.

Шкільні та районні етапи гри, як правило, проводяться у березні-квітні, обласні – у квітні-травні, а всеукраїнський – у червні-липні. За результатами шкільного, районного та обласного етапів гри визначаються кращі рої відповідно – навчального закладу, району, області у трьох групах (1-4 класи, 5-8 класи, 9-12 класи). До участі у Всеукраїнському етапі гри допускаються по одному рою від Автономної Республіки Крим, областей та міст Києва і Севастополя.

Районні, обласні та всеукраїнський етапи гри проводяться методом таборування – створюються патріотичні військово-спортивні туристсько-краєзнавчі оздоровчі наметові табори.

Що таке наметовий табір фінального етапу гри? Наш табір має поєднувати військово-патріотичне виховання, фізкультурно-спортивну, туристично-краєзнавчу та культурно-просвітницьку роботу. Навички, набуті під час перебування в таборі, мали б стати у пригоді в різних не передбачуваних ситуаціях. Табір на природі дає заряд бадьорості на багато днів. Тому й правильне розташування табору та його обладнання грає чи не одну із перших умов його доброї діяльності.

З чого розпочати роботу по підготовці табору? Перше з чого потрібно почати – це, звичайно, добірка команди організаторів. А першоосною і зовсім не технічною стороною всього процесу підготовки табору має бути ідеологічна

мотивація, якою стають просякнуті абсолютно всі напрямки підготовки та проведення табору. Це і місце табору, і програма, і всі з кого учасники беруть приклад...

Ідеологічна мотивація таборування має формуватися на виконання завдань гри для досягнення її виховного ідеалу – формування козацько-лицарського типу сучасної молоді людини.

ТАБІР

Табір – один з найуспішніших засобів національного виховання, якщо програма та її проведення на відповідній висоті. Це можливість ізолювати юнацтво від впливу міста і дати йому наскрізь українську атмосферу. Таборування з усіма його чарами, ми знаємо з досвіду, наче тепло для воску, дає змогу виховнику формувати молодь до бажаних виховних цілей.

ТАБОРУВАННЯ

Організація табору – складний процес, який вимагає багато часу та вмінь. Планування табору слід розпочинати не пізніше, ніж за 6 місяців до початку проведення.

При початку підготовки табору необхідно з'ясувати перші ключові питання: **Хто? Що? Навіщо? Коли? Де? Як?**

1. Хто?

ОРГАНІЗАТОРИ ТА ПРОВІД ТАБОРУ

Створюємо групу по організації табору (від 3-5 осіб). До обов'язків цієї групи входить перед таборова робота. З членів цієї групи обирається комендант табору, керманіч виховної програми, писар і т. п.

Проводить табір старшина табору. Під час підготовки табору різні обов'язки, які виконують організатори табору поступово переходять на намічену старшину табору. Цей перехід не є чітко розмежований і, залежно від обставин, може відбуватися в різний час і в різній формі.

Провід табору складають:

старшина:

- похідний отаман табору;
- заступник похідного отамана – осавул табору;
- духівник табору;
- лікар табору;
- бунчужний табору;
- хорунжий табору;
- писар табору;
- обозний табору;
- скарбник табору;
- начальник кухні.

ланка інструкторів – запрошені фахівці та виховники (наприклад, інструктор з куховарення, сигналізації, картографії, першої медичної допомоги, впорядку тощо, залежно від програми табору).

ланка суддів – запрошені фахівці для суддівства етапів змагань.

Різниця між старшиною табору, булавою, інструкторами та суддями ніколи не повинна бути надто великою, бо всі вони творять провід табору, і всі в однаковій мірі відповідають за успішне проведення табору. Інша справа, що міра цієї відповідальності різна.

Кожна з наведених груп проводу табору має свої чітко визначені права та обов'язки, але всі вони спільно відповідають:

- за життя і здоров'я довірених їм опіці таборовиків;
- за успішне проведення табору;
- за свою ділянку на таборі.

ОБОВ'ЯЗКИ СТАРШИНИ ТАБОРУ

Похідний отаман табору – найстарша посадова особа в таборі, яка виконує такі завдання:

- загальна організація табору, керівництво особами, які входять до складу проводу табору;
- репрезентація табору у взаємодії з місцевими органами державної влади, правоохоронними органами, органами охорони здоров'я, представниками ЗМІ та іншими організаціями;
- укладення виховної програми та контроль за рівнем її підготовки;
- укладення правильника таборування;
- укладення розпорядку дня та розкладу занять;
- формування проводу табору та учасників;
- ведення за допомогою писаря таборової книги наказів;
- контроль занять учасників та діяльності членів проводу табору;
- проведення щоденних нарад з ланкою інструкторів і обговорення виховних питань і проблем табору;
- складання за допомогою писаря звіту по закінченню табору;
- виконання інших поточних завдань, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Заступник похідного отамана – **осавул табору** виконує такі завдання:

- виконує обов'язки похідного отамана табору під час його відсутності на терені табору або за його дорученням поза табором;
- забезпечення якісного проведення урочистої частини таборування;
- керування призначеними черговими підрозділами (роями), керування стійковими;
- забезпечення охорони табору та недопущення в межі табору сторонніх осіб;
- забезпечення пропускного режиму в таборі;
- контроль і перевірка денних і нічних таборових стійок;
- контроль та забезпечення дотримання учасниками таборування правил внутрішнього розпорядку, встановленого в таборі;

- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Лікар табору виконує такі завдання:

- контроль стану здоров'я учасників;
- огляд учасників та терен на початку та в кінці табору;
- ведення лікарської картотеки, таборового шпиталю і аптечки;
- контроль гігієнічних умов, чистоти та безпеки табору;
- співпраця при укладанні меню та нагляд за його реалізацією;
- ведення загального нагляду за спортивними заняттями на таборі;
- припинення таборових занять, які на його думку шкодять здоров'ю учасників;
- надання дозволу на купання учасників;
- звільнення хворих учасників від занять;
- складання щотижневого та загальнотаборового санітарного звіту табору;
- проведення гутірок за своєю ділянкою програми;
- виконання інших поточних завдань спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Бунчужний табору – керівник виховної програми табору, який виконує такі завдання:

- підготовка загальної виховної програми табору;
- добір інструкторів і запрошення доповідачів;
- контроль за підготовкою ланки інструкторів табору (перевірка планів проведення занять на кожну визначену годину);
- формування до початку табору роїв учасників відповідно до умов участі у таборуванні;
- забезпечення озвучення табору (трансляція патріотичних пісень та оголошення інформації);
- укладення щоденного розкладу занять табору (культурно-виховного);
- прийняття щоденних коротких звітів інструкторів про проведення занять;
- проведення постійного довишколу з інструкторами та обговорення занять минулого та наступного дня;
- ведення таблиці результатів табору;
- розв'язання виховних проблем та надання допомоги в трудностях, які виникають у інструкторів;
- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Хорунжий табору виконує такі завдання:

- здійснення загального шикування всіх учасників таборування;
- проведення за допомогою інструкторів ранкової руханки;
- здійснення шикування роїв учасників на ранкову та вечірню збірки, прийом доповідей від ройових про наявність учасників, про стан їхнього здоров'я та про їхню готовність до виконання поточних завдань навчально-виховної програми таборування;

- доповідь похідному отаману на ранковому та вечірньому колі про готовність роїв до виконання поточних завдань навчально-виховної програми таборування;

- керування призначеними хорунжими, які піднімають та опускають державний і козацький прапори (на ранковій збірці здійснюється підняття прапорів з одночасним виконанням державного гімну, на вечірній – опускання прапорів з одночасним виконанням державного гімну);

- доведення до учасників таборування сигналів загального оповіщення;

- подача сигналів загального оповіщення (гарматний постріл, сурма, посильний);

- забезпечення точного та правильного проведення щоденних заходів програми табору;

- забезпечення виконання учасниками таборування розпорядку дня;

- розміщення в таборі прапорів, плакатів (іншої наочної агітації);

- контроль за чисельним станом учасників і подання щоденного харчового стану табору;

- контроль за порядком, чистотою табору, дотриманням безпеки табору від вогню;

- надання дозволу на короткострокове залишення території табору, ведення книги відсутності учасників і інструкторів;

- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Писар табору виконує такі завдання:

- реєстрація учасників таборування;

- ведення книги наказів;

- підготовка проектів щоденних наказів і оголошення їх на вечірньому колі;

- ведення протоколів нарад проводу табору;

- забезпечення табору кореспонденцією, таборовою хронікою, дошкою оголошень і бібліотечкою;

- виготовлення всіх паперів внутрішньотаборового характеру (розклад занять, по закінченні табору звіти про успіхи учасників у таборі, привіти з табору, тощо);

- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана чи бунчужного, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Обозний табору виконує такі завдання:

- вирішення разом з організаторами табору питань винайму таборової площі та всіх справ, пов'язаних з цим;

- забезпечення табору шатрами, іншим таборовим інвентарем (наприклад, картографічним картами тощо), канцелярським приладдям і всіма іншими речами, потребу яких зголосив провід;

- розгортання табору та контроль за технічним станом всіх елементів табору;

- обладнання території табору у відповідності до їхнього призначення (встановлення наметів для роботи членів проводу табору, санітарної зони – вмивальники, туалети, місць для проведення занять, території кухні та ін.);

- прийом учасників таборування та розміщення їх на визначених місцях;

- забезпечення таборової кухні якісними харчами;
- забезпечує збереження харчів, їх видачу згідно з розпорядженням начальника кухні, і сухі пайки учасникам на мандрівку;
- забезпечення учасників таборування питною водою;
- ведення книги обліку харчів;
- забезпечення функціонування таборової крамнички;
- згортання табору та наведення порядку на місцевості;
- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана чи бунчужного, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Скарбник табору виконує такі завдання:

- прийняття плати від учасників за таборування;
- оплата всіх рахунків, пов'язаних з проведенням табору;
- ведення касової книги;
- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана чи бунчужного, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

Начальник кухні виконує такі завдання:

- забезпечення кухні кухонним персоналом;
- забезпечення через обозного табору кухні відповідним технічним устаткуванням;
- виготовлення у співпраці з лікарем харчового плану табору та детального меню на кожний день;
- контроль видачі харчів учасникам згідно щоденного харчового стану табору укладеного бунчужним табору;
- забезпечення чистоти та дотримання відповідного гігієнічного стану кухні;
- забезпечення виконання меню, вчасного приготування їжі;
- забезпечення харчування відвідувачів та гостей;
- отримання від обозного табору харчів;
- виконання інших поточних завдань і доручень похідного отамана чи бунчужного, спрямованих на забезпечення якісного таборування.

ЛАНКА ІНСТРУКТОРІВ

Ланка інструкторів підбирається відповідно до навчально-виховної програми табору. Інструктор на таборі може мати одну або декілька ділянок. Можуть бути ділянки різних етапів змагань, які можуть потребувати декількох інструкторів.

Організаційним провідником ланки інструкторів є бунчужний, а ідейним – хорунжий.

Крім своїх обов'язків інструктори повинні виконувати додаткові функції, пов'язані зі своєю ділянкою (наприклад, інструктор з картографії відповідає за таборовий картографічний інвентар тощо).

Пост інструктора в таборі дуже важливий, бо саме інструктори проводять безпосередньо заняття з учасниками.

Запрошені доповідачі, які переводять одну або декілька гутірок, і не є постійними членами табору, вважаються гостями табору.

ЛАНКА СУДДІВ

Ланка суддів підбирається відповідно до етапів змагань, які визначені навчально-виховною програмою табору.

Провід табору це є найважливіша ланка, яка забезпечує нормальне функціонування табору, але з іншого боку завелика кількість членів проводу табору може призвести до порушення дисципліни і дати поганий приклад для учасників. Для уникнення такої ситуації потрібно ретельно добирати і кількісно і якісно булаву табору і ланку інструкторів, для цього потрібно проводити перед таборовий вишкіл.

Але якщо вже склалася така ситуація на таборі, що на одного учасника припадає два члена проводу, то потрібно скласти для них правила таборування, це дозволить похідному отаману табору краще контролювати їх роботу і формалізує відносини між старшиною табору і іншими особами, які входять до складу булави, ланки інструкторів і ланки суддів.

ПРИКМЕТИ ТАБОРОВОГО ПРОВІДНИКА

Таборовий провідник матиме успіх лише тоді, коли любить і вміє працювати з молоддю. Добрий таборовий провідник виконує значно більше, ніж просто формальний обов'язок.

Кваліфікація

Найкраща кваліфікація на інструктора-виховника — це знання своєї ділянки і практика в її переведенні.

Неприємні речі насамперед

Перше і найважливіше про що таборовий провідник повинен пам'ятати, це те, що він, як і кожен учасник табору, зобов'язаний дотримуватися порядку. Він не наказує учасникам виконувати завдання, він виконує все разом з ними. Провідник на руханку встає першим і останнім отримує харчі.

Приклад для таборовиків

Таборовий провідник у всьому повинен бути прикладом для таборовиків. Його зовнішній вигляд – бездоганний. Зовнішня форма – охайність, чистота тощо – речі добрі, але поза ними повинна бути внутрішня вартість пластуна. Слова таборового провідника ніколи не можуть йти у розріз з його вчинками, бо, як сказано в одній скаутській книжці: «Те, чим ти є, кричить до мене так голосно, що я не чую того, що ти говориш».

Учасники наслідують провід

Поведінка проводу табору – це приклад для таборовиків. Якщо учасники бачать дружність проводу, це викличе їх повагу і бажання наслідувати. Коли бачать незгоду – не матимуть поваги і, крім того, будуть схильні до конфліктів між собою.

Таборовий порядок

Таборовий провідник пам'ятає, що правила таборування і таборовий режим дня стосуються в першу чергу його самого.

Вимоги провідника до учасника

Таборовий провідник ніколи не сміє вимагати від учасників більше, ніж він сам знає або може зробити.

Дисциплінарні справи

Не раз доводиться притягнути учасника до відповідальності за провину. До прийняття рішення провідник повинен упевнитися, що учасник справді винний і що він розуміє свою провину. За дрібні порушення робить учаснику зауваження. За серйозну провину провідник інформує старшину табору.

Відзначення учасника

Якщо учасник відзначився, провідник висловить йому своє признання або публічно оголосить йому подяку.

Ставлення до старшини табору

Табір без дисципліни не є пластовим табором, це в першу чергу стосується таборового провідника та його ставлення до старшини табору. Провідник пам'ятає, що наказ можна критикувати лише після його виконання на сходинах проводу, але ніколи в присутності таборовиків. Вся критика повинна мати відповідну форму і місце.

Провід – таборова родина

Провід в таборі – це одна родина. Суперечку між членами табору заборонено виносити на терен табору. Відносини похідного отамана табору і проводу повинні бути дружніми і бути прикладом для учасників.

Старшина все знає про місце перебування провідника

Якщо провідник хоче вийти за межі табору, навіть під час дозвілля, то ставить до відома бунчужного або похідного отамана. Доброю практикою на великих таборах є ведення для проводу книги відсутності, в яку кожний вписує, причину, де перебуває під час дозвілля, подаючи час відходу, передбачуваного повернення та докладне місце перебування.

Від кого не брати наказів

Таборовий провідник добре пам'ятає, що він підлягає похідному отаману табору і тільки від нього приймає накази і доручення. Комендант може визначити іншу особу, якій підлягає даний провідник.

Ставлення до учасників

Практично вся діяльність учасників в таборі – це різного роду заняття з учасниками табору. Провідник повинен заслужити довір'я учасників, якого досягає своєю поведінкою та знанням ділянки. Провідник повинен цікавитися учасниками і намагатися пізнати їх краще. Не проходить байдуже, коли бачить, що учасник безпорадний в якійсь ситуації або виконує надто важке для нього завдання.

Провідник не авторитарний

Коли таборовий провідник проводить заняття з гуртком, не вимагає, щоб група виконувала сліпо його накази, без розуміння. Намагається вести заняття чи дискусію так, щоб учасники самостійно зробили позитивні висновки. Він сприяє якомога більшому вияву їхньої ініціативи і дозволяє їм робити навіть невеликі помилки.

Амбіції учасника

У юнацтва сильно розвинена амбітність, яку провідник не сміє вразити. Свої зауваження дає тоді, коли це необхідно для самого учасника, а не тоді, коли хоче показати власне красномовство та статус у таборі. Провідник слідкує, щоб особиста гідність учасника не була вражена.

Учасник – не слуга

Інструктор не може доручати учаснику завдання, які або сам повинен виконати, або виконання яких є у власному інтересі інструктора.

Як піднести авторитет

Провідник не підносить власний авторитет за рахунок дисциплінарних засобів, часто несправедливих і перебільшених.

Плановість

Всі заняття повинні бути докладно заплановані на кожну годину. Провідник повинен проводити їх згідно затвердженого плану.

Нема інших занять під час релігійних занять

Під час богослужіння, молитви вранці і ввечері та інших релігійних практик у таборі, учасники повинні бути звільнені від усіх інших занять (крім стійки і опіки над хворими).

Як проводити заняття

Інструктор уникає сухих викладів теми. Він проводить заняття, повні руху і життя. Інструктор намагається щоб кожен брав участь у заняттях. Цілогодичний виклад інструктора, монотонний та ще й академічним стилем, ніколи не буде мати успіху в таборі.

Точність у заняттях

Інструктор починає і закінчує заняття точно, згідно з розкладом занять. Це допомагає виробляти точність у таборовиків.

Життя серед природи

Таборовий провідник намагається у всіх заняттях наблизити учасників найближче до природи. Одна з найголовніших цілей табору – навчити практичного життя серед природи.

Заохочення доброї поведінки учасника

Таборовий провідник звертає пильну увагу на добру поведінку учасників. Жоден вчинок, що йде врозріз з основами доброї поведінки не пройде повз увагу таборового провідника. Провідник слідкує за власною поведінкою і мовою.

Накази та інструкції

Таборовий провідник не кричить і не підвищує голосу, коли видає інструкції учасникам.

Не залишати учасника без опіки

Таборовий провідник ніколи не залишає учасників без опіки, навіть під час дозвілля. Провід табору відповідає за все, що з учасником станеться на таборі.

Проблеми провідника

Якщо інструктор має певні проблеми при переведенні занять, яких сам не в силі розв'язати, то не вагаючись звертається за порадою до похідного отамана, для кращого пізнання справи запросить його на свою гутірку з юнаками. Інструктор не ставить байдуже до поведінки тих учасників, які не належать до його гуртка.

Порядок під час нічної тиші

Провідник шанує нічну тишу. Після нічної тиші таборовий провідник має вільний час, але коли він не використовується як належить, старшина табору повинна обмежити цей привілей.

Підсумки

Таборовий провідник завжди пам'ятає, що суть виховання провідника – це український світогляд і характер. Тому всі виховні заняття повинні мати перед собою цю ціль. Всі обговорення, всі дії і вся діяльність повинні бути спрямовані на ці дві основні речі. Бути учасником легше, ніж бути інструктором-провідником, але це найкраща нагода випробувати своє вміння і передати хоча б частково іншим те, що впродовж років сам набув у таборах, наполегливою працею.

Кожний член проводу повинен до початку виконання своїх таборових обов'язків пройти повний лікарський огляд і пред'явити медичну картку таборовому лікарю.

2. Що?

ПІДГОТОВКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ТАБОРІВ

Табори, що організуються під час проведення районних, обласних та всеукраїнського етапу гри мають на меті завершення цих етапів, оцінку підготовку школярів за програмою гри "Сокіл" ("Джура") та визначення кращих роїв на рівні району, області та на всеукраїнському рівні.

Але насамперед, це завжди виховний табір!

Табір – це тимчасове наметове містечко. Таборування може проводитися також і як мандрівний наметовий табір.

3. Навіщо?

Визначаємо мету табору. Відповідно до неї – орієнтовану програму табору і кількість учасників та проводу.

Під орієнтованою програмою табору розуміємо підбір тих тем гутірок та занять, які дозволяють досягнути мети табору. Крім цього підбирається сценарій проходження етапів змагань з врахуванням особливостей місцевості. Від цього моменту починається планомірна таборова підготовка.

4. Коли?

План підготовки до табору складається заздалегідь. У ньому окреслюється те, що потрібно зробити, за який термін і хто за це відповідає.

Визначаємо рід, ціль і дату табору за пів року до табору. Після цього слід підібрати членів таборового проводу та визначити завдання для кожного з них.

Вже, коли ми знаємо час проведення табору, враховуємо, які свята чи визначні дати припадають саме на цей відтинок часу, і, по необхідності – включаємо в програму, або підлаштовуємо до них легенду табору.

5. Де?

Підбір місця проведення табору – один з найважливіших етапів передтабової організаційної роботи. Від нього в значній мірі залежить успіх чи невдача табору. Підбір місця проводиться похідним отаманом особисто і

обов'язково з виїздом на заплановане місце. Основна вимога до місця розташування табору – безпека.

Не можна розбивати табір біля підніжжя берегових та гірських схилів, небезпечних можливістю падіння каміння, обвалами землі чи потоками води під час дощу. Не рекомендується розкладати намети в улоговинах, на дні ярів і вузьких долин, по яких протікають струмки. Потрібно уникати також окремих підвищень та гребенів хребтів. При розтаборюванні на відносно болотистих територіях враховуйте можливість падіння старих дерев, небезпеку від різних комах та змій.

Не бажано розбивати табір в безпосередній близькості від населених пунктів, залізничних доріг, шосе, на пасовищах, під лініями електропередач.

Обираючи місце табору, обов'язково враховуємо наступні фактори:

- наявність поблизу питної води;
- чи вистачає деревини на вогонь;
- особливості рельєфу (можливість розтаборювання);
- зручність під'їзду (підходу) на місце табору;
- наявність поблизу річки чи озера для купання, які відповідають вимогам безпеки та санітарно-гігієнічним нормам;
  - відстань до найближчого населеного пункту (в середньому 5 км.) – церква, медпункт, крамниця тощо;
  - виявляємо, які на даній території є шкідливі ягоди та гриби, а також хижі тварини та отруйні змії.

Якщо місце табору вибрано, то необхідно отримати дозвіл на проведення табору в:

- органах місцевого самоврядування, на території яких проводиться табір (сільська рада тощо);
- районній санепідемстанції, на території якої проводиться табір;
- лісництві на рубання та збирання дров, і на розпалення вогню.

Важливо також дістати детальну мапу терену, або виготовити самостійно, при наявності необхідних навиків.

6. Як?

Цей пункт є ключовим і дуже багатостороннім, включає в себе як ряд вище порушених питань, так і масу інших. Власне, даний посібник і покликаний дати відповідь на це запитання.

Тож, щоб не порушувати структури і послідовності викладу матеріалу, перейдемо до наступного пункту підготовки нашого табору.

Визначаємо шляхи фінансового забезпечення табору. Тут необхідно сформувати бюджет табору, що робиться заздалегідь!

Основні витрати потрібні на:

1. Підготовку табору (виїзд на огляд місця проведення, канцелярські витрати, розсилка листів і т. д.).

2. Закупівля харчів (Найкраще коли цей процес відбувається централізовано!).
3. Оренду чи купівлю спорядження.
4. Купівлю господарки (миючі засоби, сірники, сухий спирт і т. п.).
5. Купівлю та комплектування таборової аптечки (цю справу найкраще довірити лікарю, який, в ідеалі, буде виконувати обов'язки лікаря і на таборі).
6. Транспорт.
7. Виготовлення відзнак, посвідок, таборових посібників, співаників, футболок, і т. п.
8. Непередбачувані витрати, або недоторканий запас (їх сума не повинна перевищувати 10% від загальної вартості табору).

Джерела надходжень до бюджету можуть бути такими:

1. Вкладка учасників табору.
2. Спонсорська допомога.
3. Допомога органів влади (відділів у справах молоді і т. п.).
4. Надходження від благодійних організацій, фондів тощо.

Паралельно з вищезазначеними напрямками підготовки табору, готуємо таборову програму, та підбираємо інструкторів, які повинні бути професіоналами в своїй ділянці та володіти необхідними для викладення матеріалу педагогічними знаннями.

Організатори визначають, хто буде похідним отаманом за 3-4 місяці до проведення табору. Повний склад проводу табору повинен бути затверджений за місяць до початку табору.

Від моменту, коли похідний отаман дає згоду на проведення табору, він відповідає за його виховну програму. При підготовці великих таборів похідний отаман підбирає собі співробітників для адміністративно-господарської роботи.

Похідний отаман обдумує назву, гасло та інші програмні подробиці. При допомозі організаторів він підбирає провід табору. Старшину та булаву табору бажано підібрати з досвідчених представників козацьких чи інших громадських організацій, які мають досвід таборування.

Для підготовки членів проводу табору похідний отаман проводить з ними нараду та короткий вишкільний курс. Цей курс, у залежності від рівня підготовки інструкторів і булави, може бути денний, кількадечний чи тижневий. На ньому проводиться короткий, але ґрунтовний вишкіл провадження таборів. Похідний отаман доводить до відома таборового проводу загальну концепцію майбутнього табору, знайомить з виховною програмою і етапами змагань на таборі. Кожному таборовому провіднику призначаються ділянки, які він повинен підготувати на табір із зазначенням приблизної кількості годин занять, призначених на кожну ділянку. Від цього часу починається активна підготовка таборової програми.

Плани занять інструктор готує у 2 примірниках і передає похідному отаману для затвердження. Похідний отаман робить зауваження, визначає остаточну кількість годин для занять кожної групи у кожній ділянці, залишає собі один примірник (виправлений і затверджений) для виховного архіву табору, а інший повертає інструктору, щоб той мав час докладніше підготуватися до занять.

Майбутнім учасникам табору за місяць до його початку розсилаються Програма районного, обласного чи всеукраїнського етапу гри, а також Умови проведення зазначених етапів.

Обов'язком організаторів табору є скликати батьківські збори перед табором та поінформувати батьків про те, що таке табір фінального етапу гри, які його головні засади та як батьки повинні співпрацювати з проводом табору для якнайбільшого успіху.

Провід табору у повному складі прибуває на місце проведення табору за день до загального приїзду учасників табору.

ТАБОРОВА ПРОГРАМА

Програма табору фінального етапу гри в першу чергу звертає увагу на вироблення самостійності учасників, самозарадності, дисципліни, життя серед природи, фізичної вправності та ін. Завчасно добре підготована програма табору – це вже більша половина успіху.

ПІДГОТОВКА ТАБОРОВОЇ ПРОГРАМИ

Увесь час перебування учасника в таборі від першого до останнього моменту повинен бути заповнений заняттями, хоч би це було і організоване дозвілля. Рамовий план праці є дороговказом для занять під час таборування і розподілом часу: скільки його на які заняття треба присвятити. Табори різних фінальних етапів гри, залежно від характеру, часу тривалості, рівня і т.п., будуть мати різні рамові плани праці. Такий план праці повинен бути виготовлений перед табором.

У загальному приблизний рамовий порядок табору (розпорядок дня) повинен бути таким:

07.00	Побудка
07.15-08.00	Руханка
08.00-08.30	Ранкова гігієна, санітарний час
08.30-09.00	Ранкове козацьке коло – відкриття дня
09.00-10.00	Сніданок
10.00-14.00	Заняття за навчально-виховною програмою
14.00-15.00	Обід
15.00-19.30	Заняття за навчально-виховною програмою
19.30-20.00	Вечірнє козацьке коло – закриття дня
20.00-21.00	Вечеря
21.00-22.30	Ватра
22.30-23.00	Вечірня гігієна
23.00	Нічна тиша

--	--

Рамовий план праці мусить точно співпадати з індивідуальними розкладами занять інструкторів і розкладами проходження роями етапів гри, а провід табору повинен докласти всіх зусиль, щоб його повністю дотриматися протягом таборового часу.

Заняття перед вечером повинні бути призначені для спорту, ігор, забав та купання. У неділю і свята рамовий порядок занять повинен бути відповідно змінений. У неділю ви можете проводити лише кілька легких занять.

УМОВИ ПРОХОДЖЕННЯ ОКРЕМИХ ЕТАПІВ ГРИ

Опис видів змагань.

Військово-спортивні види:

І. Впоряд (стройова підготовка).

Змагання рекомендується проводити на території військової частини на стройовому плацу.

Для суддівства цього виду змагань до складу суддівської колегії включаються представники військових комісаріатів або військових частин.

Змагання проходять у вигляді демонстрації знань та вмінь з стройової підготовки. За основу варто брати розділ «Стройова підготовка» із шкільного підручника «Захист Вітчизни» та відповідні розділи зі Стройового статуту ЗСУ.

Час на виконання обов'язкового завдання - 2 хв. творчого завдання - 3 хв.

Обов'язкове завдання повідомляється рою на початку змагань. Творче - готується командою вдома.

Бере участь весь рій, 8 чол. Всі накази подає ройовий.

Обов'язкове завдання це виконання стройових прийомів у складі рою.

Перелік

стройових прийомів, команд і дій, які перевіряються в ході виконання обов'язкового завдання (завдання вручається перед перевіркою ройовому)

№ п/п	Прийоми, команди, дії
1.	Оцінка зовнішнього вигляду
2.	Розмикання і змикання рою
3.	Перешикання рою з однієї шеренги в дві та навпаки
4.	Стройове положення
5.	Команда «Вільно»
6.	Команда «Заправитись»
7.	Повороти на місці
8.	Стройовий крок на місці
9.	Виконання маршової патріотичної пісні

Творче завдання може бути представлено у вигляді монолітного та чіткого показу різноманітних елементів стройової підготовки у складі рою під супровід барабанного бою чи під музику.

Оцінка виставляється від 1 до 4 (незадовільно, задовільно, добре, дуже добре) по таких критеріях в обов'язковому та творчому завданнях: оцінка зовнішнього

вигляду, одностроїв; зорганізованості та якості виконання впорядових наказів; Виконання маршової патріотичної пісні.

У творчому завданні оцінюється оригінальність ідеї, яка втілюється, від 1 до 12 балів.

На завершення показу – марш рою стройовим кроком із виконанням маршової патріотичної пісні на тематику козацтва, УСС, військ УНР, УПА або сучасних ЗСУ.

Перемагає рій, який в сумі має найбільший бал.

II. Боротьба «Навхрест» або силова гра «Лави штовхач»

Боротьба «Навхрест» - (українська народна боротьба-гра на «дужання», не потребує особливої попередньої спеціальної підготовки)

Боротьба навхрест спрямована на плекання спритності, сили, витривалості та відваги. Проводити її слід на спортивних матах, татамі, борцівських килимах, підготовленій піщаній м'якій поверхні тощо.

Розмір кола – діаметр - 4 м. Спортсмени у спортивних чи козацьких строях обіймають один одного, тримаючись руками за широкий пояс за плечима суперника, і таким чином намагаються перекинути його на спину. Хто більше разів це зробить (за 2 хв.) — той переможець. Поєдинок може закінчитись достроково, якщо супротивник відмовляється продовжувати боротьбу, за рішенням лікаря, за рішенням судді (дискваліфікація за порушення правил).

Беруть участь хлопці, 3 чол. Вагові категорії визначаються умовно: 1 – найлегша, 2 – середня, 3 – найважча. Учасники розподіляються відповідно до своєї ваги по цих категоріях (перед початком змагання у цьому виді проводяться сигнальні зважування). Різниця між учасниками у вазі не має перевищувати 10 кг. Відповідно командна зустріч відбувається за принципом: 1 з 1, 2 з 2 і т.д.

Перемагає рій, який здобуває більше індивідуальних перемог.

Змагання в цілому у цьому виді відбуваються за олімпійською системою. Сітка з розподілом команд затверджується після реєстрації із з'ясуванням кінцевої кількості та після проведення жеребкування.

Для оптимізації проведення цього виду бої між роями проводяться паралельно на 4 майданчиках.

Силова гра «Лави штовхач»

Одночасно у цій грі беруть участь два рої по шість джур. Гра відбувається на полі, яке розмічається трьома лініями: одна по середині, на якій два рої будуть сходитися в груповому поштовху і дві інші – лінії шиккування розмічаються на відстані 3 метри від серединної лінії.

Перед боєм проводиться обряд єднання: учасники стають в коло, руки кладуть на плечі, рухаються по колу і співають бойову козацьку пісню. Потім учасники стають в лави на лініях шиккування щільно притиснувшись один до одного, плече до плеча, взявши під лікті.

По команді – «Бій!» обидві лави бігом рухаються одна на одну і намагаються поштовхами витіснити лаву суперників за їхню лінію шиккування. Удари та боротьба заборонена. За порушення правил учасник вилучається зі змагань, за систематичне порушення (більше трьох разів) вилучена зі змагань може бути весь рій. Лави сходяться три рази.

Виграє та лава, яка більше разів витиснула іншу за лінію або якщо інша лава розпорошилася по майданчику. В разі коли лави завалилися, або розвернулися, лава переможець визначається на чийй стороні більша частина, та лава і програє. За перемогу в одній сходці, лава отримує 1 бал. Після визначення переможця, обов'язково проводяться сходини «братання» між роями, що брали участь у цьому бою.

III. Смуга перешкод із використанням козацької легенди.

Умови проведення

1. Змагання проводяться на дистанції козацька командна смуга перешкод.
2. Рій послідовно долає етапи та виконує завдання.
3. Довжина дистанції 300 - 400м.
4. Перепад висот 50м.
5. Етапи смуги розміщені в коридорі промаркірованому обмежувальною стрічкою.
6. Склад рою 4 чоловіки в тому числі не менше 1 жінки, 5й представник рою є бігунком, несе ройову картку і не втручається в дії рою.
7. Старт та фініш суміщені.
8. Порядок старту визначається жеребкуванням.
9. Стартовий інтервал біля 10 хв., остаточний інтервал буде вказаний перед стартом.
10. Кожен етап обладнано згідно схеми та опису дистанції.
11. Рій прибуває на дистанцію за 10хв. до старту.
12. Всі етапи обладнано на початку та кінці контрольними лініями.
13. На етапі транспортування потерпілого, умовно «потерпілий» обирається командою. Він не має право працювати на етапі і перестає бути «потерпілим» після виходу рою в безпечну зону.
14. Штрафи на дистанції ставляться за невиконання умов опису проходження етапів відповідно до Правил спортивного туризму.
15. 1 бал штрафу прирівнюється до 30 секунд.
16. Вище місце займають рої з меншим часовим результатом (час проходження дистанції + часовий еквівалент технічних штрафів). При рівності часових результатів вище місце займає рій з меншим технічним штрафом.

Опис етапів.

1. **Транспортування «потерпілого» за допомогою жердин.** Довжина етапу 120м. Рій має рухатись по промаркірованому коридору, при виході за межі його рій отримує штраф за кожного учасника. Жердини та інше обладнання необхідне для транспортування «потерпілого» надаються суддівською колегією. Рій повинен організувати транспортування «потерпілого» за допомогою даного обладнання. Травма «потерпілого» буде оголошена перед стартом, травми для всіх учасників будуть рівноцінні. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Падіння – 3б. Торкання «потерпілим» рельєфу любою частиною тіла «потерпілого», а також торкання ложем рельєфу при транспортуванні «потерпілого» на носилках – 1б. «Потерпілий» надає допомогу (любі дії які полегшують роботу учасникам команд) – 3б. Не вірні дії супроводжуючого (супроводжуючий виконує функцію

транспортуючого учасника (носилки). Супроводжуючий знаходиться на відстані, яка не дозволяє контролювати стан «потерпілого») – 3б.

2. Подолання заболоченої ділянки з допомогою жердин. Жердини надаються суддівською колегією. Рій долає етап по жердинах, які учасники вкладають на лаги. Торкання частинами тіла рельєфу штрафується. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Невірний рух по жердинах (перестрибування з опори на опору) – 3б. Торкання рельєфу ногою, рукою (якщо інша нога знаходиться на жердині, лазі) – 1б. Падіння (падіння учасника під час руху по жердинах, опора двома ногами, руками на рельєф, або однією ногою, якщо інша нога знаходиться у повітрі, навантаження двома ногами жердини, яка впала з однієї або двох лаг) – 3б. Невірне застосування жердини (учасник спирається жердиною у болото в рамках етапу) – 3б.

3. Переноска «потерпілого» на собі. Довжина етапу 15м. Учасник рою має перенести «потерпілого» по колоді через воду, на собі почергово один одного. Травма – вивих гомілкового суглоба. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Падіння – 3б. Торкання «потерпілим» рельєфу якою частиною тіла «потерпілого» – 1б. «Потерпілий» надає допомогу (любі дії які полегшують роботу учаснику який транспортує «потерпілого») – 3б.

4. Подолання завалу. Рій має подолати завалену ділянку із дерев. Коридор руху через завал промаркирований. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Рух верхом по завалених деревах (ставати на дерева) забороняється – 3б.

5. Подолання водної перешкоди бродом. Довжина етапу 20м. Максимальна глибина до 1,5м. Рій має перебрести водну ділянку смуги перешкод по промаркированому коридору. Ділянку кожний учасник долає самостійно. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Падіння – 3б.

6. Подолання заболоченої ділянки по купинах. Рій має по купинах подолати заболочену ділянку. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Торкання рельєфу ногою, рукою (якщо інша нога знаходиться на купині, лазі) – 1б. Падіння (падіння учасника під час руху по купинах, опора двома ногами, руками на рельєф, або однією ногою, якщо інша нога знаходиться у повітрі) – 3б.

7. Транспортування потерпілого на плащ-накидці. Довжина двох етапів по 15м кожний. На початку один з учасників стає «потерпілим», його транспортує напарник на плащ-накидці. На другій ділянці вони міняються ролями. В такий спосіб весь рій долає даний етап. Висота обмежувальної стрічки під якою транспортують «потерпілого» по визначеному коридору 0,5м. Торкання обмежувальної стрічки – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. «Потерпілий» надає допомогу (любі дії які полегшують роботу учаснику, що транспортує) – 3б.

8. Рух по пластунські. Рій має по пластунські подолати ділянку даного етапу. Висота обмежувальної стрічки під якою рій долає етап по пластунські 0,3м. Торкання верхньої обмежувальної стрічки – 1б. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б.

9. **Маятник.** Довжина зони перешкоди 4-5м. Рій має за допомогою маятника (вертикальної мотузки) подолати етап. Торкання рельєфу в зоні перешкоди штрафується. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б. Падіння – 3б.

10. **Фініш козацьким-маршовим(гусячим кроком).** Довжина ділянки 50м. Рій має подолати ділянку від контрольної лінії до фінішу. Торкання землі колінами, руками та іншими частинами тіла – 1б. Падіння – 3б. Заступ обмежувальної лінії – 1б. Заступ за контрольну лінію – 1б. Рух поза обмежувальною лінією – 10б.

IV. Стрільба: виконання стрільб з пневматичної зброї.

Для суддівства цього виду змагань до складу суддівської колегії включаються представники військових комісаріатів або військових частин.

Змагання рекомендується проводити на території військової частини.

Стрільби проводяться на дистанції 10 м з позиції лежачи.

Кількість пострілів 5. Мішень № 8 (джерело <http://www.shooting-ua.com/target.htm>).

Загальний час на стрільбу відводиться до 5 хвилин на рій.

Беруть участь 8 учасників рою. Визначається командний та індивідуальний результат – визначення кількості точних попадань та відповідно набраних балів.

Перемагає рій, що набрав найбільшу кількість балів.

Три кращі учасники в індивідуальному результаті також відзначаються в підсумковому протоколі змагань.

ПРИМІТКА:

Додатковим конкурсом є виконання вправи учбових стрільб з автомата АК-74, яка проводиться на стрільбищі військової частини згідно встановлених правил для допризовної молоді.

Цей додатковий конкурс проводиться в рамках відвідування учасниками гри військової частини для ознайомлення їх з умовами розміщення військовослужбовців, показу військової техніки та виконання вправи учбових стрільб з автомата АК-74.

V. Гра «Пластун» - комплексна командна інтелектуально-екстремальна гра з військово-спортивними та туристичними елементами та використанням методик гри «Квест» та "team building".

Гру рекомендується проводити на території населеного пункту або на території, що має багато історичних пам'яток.

Для суддівства гри до складу суддівської колегії змагань включаються представники молодіжних громадських організацій, що мають досвід у проведенні цієї гри.

Гра може проводитися як рейд-змагання.

Роям видають: завдання (легенда рейду-змагань з зазначенням кількості балів встановлених для кожної історичної пам'ятки), фото історичних пам'яток і карту місцевості де відбуватиметься гра з позначеннями історичних пам'яток.

Учасники рою самостійно визначають свій маршрут руху за яким вони у відведений їм час відвідують всі історичні пам'ятки (чи лише їх частину), фотографуються на їх фоні і тим самим отримують на фініші відповідні бали встановлені для тої чи іншої пам'ятки.

Перемагає рій, що у відведений час набрав найбільшу кількість балів.

ДОДАТОК:

Приклад легенди рейду-змагань “Заповідні місця Холодного Яру”, що розроблялася для Всеукраїнського злету Джура-2011.

1. Дуб Максима Залізняка — росте на південному схилі Кириківського яру за хутором Буда. Його обіймище 8 метрів 90 сантиметрів, висота — 24 метри. Стовбур шість раз вражали громовиці. Під його шатром відпочивали Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко та інші.

2. Сад пам'яті – місце загибелі 89 українців вбитих німецькими нацистами на хуторі Буда, які поховані в братській могилі. Сад закладено 9 жовтня 2009 року учнями черкащини.

3. Поташний Яр у якому гайдамаки виготовляли порох, холодну і вогнепальну зброю. Яр утворився після того, як великий зсув землі розділив Холодний Яр на дві частини. На дні його протікає річка Косарка, понад якою з Холодного Яру пролягав Чумацький шлях.

4. Холодний Яр – центр 5 ярів загальною довжиною у 250 км. Площа ярів – близько 30 тисяч гектарів, у яких розміщено 20 сіл і 12 хуторів.

5. Гайдамацька Січ – заснована в середині XVIII століття. Тут відбувались наради керівників гайдамацького повстання 1768 року. Звідси починається «Січовий Яр».

6. Склик — традиційне місце збору гайдамаків і козаків. Розміщений за ворітьми Мотронинського городища, що виходили на Чорний шлях. На великому дубі (в діаметрі мав 13 метрів) висів казан, дзвін якого було чути на кілька кілометрів. Неподалік від склику і біля хутора Буда збереглися рештки виробництва заліза.

7. Пам'ятник холодноряським партизанам — відкритий у серпні 1978 року. Скульптор — Станіслав Грабовський. Слід відзначити, що в Холодному Яру окрім радянських партизанів перебували також і бійці УПА (зафіксовано факт переговорів, однак червоні відмовились від співпраці в боротьбі проти нацистів). Поблизу пам'ятника розміщується Великодня Гора — найбільший земляний насип у холодноряських лісах.

8. Мотронинський монастир — православний монастир, заснований в лісовому урочищі на місці скіфського Мотронинського городища. Древнє поселення оточують вали. Висота зовнішніх валів городища — від 20 до 25 метрів. Загальна довжина їх — понад 57 кілометрів. У козацькі часи монастир був чоловічим і сюди приходили доживати віку заслужені козаки-ветерани, або козаки-інваліди, які вже не могли тримати зброї в руках. Свято-троїцька церква монастиря, що збереглась, збудована понад 200 років тому – у 1804 році.

9. Джерело Святого Онуфрія Великого – пам'ятка природи поблизу монастиря.

10. Печери — розташовані поблизу гайдамацького ставка (якщо стати між табличками «Монастирський став» і «Відповідальність за лісові порушення», лицем до ставу і до першої таблички, то з правого боку вгору йде стежка, яка через 200 метрів виводить прямо на печеру). Зі слів старожилів, довжина підземних ходів в околицях близько 28 кілометрів. Вели вони від

Мотронинського монастиря до оборонних валів, до Холодного, Червоного, Святого валів. Український письменник і композитор Гнат Хоткевич у 1926 році пройшов підземними холодноряськими ходами близько чотирьох кілометрів. У нетрях Холодного Яру виявлені печерні церкви, каплиці, в'язниці.

11. Гайдамацький ставок — ставок біля Мотронинського монастиря, де гайдамаки святили ножі. У 1968 році на його дні його знайдено немало ножів, люльок, кресал та інших речей гайдамаків. Знахідки були передані до Чигиринського краєзнавчого музею.

12. Пам'ятник Тарасу Шевченку, встановлений працівником лісництва Олександром Андрійовичем Найдою на відзнаку перебування Кобзаря в Холодному Яру у 1822, 1843 та 1845 роках. О.А.Найда не лише продав три свої бички, щоб за виручені кошти встановити цей пам'ятник в часи радянської влади, а також присвятив своє життя дослідженню пам'яток Холодного Яру (його раритетна карта-схема дотепер є найдокладнішим джерелом для краєзнавців із визначення розташування об'єктів на місцевості).

13. Кресельці, місце загибелі В.Чучупаки. Тут 12 квітня 1920 року, поблизу лісничівки Кресельського лісництва відбулась нарада 8 отаманів Холодного Яру. Оточені зненацька повстанці вирішили прориватись врізнобіч, поборюючи переважаючі сили ворога (на кожного припадало по 10-15 чекістів). Василь Чучупака з допомогою ручного кулемету «Люїс» вирвався, але повернувся допомогти побратимам і загинув із словами: «Готуй нових героїв Холодний Яр». Перший пам'ятник на місці загибелі отамана встановлений у 1995 році, другий – 2002 р.

14. Пам'ятник Юрію Горліс-Горському – холоднорярському партизану і автору відомого роману «Холодний Яр». Пам'ятник встановлений у 2010 році коштом Володимира Яковича Сапи.

15. Пам'ятник «Героям холодного яру», відкритий у 2003 році за участі Віктора Ющенка. Пам'ятник вшановує всіх холоднорярських повстанців. Загалом у 1918-1922 роках тільки уродженців села Мельники в боротьбі за Українську державу загинуло 430 повстанців.

16. Поминальний хрест пам'яті жертвам політичних репресій і голодомору. Окрім 430 вищезгаданих повстанців село Мельники під час голодомору у 1932-1933 років втратило ще близько 250 мешканців села. Голод був настільки страшний, що в селі було зафіксовано 6 випадків людодства.

17. Могила Василя Чучупаки (1894-1920). Розміщується у північно-східній частині горба центрального сільського цвинтаря. Пам'ятник збудовано у 2002 році з вінницько-житомирського червоного граніту.

18. Братська могила козаків-холоднорярців: Петра Токовенка, Прокопа Деркача, «Данилка» з Полтавщини і одного невідомого. Схоплені більшовиками у 1921 році дорогою з Медведівки до Мельників. Тяжко мордовані (ім, зокрема, чекісти повибирали очі), загинули геройською смертю. Могила знаходиться поруч із могилою Василя Чучупаки.

19. Місцерозташування дворів трьох братів Чучупаків: Юхима, Олександра, Степана. За радянської влади на цьому місці побудовано колгоспна свиноферма.

Садиби Чучупаків знаходились в районі наявних теперішніх залишків філії «Ощадбанку». Від головної дороги, до Сріблянки йде Чучупаківський узвіз.

20. Джерело «Дзюркало» на узбережжі річки Сріблянка. Памятка гідрології. Люди звідусіль приїздять сюди регулярно, щоб набрати/напитись цілющою лікувально-столовою води джерела. Колись в цих місцях річка перегороджувалась дамбами на яких розміщувалось близько 20 водяних млинів (звідси походить і назва села – Мельники).

21. Руїни костюлу в селі Медведівка. Збудований коштом магната Яблуновського і діяла під час гайдамаччини. У селі була ще синанога, яка згоріла на початку 1900-х років.

22. Пам'ятник Максиму Залізняка в Медведівці. Встановлений у 1993 році до 225 річниці Коліївщини, коштом мешканців села. Відомий гайдамацький лідер зростав саме у цьому селі до часу, коли в 13-річному віці пішов на Запорізьку Січ.

23. Медведівський краєзнавчий музей. Філія «Холодний Яр» Національного історико-культурного заповідника «Чигирин». Музей знаходиться в колишньому будинку священника сусідньої цекви Успення святої Богородиці. Музей потрібно обов'язково відвідати.

24. Церква успення святої Богородиці в селі Медведівка. Збудована у 1864 році. У 1920-1930-х роках закрита, частково зруйнована (зірвана частина куполів). Під час німецької окупації в 1940-х роках відновила свою діяльність і з того часу діє безперервно до сьогодні.

25. Криниця Максима Залізняка в Медведівці. За переказами криницею користувався в юності М.Залізник і його родина.

26 Джерело “Живун” – екологічно чиста питна вода. Вода в ньому ніколи не замерзає. За вмістом розчиненого срібла та інших корисних для здоров'я людини хімічних елементів. Вважається найкращим з-поміж усіх джерел Холодного яру. На місці джерела родина Терещенків понад століття тому організувала курорт із грязьовими ваннами включно.

27. “Дві тополі” – два самітні дерева на горі, в полі. Розташовані поруч і стремлять в небо, символізують холодноярське побратимство.

**Мандрівний
наметовий табір
«Холодний Яр -
Джура-2011»**

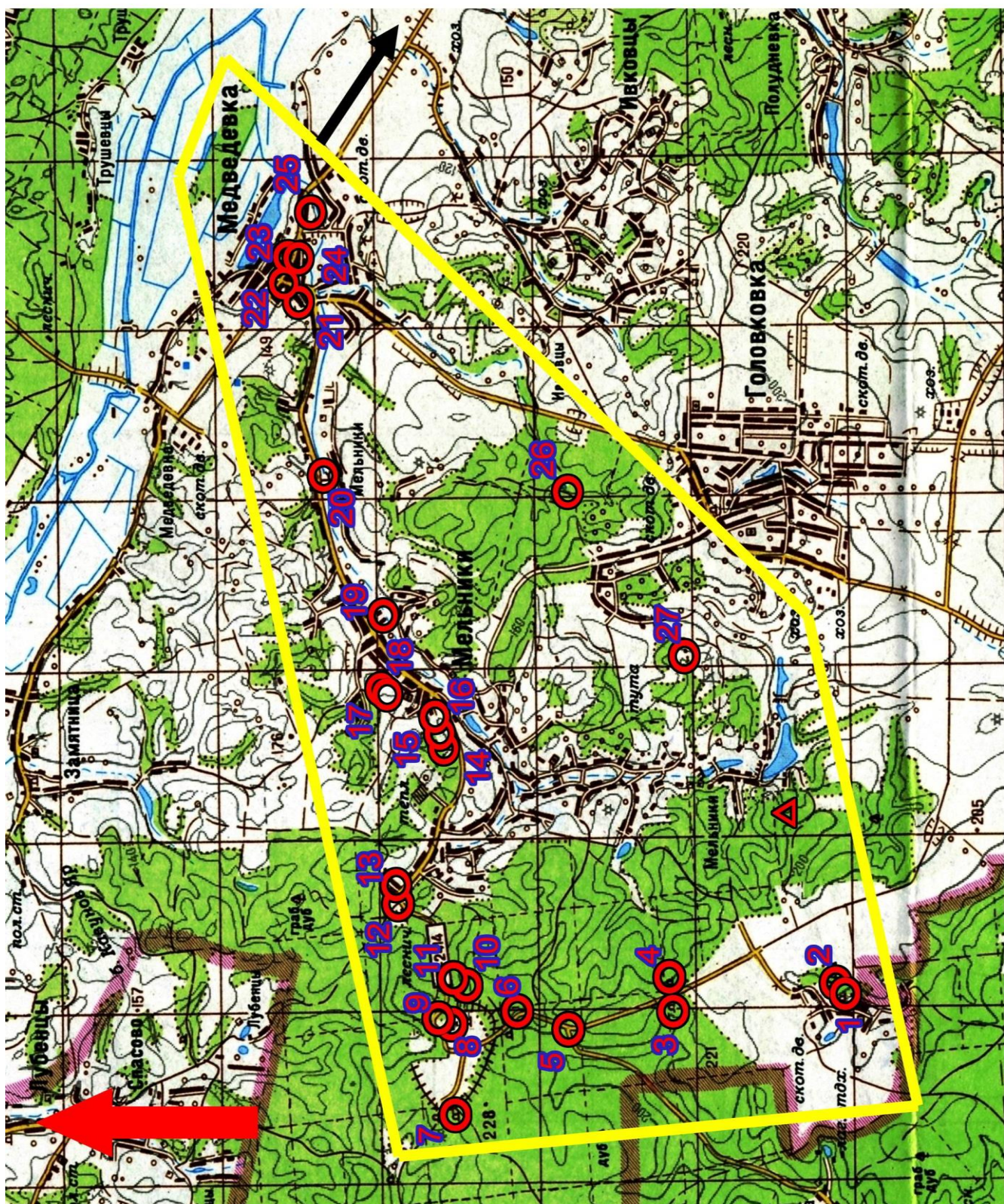
20-26 червня
2011 р.

с. Мельники
Чигиринського
р-ну
Черкаської обл.

Умовні позначення:

Напрямок на
Суботів, Чигирин

Межі району
проведення Рейду

VI. Теренова гра – класична тактично-командна гра із боротьбою за прапор та із використанням пов'язок-липучок на руки для системи «вбитий-живий».

Гру рекомендується проводити на пересіченій місцевості. Для суддівства гри до складу суддівської колегії змагань включаються представники молодіжних громадських організацій, що мають досвід у проведенні цієї гри.

Типовий опис гри.

Основне завдання: захопити прапор супротивника і утримати в своєму таборі до кінця гри. Здобути якомога більше пов'язок супротивника.

Тривалість 3 години.

Етапи гри:

1. Рої отримують карту-схему терену гри. На ній вказано точку на місцевості, де захований таємний грипс із кодовим гаслом його сотні. Рій має знайти його, використовуючи підказки, вказані в грипсі, прибути до точки збору його сотні, зголоситись до сотника, щоб записатись добровольцем в його загін. Кодове гасло – ключ до знаходження своєї сотні. Його не можна нікому казати окрім командира загону. Час на виконання – 1 год. Після закінчення терміну заборонено приймати запізнілі рої в склад свого загону, оскільки це можуть бути «ворожі» рої.

2. Після збору своїх роїв, сотник об'єднує їх у більші відділи – чоти, розподіляє завдання – відділ розвідки, відділ штурму ворожого табору, відділ оборони власного прапору, відділ засідок. Завдання «розвідки» – виявити ворожий табір, визначити найкращі шляхи підходження та нападу. Завдання «штурму», спланувати захоплення прапору супротивника та доставити в свій табір. Завдання «оборони» - виставити охорону підступів свого табору, щоб виявити вчасно ворожу розвідку та напад. Завдання «засідки» діяти на терені для відвернення уваги відділів супротивника, перехоплення прапору в разі його захоплення ворожим відділом. Час на «бойові» дії – 2 год. Дві сотні діють одночасно і пробують якнайкраще виконати завдання.

Розподіл обов'язків:

Суддя Теренової гри та секретар – визначені особи, які звітують про результат цього етапу в Головну суддівську колегію.

Спостерігачі – залучені особи з числа дорослих представників команд. Кількість – до 10 чол. Їхній колір – білий.

Сотники – командири сотні, які визначені ГСК. Їхні обов'язки – організувати сотню до бойових дій, розподілити обов'язки між командирами. Учасі в бойових діях безпосередньо не беруть. Але можуть радити, підказувати командирам відділів. Здійснюють загальне керівництво сотнею, але максимально передають права та можливість ініціативи командирам відділів, тобто учасникам. Колір пов'язки – червоний.

Командири відділів розвідки, штурму, оборони, засідки – особи, які зголосились взяти на себе ці обов'язки, ройові. Замість себе в своєму рої призначають заступника. Вони мають по три пов'язки – на дві руки, та на ліву ногу.

Командири роїв – діючі, або визначені заступники. Мають по 2 пов'язки – на ліву руку та праву ногу.

Рядові учасники – мають по 1 пов'язці на ліву руку.

Пов'язки.

Виготовлені з стрічки-липучки, яка легко розривається при зусиллі. Ширина 1-2 см. Спосіб кріплення має бути таким, щоб не створювати перешкод для зірвання. Місце чіплення: рука - приблизно посередині між плечем і ліктем, нога – по середині гомілки.

Колір команд – жовтий і синій.

Спосіб здобуття пов'язки: зірвати з руки чи ноги противника. Можна застосовувати елементи боротьби, але без нанесення ударів, больових чи удушливих прийомів, дій, що можуть загрожувати травмуванням (падіння на камінь чи пеньок тощо).

Після втрати своєї пов'язки внаслідок боротьби учасник підносить ліву руку і виходить з епіцентру подій. Іде до точки збору учасників, що вибули з гри. Вона вказується наперед на карті-схемі. Йому не можна підказувати «живим» учасникам, переховувати прапор чи якимось в інший спосіб «грати».

Вона має так розташовуватись, щоб її можна було легко знайти за орієнтирами.

Оцінювання перемоги:

- Якість організації структури сотні та виконання «бойових» завдань по захопленні «ворожого» прапору та обороні свого.
- Кількість здобутих пов'язок супротивника.
- Активність у здобутті прапора супротивника. Абсолютна перемога сотні – утримання прапора в своєму стані до фінального сигналу.
- Дотримання правил чесної гри та техніки безпеки.

Оцінювання дій кожної сотні здійснюється спостерігачами гри, які мають право перебувати на всьому терені гри та спостерігати за будь-якими діями учасників гри. Вони мають право призупиняти дії учасників гри вразі, якщо це є порушення техніки безпеки та загроза життю чи здоров'ю. Після закінчення гри, спостерігачі подають короткі звіти судді Теренової гри, і він підводить підсумки.

Оцінювання кращого рою:

- Дії кожного рою та його провідника – ройового по виконанню першого завдання – прибуття в стан своєї сотні.
- Активність у діях своєї сотні. Найважливіше – ініціатива ройового та взяття на себе обов'язків провідника у виконання того чи іншого завдання, якісне виконання взятого на себе обов'язку.
- Кількість здобутих пов'язок бійцями рою.
- Проявлена мужність, відвага, кмітливність, хитрість та хист у виконанні «бойових» завдань членами рою, здобуття прапора членами рою.
- Дотримання правил чесної гри та техніки безпеки.

Оцінювання кращого рою здійснюється на підставі звітів сотників та спостерігачів.

Уточнені сценарій і правила проведення гри подаються команді-учасниці на початку змагань.

Оцінка рою за участь в «тереновій гри» на входить в загальний залік змагань, а здійснюється окремо. Відповідно окремо нагороджується переможець теренової гри на закритті змагань.

VII. «Рятівник» - змагання з надання першої долікарської допомоги та рятувальні роботи.

Для суддівства змагання до складу суддівської колегії змагань включаються представники рятувальних служб і організацій, що мають досвід у проведенні такого виду змагань.

Правила проведення етапу подаються команді-учаснику на початку змагань. Участь беруть 8 осіб з рою.

VIII. Гра «Відун» - інтелектуальні змагання по історії українського війська, сучасних збройних сил України по системі «Брейн-ринг», «Що?», «Де?», «Коли?» та ін.

Для суддівства гри до складу суддівської колегії змагань включаються представники молодіжних громадських організацій, що мають досвід у проведенні цієї гри.

Правила проведення гри подаються команді-учаснику на початку змагань. Участь беруть 8 осіб з рою.

IX. Ватра «Слава Героям» – представлення від рою творчо-мистецького завдання.

Участь беруть 8 осіб з рою.

Тематика – козацтво, УСС, УНР, УПА, сучасна українська армія та все, що пов'язане з роєм. Тривалість виконання завдання – 5-7 хв.

Визначаються три кращі рої.

Критерії оцінювання: втілення легенди, художній рівень, костюми. Сума балів – від 1 до 10 по кожному пункту.

X. Таборування - оцінка облаштування, побуту, чистоти табору рою.

По всіх трьох критеріях (від 1 до 10 балів) визначаються три рої-переможці. В підсумку визначається кращий рій по таборуванню.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПООДИНОКИХ ДІЛЯНОК ПРОГРАМИ

Ватри

Ватра відкриття, закриття, весела, стрілецька або інші, відповідні до тематики та назви табору. Підшукати матеріали до програми або навіть підготувати детально цілі програми.

Куховарення

Куховарення проводиться тільки практично згідно до вимог виховної програми табору.

Мандрівки

Під час табору може бути: 1-2 короткі мандрівки (на пів дня), 1 – цілоденна та 1 – кількаденна, з нічлігом у лісі. На мандрівках добре проводити змодифіковану таборову програму (куховарення, сигналізація інше).

Народні звичаї

На час літнього таборування випадають принаймні 2 традиційно-звичаєві свята: Івана Купала (7.07) та Спаса (19.08). Ці свята повинні бути використані для вивчення і практичного проведення звичаїв.

Таборова бібліотека

У таборі треба мати бібліотеку. В бібліотеці повинні бути, по можливості, короткі історичні оповідання, різні українські періодичні видання. Одним із способів організації бібліотечки або її поповнення може бути здача учасниками на час проведення табору 1-2 книжок.

Спів

Дуже важлива ділянка на таборі. Інструктору потрібно чергувати вивчення народних, сучасних і повстанських пісень. Якщо можливо, спробуйте організувати з учасниками хор, включивши до нього членів проводу. Тексти пісень або таборіві співаники підготуйте заздалегідь.

З таборовиків, що грають на музичних інструментах спробуйте створити оркестр. Можна створити й жартівливий оркестр, де інструментами слугуватимуть гребінці, пусті бляшанки тощо.

Історія

Гутірки на цю тему повинні мати романтичний підхід.

Спортивні ігри

Можна проводити якнайбільше. Вони проводяться частіше під вечір, на завершення денних занять.

Теренова гра

Найкраще об'єднувати з мандрівками або сполохами (денними чи нічними). Теренова гра на таборі повинна тематично пов'язуватися з назвою та загальними напрямними програми.

Нічні алярми

Ціль алярму – перевірити справність учасників або підняти табір на ноги, коли табору справді загрожує небезпека. Алярмами не можна зловживати. Кожен запланований алярм повинен мати підтримку похідного отамана табору. Без його дозволу сполох проводити забороняється. Винятком може бути лише ситуація, коли йдеться про безпеку табору.

Все інше, що можна проводити на таборі і що не було наведено вище, можна проводити, якщо знайдуться інструктори, які зможуть запропонувати щось нове.

Головне, щоб все було підготоване і проведено на належному рівні.

Імпровізації у виховній програмі табору вважаються шкідливими як для учасників так і для табору!

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ТАБОРУ

Після табору необхідно скрупульозно проаналізувати всі недоліки та здобутки табору. У цьому вам допоможе анкетування учасників та проводу.

Анкета для учасників може містити наступні запитання:

1. Як став (стала) учасником гри?
2. Як готувався (готувалася) до фінального етапу?
3. Що знав (знала) про місцевість де розміщений табір і про українських героїв, які діяли на цій місцевості?
4. Що сподобалося найбільше?
5. Що не сподобалося?
6. Які із занять сподобалися найбільше, чому?

7. Які враження від місцевої природи?
8. Які враження від несення козацької служби?
9. Чи прийдеш знову на подібні табори?
10. Чому вирішив (вирішила) стати учасником гри?
11. Що дала тобі участь у цих змаганнях?
12. Як оцінюєш роботу бунчужного та ланки інструкторів?
13. Що змінив (змінила) би, якби був у в проводі табору?
14. Чи порадив (порадила) би своїм друзям взяти участь у такому таборі?
15. Постав оцінку власній діяльності на таборі.
16. Які побажання організаторам гри?

За результатами табору складається звіт з рекомендаціями наступному проводу. Врахування допущених помилок – запорука успіху в майбутньому.

БЕЗПЕКА ТАБОРУ

Кожний член проводу табору відповідає за безпеку та здоров'я довірених йому учасників. Тому розумні провідники табору завжди перевіряють, які заходи для безпеки вже зроблені, а які ще треба зробити. Необхідно мати на увазі такі речі:

НА ТАБОРІ:

- Переконайся, що табір захищений від нещасних випадків.
- Переконайся, що всі учасники мають відповідні щеплення.
- Зроби докладний перелік спорядження кожного учасника.
- Переглянь медичні картки учасників та переконайся, що всі вони здорові і можуть брати участь у таборових заняттях.
- Переконайся, що фізичні навантаження не заважкі для віку учасників.
- Ніколи не доручай учасникам ніяких небезпечних завдань.
- Ніколи не залишай без опіки і нагляду учасників табору.
- Завжди май на таборі аптечку для першої допомоги.
- Не давай учасникам у руки гострого знаряддя, не навчивши їх ним користуватися.
- Будь обережний з вогнем і вимагай цього ж від інших учасників табору.
- Перевір терен для теренової гри наперед.
- Визнач точно початок і кінець усіх таборових занять та перевір, скільки учасників бере у них участь і чи всі повернулися.
- Ніколи не роби нічних теренових ігор на небезпечному терені.
- Заборони учасникам кидати ножами, камінням та іншими подібними речами.
- Заборони всякі «дикі жарти», які можуть зашкодити здоров'ю.
- Проведи з учасниками гутірку на тему таборової безпеки.

НА МАНДРІВЦІ:

- Не плануй мандрівку головними дорогами.
- Знай точно чисельний стан свого рою.
- Переконайся, що мандрівники мають відповідне спорядження і відповідний одяг.
- Ніколи не йди невідомим тереном без мапи.

- По дорозі йди лівою стороною, в одноряді.
- У сутерки або вночі перший і останній в ряді несе світло (ліхтар).
- Якщо йдеш нерівним тереном, дивись під ноги. Йдучи похилим тереном не тримайся непевних гілок, тонких деревин, слабких кущів. Коли йдеш лісом, не йди надто близько до свого попередника.
- Провідник завжди йде першим, а його заступник останнім. Ніколи не допусти, щоб віддаль між вами збільшилась так, що ви не змогли порозумітися (перегукнутися).
- Не ходіть вдовж залізничної колії.
- Пам'ятай про достатню кількість відпочинку.
- Завжди май при собі аптечку.

НА ВОДІ:

- Переконайся, що учасники мають лікарський дозвіл купатися.
- Оглянь місце купання і його дно.
- Признач спостерігача для тих, хто купається.
- На водних заняттях повинен бути присутній вишколений водний рятівник. Завжди мусить бути готовим човен для рятування, а також рятівниче колесо на довгій линві.
- Запровадь так звану двійкову систему (кожні два учасника отримують доручення пильнувати один одного).
- Вимагай безоглядної дисципліни у заняттях на воді.
- Ніхто не може йти до води раніше години після їжі.
- Не дозволяй тим, хто не вміє плавати, йти на глибину більшу ніж один метр.
- Слід звернути увагу на довге перебування у воді. Переохолодження у воді може призвести до ослаблення серця.

Увага! Поміркованість у плаванні!

Крім цих засобів безпеки, водні табори мають ще й свої водні приписи, що нормують вживання човнів, їх забезпечення і інше.

ПІД ЧАС СПОРТИВНИХ ЗАНЯТЬ:

- Ніколи не починай спортивних змагань без попередньої лікарської перевірки всіх учасників.
- Спортивні заняття повинен проводити професійний тренер, або інструктор, який добре опанував дану ділянку.
- Будьте особливо обережними з учасниками, що займаються спортом лише під час таборів. Фізичне навантаження, у такому випадку, потрібно збільшувати поступово.
- Перед кожним спортивним змагом провести невелику руханку.
- Не варто влаштовувати на таборі частих спортивних змагів (досить 2 на тиждень). Молодь – амбітна і під час змагань витрачає максимум фізичних сил.
- Під час змагу не можна пити холодної води. Після змагу варто утриматись від холодного душу.

Спортивні змаги можуть відбуватися не раніше як через 2 години після їжі. Після змагу вживати їжу можна через пів години.

ПРАВИЛА ТАБОРУВАННЯ

Правила таборування складає похідний отаман при допомозі бунчужного й писаря. Правила таборування вивішуються на дошці оголошень.

У правилах таборування потрібно вказати наступне:

- Повна назва табору.
- Всі учасники табору підкоряються наказам і дорученням таборової старшини, булави, інструкторів та суддів.
- Мова табору є виключно українська.
- Учасники табору не виходять за його межі без окремого дозволу проводу табору.
- Учасники табору можуть купатися тільки в той час, який призначений для цього в програмі дня.
- Учасники табору дбають про таборовий інвентар і використовують його тільки з дозволу проводу табору.
- Учасники табору не користуються радіоприймачами і плеєрами.
- Учасники табору не переховують у шатрах ніяких харчів.
- Учасники не нищать і не вирубують дерев.
- Учасники табору: не розпалюють вогню в таборі або поза табором без дозволу проводу табору; не вживають відкритого вогню (свічки, сірники) в таборі або поза ним; не кидають камінням, ножами, сокирами, диском і кулею в інший час, ніж призначено в програмі дня під проводом інструктора.
- Учасники табору дбають про чистоту шатер, таборової площі, терену табору, умивальників, лятрин, місць для купання.
- Учасники табору передають всі знайдені на терені табору речі старшині табору.
- У всіх справах до старшини табору учасники звертаються через ройового і бунчужного, а також негайно зголошують усі захворювання.
- Учасники табору не порушують приватної власності сусідів по табору.
- Всі інші речі, які правилами таборування не передбачаються будуть подані додатково у денних наказах.
- За неслухняність і порушення таборового правильника та розпоряджень, проголошених у денних наказах, і інших приписів, старшина табору застосовуватиме систему пересторог та виключення з табору.

ТАБОРОВІ НАКАЗИ ТА КНИГОВЕДЕННЯ

ТАБОРОВІ НАКАЗИ

Книгу наказів табору веде таборовий писар у тісній співпраці з похідним отаманом табору та бунчужним.

Наказ відчитується на вечірній збірці.

Книга наказів – це одна з найважливіших книг табору. Вона реєструє всі важливіші події табору офіційно (неофіційно це робить таборова хроніка) і подає щоденний розклад занять для таборовиків. Накази можуть бути й надзвичайні, наприклад, з нагоди відвідин табору вищої пластової влади, теренової гри чи алярму, тому числа наказів не обов'язково повинні співпадати з днями таборування.

Кожен розділ наказу має своє порядкове число і тому наказ завжди має від однієї і більше точок.

Перший таборовий наказ повинен включати наступне:

- Шапка табору.
- Наказ число 1.
- В чиєму імені похідний отаман приймає провід табору (організаторів табору).
- Характер і рівень табору та завдання учасників.
- Правила таборування.
- Які ділянки включає в себе програма табору.
- Склад проводу табору, булави, ланки інструкторів і ланки суддів та хто веде яку ділянку і за що відповідає.
  - Назви роїв учасників табору та розміщення їх.
  - Визначення ройових.
  - Рамовий порядок дня в таборі.
  - Нагадування про різного роду формальності (реєстрація, здача харчів, сплата таборової вкладки тощо).
  - Порядок занять на даний день, з поданням годин занять та назви інструкторів, що їх переводять.
  - Означення меж табору та регуляція різних таборових ділянок (що дозволено, а що не дозволено робити).
  - Чисельний стан табору на час відкриття.
  - Черговий табору, черговий рій.
  - Хто виступає до звіту (звичайно цілий провід та черговий).
  - Різне.
  - Хто підписав, прізвища та виконувані функції на таборі та дата наказу.

Звичайний щоденний наказ табору :

- Шапка табору.
- Число наказу.
- Результати змагань, які відбулися за останні 24 години.
- Черговий рій на наступні 24 години.
- Хорунжі на наступні 24 години.
- Порядок дня (розклад занять) табору на наступних 24 години.
- Хто прибув або вибув з табору, чисельний стан табору.
- Важливіші події за останні 24 години.
  - Біжучі доручення і завдання для табору, якщо вони настільки важливі, що повинні ввійти до наказу. Вони можуть бути короткотривалі або зобов'язувати до кінця табору, як додаток до таборового правильника.
  - Загальні інформації для учасників (перегляд табору, прання, пошта тощо).
  - Похвали, призначення, відзначення для роїв чи учасників. У випадку особистих відзначень, відзначений виступає до звіту та дістає грамоту відзначення.
  - Різні завваги, догани для роїв та індивідуальні, якщо такі є.
  - Привіти іменинників.
  - Хто підписав, прізвища та виконувані на таборі функції та дата наказу.

Наказ, який відчитується при кінці табору, додатково включає в себе наступні пункти:

- Шапка табору, число наказу і все, що має звичайний наказ.
- Результати змагань.

- Осяги учасників – відзначення, іспити вмiлостей, перестороги.
- Спосiб згортання табору.
- Спосiб вiд'їзду учасників (чим, коли, куди).
- Рiзні додатковi iнформацiї.
- Слово похiдного отамана до учасників i проводу на закiнчення табору.
- Хто виступає до звiту (звичайно всi – ройовi для отримання грамот, призiв i подарункiв, члени проводу теж). Подяки похiдного отамана за спiвпрацю.
- Офiцiйне закриття табору. Привiт, дата, пiдписи.

ТАБОРОВI КНИГОВЕДЕННЯ

Таборове книговедення є обов'язковим для правильно веденого табору. Якi саме книговедення мають вестись на таборi, у якiй формi i скiльки вирiшує характер табору та кiлькiсть учасників табору. Очевидно, що малi табори не потребують великого книговедення i можуть обмежитись головними: книга наказiв, звiтiв, господарськi книги, анкети зголошень, медичнi картки, iнше. Великi табори, як правило, мають бiльш складне книговедення.

САНIТАРНО - ГIГIЄНIЧНI РЕКОМЕНДАЦIЇ ДЛЯ ОРГАНIЗАЦIЇ ТИМЧАСОВИХ НАМЕТОВИХ ТАБОРiВ

Тимчасовi наметовi табори – це табори, в яких життя i побут дiтей i пiдлiткiв проходить серед природи з використанням наметiв i саморобних конструкцiй для побутових потреб.

Головна вимога при влаштуваннi тимчасового наметового табору – не нанести шкоди здоров'ю дiтей i навколишньому середовищу, тобто будь-якi споруди повиннi бути епiдеміологiчно безпечнi i екологiчно нешкiдливи.

ГIГIЄНIЧНI ВИМОГИ ДО ТЕРИТОРIЇ

Територiя табору повинна бути достатньою для влаштування наметiв i всiх таборових споруд з дотриманням вiдповiдних правил та рекомендацiй.

Табiр повинен розмiщуватися на земельнiй дiлянцi, що дозволяє створити сприятливи умови для вiдпочинку, змiцнення здоров'я i гармонiйного поєднання з природою.

Територiя пiд табiр повинна знаходитись на сухому пiдвищеному мiсцi, добре провiтрювана, прогрiватись сонцем.

Табiр можна розмiщувати не ближче 100 м вiд лiнiй електропередач i 40-50 м вiд проїжджих дорiг. Табiр повинен бути поруч з населеним пунктом (в разi небезпеки, комунiкацiї).

Територiя повинна бути з достатньою кiлькiстю сухих дерев.

Мiсце для купання дiтей потрiбно розмiщувати поза зоною забруднення водоймища. Глибина водоймища в мiсцях купання повинна бути не бiльше 1,3 м; берег без обривiв i ям; дно без гострих каменiв.

Навколо наметiв необхiдне влаштування рiвчакiв для стоку дощових вод.

Пiдлога наметiв повинна бути утеплена (солота чи гiлки дерев, надувнi матраци чи туристичнi килимки).

Намети щодня необхідно прибирати, провітрювати, спальні речі теж необхідно щодня провітрювати.

УМОВИ ПРИЙОМУ ДО ТАБОРУ

Діти, підлітки і дорослі учасники табору приймаються до табору тільки при наявності медичної довідки про стан здоров'я, в якій повинні бути вказані наступні дані:

- відсутність інфекційних захворювань протягом останніх 21 днів;
  - індивідуальні особливості (алергічні реакції та ін.);
- Забороняється участь в таборі при відсутності медичної довідки.

ДЖЕРЕЛО ВОДОПОСТАЧАННЯ

При виборі джерела водопостачання необхідно звертати увагу на:

- достатність води;
- відсутність забруднення води вверх по течії не менше 1 км;
- добру доступність;
- невелику віддаленість від табору.

Не пізніше як за 14 днів перед табором необхідно провести забір води на бактеріологічний аналіз.

Без обмежень і попереднього баканалізу можна використовувати підземні джерела.

Це має бути визначене місце – відгородження на річці або обладнане джерело.

Якщо воду для потреб табору планується брати з річки, то попередньо проби річкової води необхідно відправити на дослідження в бактеріологічну лабораторію санепідемстанції. Воду завжди беруть вище по течії, ніж сам табір. Краще зробити прості містки, щоб не мочити ноги.

Джерело ретельно прибирають від сміття, якщо необхідно – риють міні-колодязь на 70-100 л (приблизно 5 відер), щоб вода постійно наповнювала його. Зручно врити в землю на джерелі металеву або дерев'яну бочку з пробитими отворами в стінках – це дозволить брати воду чистою, майже без домішок піску і мулу. Всі підходи до джерела мають бути вистелені дошками або горбилем.

Якщо вода призначена для готування їжі чи пиття, її слід обов'язково кип'ятити, навіть джерельну!

Для переноски і зберігання води добре підходять алюмінієві «молочні» бідони або пластмасові каністри.

ОРГАНІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ

За організацію харчування на таборі відповідають комендант, медпрацівник та інтендант.

Кухня повинна мати відведені місця для:

- вогнища;
- складу дров;
- приготування і прийому їжі;
- зберігання продуктів;
- миття посуду;
- ями для відпадків, зливу.

Страви треба готувати на кожний прийом і споживати протягом 2-ох годин. Категорично забороняється використовувати залишки їжі від попереднього приготування, а тим більше їжу, приготовлену напередодні.

На таборі забороняється вживати наступні продукти:

- з закінченим терміном зберігання;
- гриби;
- не кип'ячене молоко;
- сметану, сир;
- ковбаси;
- консервовані продукти домашнього приготування.

При приготуванні других страв з вареного м'яса (консерви) або при закладці цього м'яса в перші страви, його необхідно прокип'ятити притягом 10хв.

Рекомендується наступний розподіл калорійності добового раціону:

Сніданок – 35-30% від добової калорійності раціону,

Обід – 35% від добової калорійності раціону,

Підвечірок – 10-15% від добової калорійності раціону,

Вечеря – 25% від добової калорійності раціону.

або

1-ий сніданок – 25-30%,

2-ий сніданок – 10-15%,

Обід – 35%,

Вечеря – 25%.

Прийом їжі повинен бути в одні і ті ж години. Інтервал між прийманням їжі 3-4, 5 годин.

Меню потрібно складати перед початком табору на весь період табору.

Контроль за якістю харчування повинен здійснювати медпрацівник.

Обсяг, калорійність, вітамінізованість їжі повинні відповідати віковим потребам таборовиків.

Влітку підвищується потреба пиття, тому на таборі повинен бути бачок зі свіжою кип'яченою водою.

Для збереження смакової і вітамінної цінності, картоплю і овочі нарізають перед варінням, закладають в кип'ячену воду і варять в закритій кришкою посуді. Зелень закладаються в готові страви.

Для гарантії епідбезпеки води, її необхідно кип'ятити протягом 10 хвилин з моменту закипання.

Миття посуду:

- видалення залишків їжі в ями для відпадків, зливу;
- миття в теплій воді з содою (1 склянка кальційної соди на відро води);
- добре полоскання в чистій воді.

Інші м'які засоби до використання не рекомендуються, оскільки вони вимагають кілька разового полоскання, а також вони з сильними забрудниками природи.

Щодня ввечері необхідно проводити замочування посуду на 10 хвилин в 0,2% розчині хлораміну (2ст. ложки на відро води), після чого посуду необхідно добре прополоскати.

Склад продуктів необхідно розміщувати в сухому затіненому місці.

ЗБІР СМІТТЯ

Не ближче 25м від наметів влаштовують ями: на зливи, на відпадки, на сміття.

Ями на зливи і на відпадки повинні бути не глибші 1м, тому що саме на цій глибині найінтенсивніше відбувається знезараження органічних речовин. Ями на злив і відпадки розміщують поблизу кухонного вогнища. Яма на злив повинна мати надземну частину у вигляді гілок, трави для затримання відпадків і жиру. Надземну частину потрібно щодня спалювати (в окремо призначеному місці - утилізаторі).

Яма на відпадки використовуються для відходів кухні.

Яму на відпадки треба щодня присипати ґрунтом.

Під час перебування серед природи все сміття, яке горить, необхідно спалювати (в жодному разі не на кухні, для цього відводиться окреме місце - утилізатор), а решту - вивозити. При неможливості вивезення сміття, яке не горить, його збирають в яму на сміття і закопують. Утилізатор розміщують поза теренами табору (вітер не повинен приносити диму), в жодному разі не на кухні.

При неможливості вивезення металевих банок, їх сплющують, обпалюють і закопують.

ВЛАШТУВАННЯ ТУАЛЕТІВ

Туалети розміщують не ближче 25 м від наметів, кухні і 50 м від джерел водопостачання.

Туалети повинні мати захист від дощу і бути легкодоступними в нічний час.

Після кожного відвідання туалету необхідно проводити знезараження 0,5% розчином хлораміду (2 ст. ложки на 10 л води), а потім присипати ґрунтом.

Можна використовувати засіб "Білизна" з розрахунку 0,5 л засобу на відро води, а потім присипати ґрунтом.

В місцях короточасного (1-3 доби) розміщення наметового табору, туалети влаштовують у вигляді рівчаків шириною 25-30см, глибиною 30-50 см.

При відсутності дезрозчинів необхідно після кожного відвідання туалету присипати його ґрунтом або попелом.

МЕДЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На таборі повинен бути медпрацівник, який:

- а) надає медичну допомогу;
- б) здійснює контроль за:
  - наявністю меддовідок при прийомі до табору;
  - станом здоров'я учасників;
  - умовами зберігання продуктів;
  - якістю приготування їжі;
  - дезинфекцією посуду;
  - знезараженням туалету;
  - умовами збору сміття.

На таборі повинен бути намет-ізолятор.

Аптечка медичної допомоги повинна бути укомплектована медикаментами відповідно до кількості учасників табору

При необхідності надання спеціалізованої медичної допомоги, медпрацівник повинен супроводжувати хворого до найближчого лікувального закладу.

ОСОБИСТА ГІГІЄНА

Для дотримання особистої гігієни на кухні і при виході з туалету влаштовують умивальники. Тут же повинно бути мило загального користування.

Умивальники влаштовуються на ділянці, покритій піском або робиться рівчак для стоку води.

Не проводити миття посуду і прання синтетичними миючими речовинами чи милом, які є поверхнево-активними речовинами, безпосередньо в річці, тому що це приводить до їх забруднення і загибелі жителів водоймищ.

По можливості учасників табору забезпечувати теплою водою, у програмі виділяти час та місце для миття, прання речей.

Приблизний перелік продуктів харчування, що рекомендуються для складання добового раціону на одного юнака (юначки)

№	Продукти	Вага в грамах
1.	Хліб чорний, білий або	300-500
2.	сухарі, печиво	200-250
3.	Крупи, макаронні вироби, каші	150-200
4.	концентрати супу в пакетах	40-50
5.	Масло вершкове	40-50
6.	М'ясо варене, тушене (консерви), паштет	130-150
7.	Цукор	90-110
8.	Цукерки, шоколад, халва, мед	70-100
9.	Овочі свіжі	100
10.	Згущене молоко	50
11.	Сир плавлений	30-40
12.	Фрукти свіжі, сухофрукти, сік	100
13.	Чай	2
14.	Какао порошок,	3
15.	Сіль	10-12

Порівняльна таблиця об'ємних ваг деяких продуктів (по С.В. Обручову)

ПРОДУКТИ	горняк 0,5л	столова ложка	чайна ложка
вага в грамах			
мука пшенична	320	10-50	5-20
Цукор-пісок	400-450	15-25	5-10
Молоко згущене	—	15-25	5-10
Макарони	300-250	—	—
Сіль	500-650	15-40	5-10
Крупа гречана	370-420	—	—
Крупа перлова	370-460	—	—
Крупа манна	335-400	10-25	4-8
Пшоно	390-400	—	—
Вівсянка	300-400	—	—
Рис	410-460	—	—
Горох	390-460	—	—

Перелік вкладень в аптечку (в розрахунку на 10 осіб)

№	Назва лікарська	Форма	Доза	Одиниця	Кількість
1.	Анальгін	таблетки	0,5	№10	1
2.	Бесалол.	таблетки	офіц	№6	1
3.	Ацетилсаліцилова кислота	таблетки	0,5	№10	2
4.	Сульфадимезин	таблетки	0,5	№10	1
5.	Амідопірин	таблетки	0,25	№6	1
6.	Терпінгідрат	таблетки	0,25	№6	2
7.	Валеріанка	таблетки	0,02	№10	1
8.	Валідол	таблетки	0,5	№6	1
9.	Діазолін	драже	0,05	№10	2
10.	Альбуцид	розчин	30-10	флакон	1
11.	Дімедрол	таблетки	0,005	№10	1
12.	Борна кислота	порошок	25,0	коробка	1
13.	Іхтіолова мазь		25,-25,0	банка	1
14.	Калій марганцевокислий	порошок	5,0	труб	1
15.	Настой йоду	розчин	5-10	флакон	1
16.	Нашатирний спирт	розчин	10,0	флакон	1
17.	Розчин бриліантового зеленого	розчин	10,0	флакон	1
18.	Сода питна	порошок	50,0	упаковка	1
19.	Спирт борний	розчин	5-10	флакон	1
20.	Нафтизін	розчин	1-10	флакон	1
21.	Лейкопластир		3x5см	упаковка	1
22.	Лейкопластир бактерицидний		6x10см	упаковка	1
23.	Бинт стерильний		10x7см	шт.	1
24.	Бинт нестерильний		5x5см	шт.	1
25.	Бинт нестерильний		10x5см	шт.	1
26.	Марля			шт.	1
27.	Салфетки стерильні			пачка	1
28.	Вата гігроскопічна хірургічна		100г	пачка	2
29.	Термометр медичний				1
30.	Ножиці				2

АВАРІЙНИЙ НАБІР

Невід'ємною характеристикою пластуна є самозарадність. Тому, щоб бути готовим до будь-якої не зовсім приємної несподіванки, рекомендується перед

виїздом далеко за межі міста подбати про аварійний набір. Ніколи не знаєш, коли він може стати у пригоді!

У боротьбі за виживання наявність чи відсутність в особистому спорядженні тих чи інших речей може означати життя або смерть. Тому будь-який мандрівник зобов'язаний мати із собою аварійний набір, який буде містити найнеобхідніші речі. Головне правило: жодного грама зайвої ваги. Запам'ятайте! В наплічник потрібно покласти тільки те "без чого не обійтись", а не "те, що можна взяти".

Аварійний набір літунів (ВПС США):

- 10-100 таблеток аспірину
- 1 тюбик йодомицину
- 1 тюбик мазі для очей
- 50 таблеток для очищення води
- індивідуальний перев'язочний пакет
- алюмінієва фольга
- 6 капілярних лейкопластирів
- 2 Кубики розчинної зупи і підливки
- 1 стрічка
- 1 гігієнічна серветка
- рибальський гачок і волосінь
- 1 шоколадка
- 20 сірників, забезпечених від промокання

Таборова аварійка:

- 10 таблеток аспірину
- 10 таблеток активованого вугілля
- 20 сірників, забезпечених від промокання
- 50 г марганцівки
- 1 бинт
- 100 г вати
- 1 тюбик гліцерину
- алюмінієва фольга
- 2 кубики розчинної зупи
- 1 шоколадка
- 1 риболовний гачок і 5 м волосіні
- 5 наконечників до стріл і 2 м тятиви
- 1 недопалок свічки
- 1 м мідного дроту
- 1 лезо
- 1 презерватив

ОСОБИСТЕ СПОРЯДЖЕННЯ ТАБОРОВИКА

- наплічник великий «основний»,
- наплічник малий «штурмовий»,

- спальник з вкладником,
- килимок («пінка») або надувний матрац,
- товста пластикова плівка (приблизно 2х3 метри),
- водозахисна довга куртка або плащ-намет з капюшоном,
- головний убір (панاما, бейсболка, берет або шапочка (по погоді),
- теплий светр (неколючий),
- основне взуття (міцні ношені черевики) і засоби догляду за ними,
- легке взуття (кросівки),
- легкі сланці,
- встановлений козацький однострій,
- зміна нижньої білизни і футболка, на кожний день або 3-4 комплекти білизни з умовою їх прання в таборі,
- шкарпетки – пара на день або 3-4 пари з умовою періодичного прання,
- одяг для сну,
- купальний костюм,
- робочий одяг (або армійські зразки польового однострою),
- фляжка,
- казанок солдатський,
- КЛМН (Кружка-Ложка, Миска-Ніж), упаковані в мішечок-чохол, ніж у піхвах,
- засоби особистої гігієни (мило, зубна паста і щітка, рушник, шампунь, гребінець, туалетний папір, носовички),
- особиста аптечка (пластирі, «зеленка» або йод, бинти в пластмасовій коробочці),
- ремонтний набір (нитки, голки, гудзики, шнурки в упаковці).

Додатково можна взяти:

- блокнот з ручкою, олівець, ластик,
- компас,
- 2-метровий реп-шнур з карабіном,
- ліхтарик із запасом батарейок живлення,
- гроші і документи,
- годинник,
- фотоапарат,
- музичний інструмент.

ПОХІДНИЙ НАПЛІЧНИК

Наплічник (рюкзак, речовий мішок, ранець) – річ необхідна кожному козакові. По можливості джури повинні мати власні наплічники, а не брати «напрокат» у друзів і знайомих. Добре мати джурам, молодикам і козакам станкові рюкзаки або рюкзаки з внутрішньою рамою – «анатомічні». Такий рюкзак легко регулюється в залежності від параметрів тіла. Особлива конструкція дозволяє переносити великі вантажі без підсиленого навантаження на плечовий пояс.

Металевий або пластиковий станок дозволяє виправити поставу у сутулих вихованців. За рахунок спеціального клапана можна збільшити об'єм рюкзака

майже вдвічі. Система ременів-затяжок дозволяє швидко надійно спакувати вантаж. «на всякий випадок» рекомендується перед укладкою вкласти в порожній рюкзак або речовий мішок великий (по об'єму рюкзака товстий пластиковий мішок. Так можна зберегти сухими речі і харчі в дощ і навіть після падіння у воду.

Було б добре кожному вихованцю мати ще один речовий мішок (солдатський) – як допоміжний – «штурмовий». В «штурмовому» рюкзаку дуже зручно зберігати дрібні речі – аптечку, документи, секундомір, фотоапарат і невеликий запас харчів. Він просто необхідний під час проведення тренувань і змагань, коли основний зберігається в базовому таборі. Одночасно з великим рюкзаком його можна носити спереду – на грудях, або позаду зверху великого.

Обов'язкові вимоги до сучасного рюкзака:

- є система регулювання по висоті, яка дозволяє підігнати рюкзак по зросту людини,
- поясний ремінь обладнаний спеціальним замком-«самоскидом», який дозволяє швидко розстібнути кріплення,
- є висувний внутрішній клапан-рукав, що дозволяє збільшити об'єм рюкзака на 20-30%,
- верхній клапан виконаний із застібками і має додаткові паски зверху – для кріплення легкого вантажу (килимка «пінки», запасної куртки),
- ремінець, що з'єднує лямки рюкзака на грудях, обладнаний замком-«самоскидом».
- є клапан на «блискавці» внизу рюкзака, який дозволяє дістати річ, не розбираючи увесь рюкзак.

Купуючи рюкзак, обов'язково перевіряйте усі шви і кріплення. Якщо необхідно, прошийте ще раз капроною або кевларовою ниткою. Оптимальні розміри

«основного» рюкзака:

- 40-60 літрів для дітей,
- 85-100 літрів для дорослих (з функцією регулювання об'єму),

«штурмового» рюкзака:

- 10-15 літрів для дітей,
- 15-25 літрів для дорослих.

Загальна вага рюкзака для дітей не повинна перебільшувати 30% їх власної ваги.

Рюкзак, як і все інше спорядження та амуніція козака (навіть футболки) мають бути промарковані – на спорядженні має бути пластиковий або ламінований картонний ярлик з іменем та адресою вихованця.

В таборі рюкзаки вихованців зберігаються в жилих наметах або в окремому наметі для спорядження – промарковані і підписані.

Пам'ятайте, що від укладки наплічника залежить робота здатність і здоров'я вихованців.

СПАЛЬНИЙ МІШОК

Відносно невисока вартість козацьких поїздок і таборів пояснюється невибагливістю джур в побуті. Маючи добрий спальник можна зекономити на

постільній білизні в поїзді, з комфортом розташуватися в залі очікування вокзалу, не кажучи вже про життя в лісі, полі і степу, де на час табору спальник і намет стають житлом козаків.

Який спальник добрий? Легкий, теплий, невеликий габаритами, з добрим зовнішнім покриттям, всередині з льону або бавовни. Не треба шукати пухові спальники – вони добрі для зимових походів і незручні для літніх.

Умовно спальники можна поділити на два види:

- «ковдра» - з «блискавкою», який розкривається повністю, що перетворює спальник на ковдру,

- «монастир» - спальник з капюшоном, який розстібається до грудей або до живота.

Обидва можуть бути рекомендовані для використання джурами два спальника «ковдри» легко зшиваються в один великий «конверт», в якому можуть чудово ночувати 3-4 вихованця.

Рекомендовано мати льняний або бавовняний вкладиш – простирadlo: це більш гігієнічно і зручніше, ніж прати увесь спальник. Варто нагадати молодим вихованцям, що в спальнику сплять в окремому спортивному одязі, а не «польовій робі». Щоденно після ранкової руханки спальник вивертають і провітрюють. В спальниках не сплять на голій підлозі чи землі – обов'язково під них підстилається спеціальний килимок.

«Вижимаючи» з спальника повітря, можна зменшити його до малого розміру і вкласти в міцний чохол – компресійний мішок. Чохли мають спеціальні ремінці для зменшення об'єму упакованого спальника і кріплення до наплічника в необхідних місцях.

КИЛИМОК (ізобат – каримат – пінка)

Це все назви однієї речі – туристичного килимка, який спочатку робили з пінополіуретану (звідси й «пінка»). Сучасні килимки мають піддув (що ходить на матрац) і покриті фольгою ним пластиком, який покращує теплозахисті якості килимка. Покладений на мокру землю або на сніг, килимок не дає замерзнути за рахунок великої кількості мікропор з повітрям.

Килимок може використовуватися і в рятівних роботах на воді для утримання на плаву; для транспортування потерпілих на саморобних ношах з жердин з продітими кризь рукава куртки.

Зазвичай килимок згортають в рулон, стягують ремінцями і прив'язують до наплічника. Інший варіант – установка килимка «стаканом» всередину рюкзака, речі потім пакують всередину цього «стакана».

В комплекті бажано мати пластикову плівку 2х3 м, щоб стелити під себе або накриватися, робити матрац, накривати сіно або гілки, роблячи тимчасове укриття.

Рекомендується мати «сидушку» - кусок поліуретанового килимка з пробитими по краям люверсами і одітою в них гумовою стрічкою. Так можна сідати на землю під час теоретичних занять, відпочиваючи біля багаття на землі чи на колоді дерева, не боячись загнати собі скалку в сідницю.

В якості окремого «патенту» під час майстерностей в таборі, варто навчитися робити килимки – циновки з очерету або комишу за допомогою простішого ткацького станка.

ПОЛЬОВА (РОБОЧА) ФОРМА

Зрозуміло, що виконувати повсякденну роботу в таборі в козацькому одязі означає забруднити а то й порвати її в перший же день. Тому рекомендується мати робочі костюми на зразок польової армійської форми різних зразків.

Для інструкторів і старшин, які проводять практичні заняття, рекомендовано «розгрузку» - виживальний жилет: міцна безрукава куртка з великою кількістю кишень. Тут можна зберігати екстремальний НЗ – рибачькі снасті, пилку-струну, сірники, сіль, радіостанцію, документи. Він зручний тим, що його можна вдягати і зверху теплої куртки.

Головний убір

В сонячну погоду це парасолька від сонячного проміння, в дощову – зонтик на голові. Найкраще до цього підходять армійська панاما, яку видавали військам в південних районах Радянського Союзу, а потім в Афганістані. Є панами більш менші і м'які. Можна носити і бейсболи, різноманітні кепі. Головне, щоб не були вони з рекламою тютюнових чи алкогольних виробів.

Шорти

В літньому таборі шорти – розповсюджений одяг. Інша справа, коли вихованці ідуть в похід чагарниками – тут шорти заборонені. Є небезпека бути атакованим зміями, обпектися рослинами, порізатися травною або гілками. Саме тут у джур має бути цупка роба – робоча спецівка, як захистить його тіло.

Пояс (ремінь, пасок).

Пояс в таборі – не тільки місце кріплення ножа, ліхтарика, фляги, особистої аптечки. Це й додаткові 80-100 см рятувального тросу або матеріалу для джгута зупинення крові або накладання шини, зв'язування «противника», спорудження носилок. Ця річ завжди «під рукою» (в буквальному сенсі). Добре привчати до носіння поясів усіх вихованців.

Взуття

Воно має бути міцним, зручним, чистим. В походах і таборах вихованці використовують спортивне взуття (кросівки), восени і весною – туристичні або армійські черевики. Шнурки мають бути без «бахроми» і не рвані. В поході все робиться швидко і надійно. В похідних умовах рекомендовано носити товсті шкарпетки навіть літом, бо вовна сприяє теплообміну і ноги не натираються так швидко. На урочистостях з парадною формою носять однотонні черевики або темні кросівки. В таборі необхідні легкі «сланці» для походів в туалет, на пляж, для відпочинку ніг після занять і робіт.

Теплий одяг

Проблеми з теплим одягом в таборі виявляються в перший день прохолодний вечір, або після дощу. Виявляється, що новий светр має колючий комір і подразнює шию... Або теплий жилет став вбирати в себе всю росу

навколо намету. Все це говорить про те, що поняття «теплі речі» досить широке. Слід брати лише перевірені взимку, ношені теплі речі.

Практичні військові светри, з чистої вовни (шерсті) або напівшерстяні. Такі светри підсилені додатково на плечах і ліктях, мають нагрудні і нарукавні кишені. Продаються вони у військових крамницях.

РОЙОВЕ І ТАБОРОВЕ СПОРЯДЖЕННЯ

- ройові, чотові, сотенні, курінні прапори і Кошове знамено, національний прапор,
- намети, кухонний тент,
- додаткові тенти і плівки для туалетів,
- саперна лопатка, сокири, пилка,
- ремонтний набір: клей, дрiт, плоскогубці, молоток, цвяхи, вивертка, шурупи, шило,
- точило, брусок,
- казани різні,
- сковорода,
- половники (черпаки),
- гачки і тросики (ланцюги) для багаття,
- рукавиці-прихватки,
- запас сірників,
- пластикові мішки для сміття,
- пластикові відра,
- стрічку-«вовчатник» для огороження табору,
- запас реп шнура 5 мм, 8 мм,
- мотузки технічні: 2=-3 бухти по 20-30 м.

Намети

Вибір наметів залежить від фінансових можливостей. Сучасні намети дорогі, але окупають себе надійністю, збереженням здоров'ям і комфортом.

Бажано, щоб намети в кожного підрозділу були однотипними і навіть одного кольору – з міркувань контролю за майном, безпеки, краси (презентабельності) і простотою обміну запчастинами.

Зручність шатрового (каркасного) намету в тім, що після зборки його можна перенести на інше місце не розбираючи, а лише витягнувши кілки.

Увага! Всі встановлені намети мають бути окопані рiвчачками для стоку води. Не слід чекати дощу для цього – вбережете майно, намет і себе сухими.

При наявності армійського намету без дна, рекомендовано розміщувати там підрозділ найменшої вікової категорії або штаб і склад. Можна використовувати як клас в дощову погоду. Підлога в таких наметах присипається травою (щоб не здіймати пил), намет також окопується рiвчачками.

Увага! В наметах категорично забороняється користуватися відкритим вогнем. Користуються лише електричними ліхтариками.

Тент

Це обов'язковий елемент таборового спорядження кожного підрозділу. Найбільш зручні тенти – 2х3 і 4х6 м. матеріал tarpалін легкий і не пропускає воду. Тент прослужить один сезон, але коштує він досить дешево.

В багатьох таборах використовують парашут в якості тенту над їдальнею або штабом

ВАТРИ

У таборі повинно бути принаймні дві ватри (відкриття чи ватра знайомств та підсумкова – ватра-закриття, або прощальна). Програма ватри повинна бути підготована заздалегідь. Перша ватра, повинна бути пов'язана з гаслом і назвою табору. Остання ватра звичайно присвячена відзначенням, нагородженням переможців етапів змагань.

Сам обряд запалювання ватри може девчому відрізнитися, залежно від характеру ватри. Коли це буде, наприклад, "Ватра знайомств" – її можуть запалювати учасники, які вже брали участь у попередніх таборуваннях.

Ватра тоді буде вдалою, коли в ній візьмуть активну участь усі присутні на таборі, чи то роями в окремих точках, чи то хоч би тільки збірним співом пісень.

Ватру підготовляє визначена для цього група під проводом досвідченого в цьому ділі і відповідального за цілість члена проводу табору. Для справного проведення підготовки і самої ватри ця група звичайно ділить працю на дві частини: перша підшукує і очищає місце під ватру, приготує відповідну кількість сухих дрів, під час програми ватри слідкує за вогнем, а по ватрі гасить його і дбає про те, щоб місце залишити у повному порядку. Друга складає й проводить програму і дбає про те, щоб окремі точки своїм змістом і рівнем відповідали культурному стилеві імпрези й запланованому характерові ватри.

Дуже важливою справою є підбір ведучого ватри, який вільним, але відповідним до програми (поважним або дотепним) способом заповідав би окремі точки, підтримував настрій і керував цілою програмою згідно з її призначенням і передбаченим часом тривання. Від його вміння, швидкої реакції і дотепності залежить великою мірою успіх ватри.

Форми ватр можуть бути наступними:

- шоу
- дискусія
- творчий вечір
- народне свято.

Підготовка та проведення ватри:

Можна збудувати гарну ватру в чудовому місці, запалити її новим способом і створити гарну атмосферу. Але без добре запланованої і переведеної програми не буде досягнуто мети проведення ватри.

При складанні загального плану таборових ватр візьміть до уваги:

- тему табору;
- історичні дати;
- народні та релігійні свята;
- різноманітність ватр протягом табору.

Перед тим, як організувати ватру, потрібно чітко визначити її ціль. Ціллю може бути:

- створення атмосфери для емоційних переживань;
- передача певних думок чи настроїв з метою ствердження загальнолюдських ідеалів;
- розвага;
- розкриття творчого потенціалу таборовиків.

Найпростіша і найпоширеніша програма ватри:

1. Церемонія відкриття.

Відкриття впливає на подальший настрій учасників ватри. Тому веселу ватру відкриваємо весело: з «бомбою», галасами, ритуальними танками, викликанням вогню тощо. Поважну ватру відкриваємо урочисто, наголошуючи на символіці ватри (єднанні усіх пластунів світу, паралелі з повстанцями, січовими стрільцями, козаками тощо).

2. Ведучий.

Він мусить мати відповідний голос, авторитет, швидку реакцію і вміння пристосовуватися до ситуації, акторський хист, почуття естетики і доброго тону. Ведучих може бути двоє, троє.

Якщо потрібно, ведучому можуть допомагати люди, які слідкуватимуть за часом, вводитимуть у програму різних дійових осіб, забезпечуватимуть освітлення виступів роїв.

3. Виступи роїв на завдану тему.

Виступи продиктовані темою ватри. Завдання рої отримують завчасно. Це можуть бути пантоміми, мюзикли, лялькові театри, пісні, імпрези, пародії, атракціони тощо.

4. Пісні.

Жодна ватра не обійдеться без пісень. Всі точки на ватрі повинні чергуватися з піснями. Якщо виступають рої з імпрезами, то пісні добре співати між їхніми виступами. Під кінець ватри варто співати більш спокійних пісень. Наперед визначте, хто починатиме ту чи іншу пісню.

5. Інерційний момент.

Ніколи не задумується як точка програми, але, як правило, завжди присутній у бажанні поспівати, поговорити ще.

6. Час закінчувати ватру.

Варто закінчувати у момент, коли «хочеться ще», щоб наступна ватра чекалася з нетерпінням.

7. Церемонія закриття.

У будь-якому випадку, це спокійна, піднесена частина ватри.

ДОЩОВА ПРОГРАМА

Дощова програма – це програма табору, яка може бути використана таборовими провідниками під час несприятливих погодних умов, або уразі виникнення форс-мажорних обставин, які унеможливають проведення запланованої звичайної таборової програми.

Насамперед слід сказати, що прогноз погоди дозволяє передбачити погодні умови на найближчий тиждень, два. Не варто ігнорувати цей фактор, бо ніяка дощова програма не замінить повноцінного таборування для юнацтва. Якщо є можливість перенести табір через несприятливі погодні умови, то потрібно це зробити. Якщо дощ буде один день чи два, чи навіть три, то це не створить ніяких проблем для табору, а навпаки додасть учасникам відчуття певного екстриму і загартує характер. Але коли дощ падає без перепочинку на протязі п'яти або більше днів і в дітей повністю мокрий одяг, взуття, намети, проблеми з приготуванням їжі, то ніяка дощова програма вас не врятує, бо почнеться загальнотаборова депресія і, крім того, це може призвести до масових захворювань учасників.

Що стосується складання дощової програми, то розроблених шаблонів немає, тут найбільшу роль відіграє ваша здорова уява і творчий підхід до справи.

Дощова програма має складатися разом зі звичайною програмою табору до початку табору, а не під час його переведення (вночі на нарадах проводу), звичайно в процесі вона може і повинна коректуватися і підлаштовуватися під обставини і індивідуальні особливості вашого табору, які виявляються в процесі його переведення.

Насамперед, слід продумати наступні питання:

- Де буде проводитися дощова програма (чи це буде великий намет, наприклад юрта, чи натягнутий тент посеред табору, чи це буде спеціально облаштована кухня, можуть бути і інші варіанти), але про це потрібно подумати до табору, а під час розтаборування втілити задум в життя, щоб не довелося це робити під час дощу.

- Яким чином вона буде реалізовуватися, тобто що для цього потрібно.

Ще кілька порад, щодо дощових днів на таборі, які базуються на власному досвіді відбутих і переведених таборів. Особливо пильно слідкуйте за психологічним станом учасників на таборі, намагайтесь вирішувати конфліктні ситуації якомога лояльніше. Нехай завжди буде людина (бажано психолог або духівник), яка буде виконувати для учасників роль нейтральної і просто «доброї людини», якій вони зможуть «виплакатись». Якщо дощ триває більше чотирьох днів, але ви маєте ще надію що вийде сонце, виділіть годину, дві (якщо потрібно більше) для групової «сповіді», таким чином знімете психологічний «напряг» на таборі, і досконало визнаєте ситуацію, відповідно до цього будете планувати свої наступні дії.

Твоя дія під час тривоги

Численні приклади з життя доводять, що багато нещастя можна було б уникнути, коли б люди, яким довелося пережити несподівану тривогу, зуміли зберегти рівновагу духа (притомність ума) і знали, що їм треба в дану хвилину робити.

ПАНІКА

Цим словом позначаємо загальний переполох і – як його наслідок – нерозважну поведінку звичайно більшої кількості людей. Паніку може викликати якийсь нерозважний крик однієї переляканої (часто без слушної причини) особи. Страхом дуже легко заражуються інші, а коли це діється в якомусь закритому місці, як у театрі, церкві тощо, тоді кожний, хто втратив

панування над собою, хоче першим дістатись у якесь безпечне місце, не оглядаючись на інших.

У випадку такої уявної або і справжньої тривоги постає паніка, люди з криком і бійкою захираються собою всі виходи, утруднюють собі взаємно рятунок, при чому буває, що слабші гинуть від удушення, бійки тощо.

Тож, коли Ти опинишся у великому скупченні людей:

1. Роздивися заздалегідь, які є можливості швидкого виходу в час тривоги.
2. У випадку паніки старайся швидко здати собі справу "зі справжньої небезпеки".
3. Своєю поведінкою впливай заспокійливо на своє оточення. В потребі рішучим виступом старайся спам'ятати людей, що діють собі на шкоду.
4. Зваж становище і порадь, як найкраще зорганізувати рятунок.
5. Не забудь, що першість у рятунку мають завжди жінки й діти.

Допоміжні матеріали

ОБОВ'ЯЗКИ ЧЕРГОВОГО РОЮ НА ТАБОРІ

- Дбати про порядок на таборі.
  - Збудувати ватру (вогник), та зробити заготовку дров.
  - Стійкування вночі та біля прапора.
  - Приготування та видача їжі.
  - Дбати, щоб була тепла вода для полоскання і миття посуду.
  - Дбати щоб в рукомийниках завжди була вода.
  - Проводити знезаражування лятрини та ям для відпадків тричі на день.
- В даному переліку можливі зміни та доповнення.

Обов'язки нічної стійки

1. Нічна стійка зобов'язана стежити за тереном табору з 00:00 до 06:00 ранку.
2. Нічна стійка підтримує вогнище, але продовж всього часу обходить весь терен табору і особлива увага – господарське, харчове шатро і штаб.
3. Особисте спорядження для нічної стійки:
  - свисток;
  - годинник;
  - теплий одяг;
  - палиця;
  - ліхтарик;
4. На випадок небезпеки звертатися до проводу табору, якщо небезпека загрожує життю таборовиків, або на терені табору знаходяться невідомі люди, стійка повинна дати сигнал алярму.
5. Стійковий/стійкова будить наступну стійку за 5 хв. до призначеного часу і чекає, поки ті не вийдуть із шатра, для чергування.
6. Стійковий/стійкова будить кожного ранку провід (похідного отамана та бунчужного) за 15 хв. до вставання.

Зразки матеріалів, які використовувалися у 2012 році при проведенні III (Всеукраїнського) етапу гри (рекомендується для використання при проведенні I (районного, міського) і II (Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських):

ГОЛОВНИЙ ШТАБ

III (Всеукраїнського) етапу дитячо-юнацької
військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)

НАКАЗ

№ 1

18 липня 2012 р.

с. Осій
Іршавського району
Закарпатської області

Про призначення козацької старшини
табору III (Всеукраїнського) етапу
гри «Сокіл» («Джура»)

Відповідно до наказу Міністра освіти, молоді та спорту України від 04.07.2012 р. № 779 з метою організованого проведення Всеукраїнського етапу

НАКАЗУЮ:

1. Призначити козацьку старшину табору у складі:
  - похідний отаман табору – Анатолій ГРИВА;
  - головний суддя гри – Олег БОНДАРЧУК;
  - осавул табору – Владислав ЛАДИГІН;
  - хорунжий табору – Василь ЛЮБУНЯ;
  - обозний табору – Олег ЮРЧЕНКО;
  - писар табору – Ігор ЗВЯГІН.

2. Головний штаб III (Всеукраїнського) етапу гри «Сокіл» («Джура») вітає учасників Всеукраїнського злету, бажає гарного таборування та успішного проходження етапів змагань.

Заступник директора Українського державного
центру туризму і краєзнавства учнівської молоді

Д.Г.ОМЕЛЬЧЕНКО

Голова Ради козацьких отаманів України

А.М.ГРИВА

НАКАЗ № 1

III (Всеукраїнського) етапу «Карпатська Січ: Джура-2012»

с. Осій Іршавського району Закарпатської області
18 липня 2012 р.

---

1. Гасло (кличка, пароль) на наступну добу – «Табір ми відкрили – гору покорили».
2. На наступну добу хорунжими призначити:
  - Бойко Василь, «Хотинські козаки», Чернівецька обл.;
  - Деяк Богдан, «Кам'янецькі козаки», Закарпатська обл.;
  - Майборода Олег, «Еней», Київська обл.
3. На наступну добу черговими роями призначити:
  - «Дубравці», Рівненська обл.;
  - «Лукульські відчайдухи», Севастополь.
4. Офіційна мова спілкування на таборі – українська.
5. В таборі забороняється вживати алкогольні напої, палити цигарки, застосовувати ненормативну лексику.

Похідний отаман

Анатолій ГРИВА

Писар табору

Ігор ЗВЯГІН

В П О Р Я Д

ранкове козацьке коло першого дня таборування

1. Шикуюмо рої – шикуння роїв здійснюється за командою "СТАВАЙ". За цією командою треба швидко стати в стрій, на визначені інтервал і дистанцію, підбори поставити разом, а носки розвести по лінії фронту на ширину стопи; дивитися прямо перед собою.

2. Керівник Головного штабу III (Всеукраїнського) етапу гри - «ТАБІР, СТРУНКО!»

(За цією командою слід триматися прямо, без напруження, підбори поставити разом, а носки розвести по лінії фронту на ширину стопи; ноги в колінах випрямити, але не напружувати їх, груди підняти, а все тіло трохи подати вперед; живіт втягти; плечі розвернути; руки опустити так, щоб кисті, повернені долонями всередину, були збоку стегон, а напівзігнуті пальці торкалися стегна; голову тримати високо й прямо, не виставляючи підборіддя; дивитися перед собою; бути готовим до негайної дії.

Стройове положення на місці приймається без команди під час віддання й отримання наказу, доповіді, виконання Державного Гімну України, а також під час військового вітання й подання команд)

Зачитує наказ про призначення козацької старшини табору. Покликує (представляє учасникам таборування) козацьку старшину.

3. Благословення духівника.

4. Хорунжий – «ТАБІР, СТРУНКО! ХОРУНЖИМ ДО ПІДНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО ПРАПОРА Кроком - РУШ!

НА ПРАПОР - СТРУНКО! ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР УКРАЇНИ ПІДНЯТИ!

Хорунжі піднімають державний і козацький прапори. Всі учасники табору виконують Державний гімн України.

5. Хорунжий - «ТАБІР, ВІЛЬНО!»

(За командою "ВІЛЬНО" слід послабити в коліні праву або ліву ногу, але не дозволяє зрушувати з місця, бути уважним і не розмовляти)

6. Хорунжий - «ТАБІР, СТРУНКО! РОЙОВИМ ДОПОВІСТИ ПРО ГОТОВНІСТЬ РОЇВ!»

7. Ройовий біля рою: «РІЙ, СТАВАЙ, СТРУНКО!»

Ройові підходять до хорунжого, стають в одну лаву та за чергою звітують:

Звіт ройового: «ДРУЖЕ, ХОРУНЖИЙ, РІЙ «_____» (назва рою)

У КІЛЬКОСТІ __ (кількість) ЧОЛОВІК якщо є відсутні повідомити скільки та де вони в цей час перебувають. Хворих немає.

НА РАНКОВЕ (ВЕЧІРНЄ) КОЛО ВИШИКУВАНІЙ!

РОЙОВИЙ _____ (своє прізвище та ім'я)»

8. Хорунжий – «ДЯКУЮ, СТАТИ ДО СТРОЮ!»

9. Ройові крокують до рою, стають перед роєм і подають команду – «РІЙ, ВІЛЬНО!»

- 10.Хорунжий – «ТАБІР, СТРУНКО! РІВНЯННЯ ДО СЕРЕДИНИ!»
«ПАНЕ ОТАМАНЕ, ТАБІР ДО УРОЧИСТОГО ВІДКРИТТЯ ГОТОВИЙ»
11. Похідний отаман – ВІЛЬНО!
- 12.Хорунжий – повертається до Табору та дає команду: «ТАБІР, ВІЛЬНО!
- 13.Похідний отаман – вітає учасників таборування з відкриттям табору та бажає успішного виконання всіх завдань. Запрошує до слова офіційний осіб і гостей таборування.
- 14.Похідний отаман – «ТАБІР, СТРУНКО!»
«ПИСАР ОГОЛОСИТИ НАКАЗ ПО ТАБОРУ!»
- 15.Писар зачитує наказ.
- 16.Похідний отаман – «ВІЛЬНО! РОЇ, РОЗІЙДИСЬ»

АНКЕТА

учасника III (Всеукраїнського) етапу Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Карпатська Січ: Джура-2012»

- 1.Як став (стала) учасником гри «Джура»? _____
_____
- 2.Як готувався до Всеукраїнського етапу? _____
_____
- 3.Що знав про Карпатську Україну і Карпатську Січ (її героїв) до приїзду в табір? _____
_____
- 4.Що сподобалося найбільше? _____
_____
- 5.Що не сподобалося? _____
_____
- 6.Які із змагань сподобалися найбільше, чому? _____
_____
- 7.Які враження від природи Закарпаття? _____
_____
- 8.Враження від занять проведених козаками? _____
_____
- 9.Враження від занять проведених СУМ? _____
_____
- 10.Враження від занять проведених ПЛАСТОМ? _____
_____

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Свято Покрова Пречистої Богородиці з давніх давен зміцнювало в душах козаків надію на опіку і заступництво Матері Бога Живого. Змістом цього свята є ідея покровительства.

Від початків козаччини Богородиця була покровителькою та берегинєю козацького війська, а з часом — і усіх українських збройних формувань.

День Покрова святкується в усіх козацьких громадах світу дуже урочисто, з молебнями про живих, з панахидами про тих хто відійшов в інший світ, з урочистими загальними зборами козаків, з загальними трапезами.

Така історична традиція приурочується до дива поразки турків під Азовом у 1641 році. Гарнізон Азова в той час налічував 6 тис. Донських і запорозький козаків, а турецько-татарське військо – 227 тис. чоловік. Штурм Азова розпочався 6 червня 1641 року, але втративши близько 100 тис. чоловік, ворог відступив. У вирішальний час довгої героїчної оборони козацькому гарнізону з'явилося небесне видіння “діві чудесної в багряній ризи”, яке надихнуло козаків на новий подвиг, і до 1 жовтня 1641 року здійснилось дійсно диво: місто звільнилося від облоги.

Але корені особливого відзначення Богородиці безумовно набагато древніші, глибші та духовніші. Божа Матір це Вище Начало, материнська ніжність, яка сама страждає і розуміє страждання інших, вічна жіночість, посередник між слабкою людиною і Всесильним Господом.

Її образ визивав у масах військового козацького народу ті ж відчуття, які живили шанування Пресвятої Диви у середньовічних рицарів, а саме у рицарів Великого князівства Литовського, які ходили у бій співаючи гімн-молитву “Бога Родиця, Діва, Благословенна Марія”.

В це осіннє свято згадуються всі загиблі та померлі козаки, воно служить днем подяки за Божі дари, за ті життєві блага, які козаки отримали за рік що минає.

В сучасній Україні цей день став державним святом – днем Українського козацтва. Це свято встановлено за великі заслуги Українського козацтва у ствердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення.

Свято Покрова Пречистої Богородиці співпала з давнім святом на честь завершення сільськогосподарських робіт, внаслідок чого Богородиця вважалася покровителькою землеробів. У цьому святі відбилася притаманна українцям шана до жінки, матері, жіночого начала взагалі, уособленого в образі матері-землі.

Вітання з Днем Українського козацтва (днем Покрови Пресвятої Богородиці)

Сьогодні День Українського козацтва.

Хочеться від щирого серця привітати усіх козаків з цим світлим днем: Покрови Пресвятої Богородиці, що відзначається щорічно 14 жовтня.

Ідея козацтва щільно переплелася з історією українського народу. Сьогодні козак це перш за все, воїн за духом, який завжди відстоює свободу українського народу. То ж нехай прагнення волі та незалежності і надалі буде неодмінною рисою українських козаків.

Зі святом Вас, Слава Україні!

Вітаю усіх українців, які відчують себе козаками!

Сьогодні день Покрови Пресвятої Богородиці і водночас день Українського козацтва.

Бажаю всім вам всіляких гараздів і Слава Україні!

Дорогі браття та сестри!

Приходить світле та радісне свято – Покрова Пресвятої Богородиці. Від часів Хрещення Київської Русі і до наших днів це свято духовно об'єднувало наш народ, жило його вірою у повсякчасне заступництво Божої Матері за людській рід, за мир і добро на нашій землі.

Історія зберігає багато свідчень того, як вищою волею Пресвята Богородиця боронила наш народ, наше козацьке військо, надавала воїнам сил у боротьбі з ворогом. Саме тому в Україні свято отримало другу назву – Козацька Покрова і відзначається ще й як день українського козацтва. Я щиро вітаю всіх, в кому живе дух наших славних попередників – запорожців, бажаю здоров'я і нових перемог в ім'я нашої великої Батьківщини.

Щастя всім, радощів та благополуччя!

Зі Святом, дорогі мої!

Дорогі друзі!

У світлий день Покрови Пречистої Богородиці, яка українцями завжди вважалася заступницею і покровителькою відзначається національне свято – День Українського козацтва. Ця традиція належно підкреслює велике історичне значення козацтва в боротьбі за утвердження української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення.

Козаччина завжди була однією з найяскравіших сторінок української історії, на славних прикладах якої виховувалося почуття національної самоповаги багатьох поколінь українців. Українське козацтво – звитяжна історія і велика гордість нашого народу, душа України, її надія і оберіг.

Національно-культурне відродження наших днів великою мірою живиться традиціями славної козацької доби. Саме представникам козацьких громадських об'єднань належить велика роль в утвердженні національної свідомості, подоланні комплексу меншовартості.

Тож щиросердно зичимо всім козакам та їх родинам щастя, здоров'я, наснаги у відродженні кращих національних традицій, плідної праці на благо народу, задля світової слави України.

Шановні козаки!

Дозвольте мені сьогодні поздоровити Вас з Днем Українського козацтва! Нехай вже давно минули дні Запорозької Січі, але козацтво існує, як живиться в кожній людині прагнення до вільного та незалежного життя. Врешті решт, козацтво – це стародавній український варіант демократії, це втілення прагнення нашого народу на самовираження та національний суверенітет. У глибині душі кожного українця живе козак: воїн, який нічого не боїться і за рідну землю без роздумів віддасть своє життя.

Отже всіх козаків ще раз вітаю зі святом, і бажаю міцного козацького здоров'я, незламної волі до перемоги та патріотичного духу, який допоможе долати будь-які перешкоди!

Слава Україні!

Шановна громадо!

Традиційно в світлий день Покрови Пресвятої Богородиці ми відзначаємо День Українського козацтва. Сердечно поздоровляю з цим дійсно всенародним святом співвітчизників, нащадків славного козацького роду.

У важкі часи іноземної неволі українці, плекаючи віру в національне визволення, зв'язували свої надії з козацтвом. З отриманням Україною незалежності козацька ідея отримала новий могутній імпульс розвитку, знайшла численних прихильників у всіх регіонах держави.

Вірю, що козацтво і надалі залишатиметься в авангарді конструктивних сил, які беруть на себе відповідальність за долю країни, сприяють зміцненню громадянського миру і згоди.

Бажаю усім козацького здоров'я, невичерпної енергії і пориву. Зі святом Вас!

То ж дай Вам Бог козацького здоров'я,
Дівчата самі гарні хай кохають Вас.
Хай мати - Україна щиро усміхнеться,
Щаслива з вами, в кожному із вас !

Сьогодні день Українського козацтва. Хочеться від щирого серця привітати усіх козаків з цим світлим днем: Покрови Пресвятої Богородиці, що відзначається щорічно 14 жовтня.

Ідея козацтва щільно переплелася з історією українського народу. І сьогодні козак - це не той, хто одягнений у шаровари.

Козак, це перш за все, воїн за духом, але воюватиме він тільки за одну річ - свободу.
То ж нехай прагнення волі та незалежності і надалі буде неодмінною рисою українських козаків.

Зі святом Вас, Слава Україні!

Вітаю усіх українців, які відчувають себе козаками!
Сьогодні день Покрови Пресвятої Богородиці і водночас день Українського козацтва.
Бажаю всім вам всіляких гараздів і Слава Україні!

Дорогі браття та сестри!
Приходить світле та радісне свято – Покрова Пресвятої Богородиці. Від часів Хрещення Київської Русі і до наших днів це свято духовно об'єднувало наш народ, жило його вірою у повсякчасне заступництво Божої Матері за людській рід, за мир і добро на нашій землі.
Історія зберігає багато свідчень того, як вищою волею Пресвята Богородиця боронила наш народ, наше козацьке військо, надавала воїнам сил у боротьбі з ворогом. Саме тому в Україні свято отримало другу назву – Козацька Покрова і відзначається ще й як день українського козацтва.
Я щиро вітаю всіх, в кому живе дух наших славних попередників – запорожців, бажаю здоров'я і нових перемог в ім'я нашої великої Батьківщини.
Щастя всім, радощів та благополуччя!
Зі Святом, дорогі мої!

Дорогі друзі!
У світлий день Покрови Пречистої Богородиці, яка українцями завжди вважалася заступницею і покровителькою відзначається національне свято – День козацтва. Ця традиція належно підкреслює велике історичне значення козацтва в боротьбі за утвердження української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення.
Козаччина завжди була однією з найяскравіших сторінок української історії, на славних прикладах якої виховувалося почуття національної самоповаги багатьох поколінь українців. Козацтво – звитяжна історія і велика гордість нашого народу, душа України, її надія і оберіг.
Національно-культурне відродження наших днів великою мірою живиться традиціями славної козацької доби. Саме представникам козацьких громадських об'єднань належить велика роль в утвердженні національної свідомості, подоланні комплексу меншовартості.
Тож щирозсердно зичимо всім козакам та їх родинам щастя, здоров'я, наснаги у відродженні кращих національних традицій, плідної праці на благо народу, задля світової слави України.

Шановні козаки!
Дозвольте мені сьогодні поздоровити Вас з Днем Українського козацтва!
Нехай вже давно минули дні Запорізької Січі, але козацтво існує, як живиться в кожній людини прагнення до вільного та незалежного життя.
Врешті решт, козацтво – це стародавній український варіант демократії, це втілення прагнення нашого народу на самовираження та національний суверенітет. У глибині душі кожного українця живе козак: воїн, який нічого не боїться і за рідну землю без роздумів віддасть своє життя.
Отже всіх козаків ще раз вітаю зі святом, і бажаю міцного козацького здоров'я, незламної волі до перемоги та патріотичного духу, який допоможе долати будь-які перешкоди!

Шановна громада!

Традиційно в світлий день Покрови Пресвятої Богородиці ми відзначаємо День Українського козацтва. Сердечно поздоровляю з цим дійсно всенародним святом співвітчизників, нащадків славного козацького роду.

У важкі часи іноземної неволі українці, плекаючи віру в національне визволення, зв'язували свої надії з козацтвом.

З отриманням Україною незалежності козацька ідея отримала новий могутній імпульс розвитку, знайшла численних прихильників у всіх регіонах держави.

Вірю, що козацтво і надалі залишатиметься в авангарді конструктивних сил, які беруть на себе відповідальність за долю країни, сприяють зміцненню громадянського миру і згоди.

Бажаю усім козацького здоров'я, невичерпної енергії і пориву.

Зі святом Вас!

ПОСВЯТА В КОЗАЧАТА

Звучить "Запорозький марш".

Писар згукує козаків: «Агов, братове! Всі на Раду!»

Козаки збираються на козацьку раду.

Отаман: «А що, козаки! Дозвольте слово сказати! Чи не час до куреня козачат прийняти!»

Козаки: «Саме час! Саме час! В самий раз!»

Отаман: одержавши згоду ради, виголошує:

«Дітей козацького народу
У наше коло викликаю,
Їх перевірити жадаю!»

Звучить козацький марш і в залу входять школярі.

Отаман: «Здорові будьте, юні друзі!»

Діти: «Здрастуйте, батьку!»

Отаман: «Поведу таку я річ: що ви знаєте про Січ? І про нашу Україну?
Розкажи усім нам, сину».

1 учень: «Знаю, батьку, славна Січ ворогам ішла навстріч, рідну землю захищала і народ наш прославляла!»

Отаман: «Що говорить вам "козак"?»

2 учень: «Це крилате, горде слово?»

Отаман: «Чи завжди буває так, що світлішає від нього?»

Учні разом:

«Козаки – це вільні люди!

Козаки – безстрашні люди!
Козаки – борці за волю!»
Разом: «За народне щастя й долю!»

Писар: «Настав час розпочати випробування».

Козак: «Юні, друзі, дайте відповіді на наші запитання».

Отаман: «Як називався козацький човен?» (Чайка).

Писар: «Що було символом влади козаків?» (Булава).

Козак: «А як називаються козацькі штани?» (Шаровари).

Козак: «Як називалася зброя козаків?» (шабля, мушкети, пістолі).

Козак: «Де була розміщена Запорозька Січ?» (за Дніпровими порогами).

Козак: «Від кого захищали свій край козаки?» (від ворогів, які хотіли владарювати у нашому краї).

Козак: «Хто очолював козацьке запорозьке військо?» (Кошовий отаман).

Отаман: «Молодці, діти! Багато ви знаєте про козаків. А чи ж умієте співати нашої козацької?»

Діти співають козацьку пісню.

Отаман: «Та й гарно ж як!»

Козаки: «Так, батьку! Так! Твоя правда!»

Писар: «А чи ж такі ви сміливі та витривалі?»

Діти: «Так!»

Писар: «А ось зараз ми це перевіримо».

Писар та козаки проводять конкурси.

1 конкурс – влучити м'ячем у корзину (час – 1 хв., за кожне влучення – 1 бал).

2 конкурс – "Поїзд-сороконіжка". Рій присідає, і кожен попередній бере наступного за талію. Утворюється ланцюжок-"сороконіжка". Тепер потрібно пройти до кеглі, обійти її і повернутися назад, не розірвавши ланцюжок. Виграє той, хто затратить менше часу із найменшою кількістю штрафів.

3 конкурс – два рої, стоячи на старті, намагаються якнайшвидше пройти дистанцію, підбиваючи ракеткою повітряну кульку. Хто швидше – той переміг.

4 конкурс – "Відтворити рик звіра". Роям дається завдання відтворити голос звіра, а рій-суперник відгадує назву тварини.

Писар: «Оце так зміна в нас росте! Розумні, сильні, кмітливі, голосисті!»

Дівчата співають пісню "Грицю, Грицю, до роботи".

Отаман: «Козацькому гурту ви, ми бачимо, раді. Скажіть, чи готові ви жити по правді?»

Діти:

«Готові! Так! І жити чесно будемо,
І правил ми козацьких не забудемо!»

Діти називають по черзі правила:

«Козак – чесна, смілива людина,
Найдорожча йому – Батьківщина!
Козак – слабкому захисник,
Цінити побратимство звик!
Козак – усім народам друг,
І лицарський у нього дух!
Козак – це той, хто за освіту,
Хто прагне волі та блакиту!
Козак вкраїнську любить мову,
Він завжди здержить своє слово!»

Отаман: «То ж присягніть, що правил цих ви не забудете, що справжніми синами свого народу будете!»

Усі: «Щоб козацькому роду не було переводу,
Присягаєм на вірність Вітчизні й народу!»

Отаман: «Вручи ж бо, писарю, посвідчення орлятам
Вони ж бо від сьогодні козачата»

Писар (до козаків) «Допоможіть посвідчення вручити та знак козацький прикріпити!»

Звучить "Запорозька похідна", козаки вручають кожному з козачат посвідчення, у якому зазначається, що такий-то школяр козацькою радою школи прийнятий у козачата.

Отаман: «Присягайте, що Україну будете любити,
Що ввіллете в неї силу, щоб розвеселити!»

Козачата: «Присягаєм!»

Козачата співають пісню "Ой, на горі та й женці жнуть".

Члени козацької ради: «Козачат усіх щиро вітаємо,
Ім здоров'я і щастя бажаємо!»

Отаман: «Директорові школи права передаю,
Йому для привітання слово надаю!»

Директор школи. Вітальне слово директора школи.

Отаман: «На цьому козацьку раду скінчено
І славу народную ще раз увінчано!»

Під звуки "Маршу січових стрільців" козачата виходять із зали.

СЦЕНАРІЙ КОЗАЦЬКОГО КОЛА НА ЧЕСТЬ СВЯТА ПОКРОВИ. ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА. УРОЧИСТЕ ВІДКРИТТЯ ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА») У НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Шикуємо рої – шикування роїв здійснюється за командою "СТАВАЙ". За цією командою треба швидко стати в стрій, на визначені інтервал і дистанцію, підбори поставити разом, а носки розвести по лінії фронту на ширину стопи; дивитися прямо перед собою.

Курінний отаман: «Курінь – СТАВАЙ! СТРУНКО! РОЙОВИМ ДОПОВІСТИ ПРО ГОТОВНІСТЬ РОЇВ!»

Ройові: «Рій – СТАВАЙ! СТРУНКО!»

Ройові підходять до отамана, стають в одну лаву та за чергою звітують: «Пане Отамане рій (назва рою) у кількості 10 козачат (джур козацьких чи молодих козаків) на козацьке коло вишикуваний!»

Курінний отаман: «Дякую! СТАТИ ДО СТРОЮ!»

Ройові крокують до своїх роїв, стають перед роєм і подають команду – «РІЙ, ВІЛЬНО!»

Курінний отаман: «Курінь до звіту директору школи – СТРУНКО!»

Курінний отаман підходить до директора школи і доповідає: «Пане Директору, Курінь (назва школи) у кількості 46 козачат (джур козацьких чи молодих козаків) до проведення козацького кола з нагоди відкриття Всеукраїнської гри «Сокіл» («Джура») готовий!»

Директор школи – ВІЛЬНО!

Курінний отаман повертається до Куреня та дає команду: «Курінь – ВІЛЬНО!»

Директор школи – дякує отаману за його звіт і вітається з козаками.

Курінний отаман: «Прапорonosній групі приготуватися до виносу козацького прапору! На прапор – СТРУНКО! Кроком – РУШ!»

Звучить козацький марш.

Прапорonosна група крокує вздовж лави козаків на встановлене місце.

Курінний отаман: «До щогли з Державним прапором запрошуються (називає осіб, які визначені для підняття прапору). Державний прапор України – ПІДНЯТИ!»

Піднімається Державний прапор України! Присутні разом співають Державний гімн.

Курінний отаман: «ВІЛЬНО!»

Ведучий: «Урочисте козацьке коло на честь Дня Українського козацтва та з нагоди відкриття в нашій школі Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура") у поточному навчальному році оголошую розпочате!»

Курінний отаман: «Дозвольте представити козацьку старшину Куреня! Я (називає своє ім'я та прізвище) – Курінний отаман!

Мої побратими:

Писар (всі кого називає Отаман виходить із лави, стають з двох боків від Отамана та називають своє ім'я та прізвище).

Скарбник.

Осавул.

Обозний.

Бунчужний.

Хорунжий».

Писар: «Запорозька славна Січ

Ворогам ішла навстріч,

Рідну землю захищала

І народ наш прославляла».

Скарбник: «Лиха ж отчий край зазнав

Людолов нас чатував,

Щоб позбавить свого дому».

Осавул: «Ворог землю та свободу

Відібрать хотів в народу!»

Обозний: «Але наш народ боровся,

І Хмельницький в нас знайшовся,

І Сірко, і Дорошенко,

Й Полуботко, й Морозенко».

Бунчужний: «Рабства каламутну ніч

Переборювала Січ.

Козаків боялись зайди

Бо була в них сила Правди!»

Хорунжий: «Козаки - це вільні люди! Козаки - безстрашні люди! Козаки - борці за волю, за народне щастя й долю!»

Всі стають в лаву на свої місця.

Ведучий: «Для привітання учасників козацького кола запрошується.....».

Виступаючі проголошують свої промови.

Виконання концертних і показових номерів (за окремою програмою).

По завершенню кола Курінний отаман повертається до Куреня та дає наказ: «Увага! Курінь – СТРУНКО! Прапороносній групі приготуватися до винесення козацького прапора! На прапор – СТРУНКО! Кроком – РУШ!»

Прапороносна група виносить прапор у встановлене місце.

Ведучий: «Урочисте козацьке коло оголошую завершеним!».

Курінний отаман: ««Увага! Курінь – ВІЛЬНО, РОЗІЙДИСЬ!»

.

Українська пісня - вселенське диво

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ

Музика М. Лисенка
Слова О. Копицького

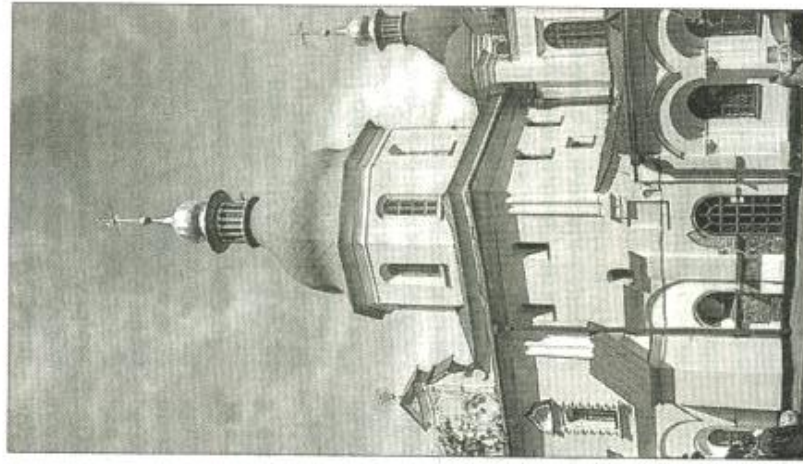
Боже великий, єдиний,
Русь-Україну храни,
Волі і світла промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа!

Боже великий, єдиний! Русь-Україну храни,
волі і світла промінням ти її осіни. Світлом науки і
знання нас, дітей, просвіти, в чистій любові до краю. Ти
нас, Боже, зрости. Молимося, Боже єдиний, нам Україну храни.
Всі свої ласки, щедроти ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю, дай доброму світові, дай
доброму світові, дай доброму світові.

Гей, там, на горі, Січ іде (народна пісня)

Гей, там, на горі, Січ іде,
Гей, малиновий стяг несе,
Гей, малиновий... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

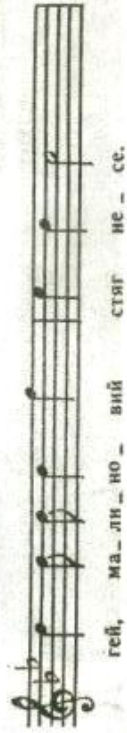
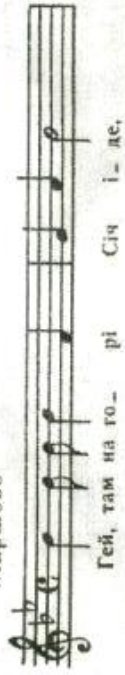
Гей, попереду кошовий,
Гей, як той орел степовий,
Гей, як той орел... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Гей, отамане, батьку наш,
Гей, веди, батьку, вперед нас,
Гей, веди, батьку... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

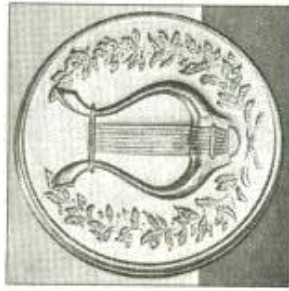
Гей, повій, вітре, із степів,
Гей, дай нам силу козаків,
Гей, дай нам силу... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Гей, дай нам силу, відвагу,
Гей, Україні на славу,
Гей, Україні... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Маршово

ЗА УКРАЇНУ (О УКРАЇНО, О ЛЮБА НЕНЬКО)

Музика Я. Ярославенка
Слова М. Вороного

О Україно!
О люба ненько,
Тобі вірненько
Присягнем.
Серця кров
І любов -
Все тобі
Відамо у боротьбі
За Україну,
За її волю,
За честь, за славу,
За народ!

Ганебні пута
Ми вже пірвали
І зруйнували
Царський трон.
З-під ярем
Із торем,
Де був гніт,
Ми йдем на вільний світ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

За Україну!
З вогнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!
Слушний час
Кличе нас -
Ну ж бо, враз
Словнять святый наказ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Вперед же, браття!
Наш прапор має,
І сонце сяє
Нам в очах!
Дружний тиск,
Зброї блиск,
В серці гнів
І з ним свідбний спів:
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Урочисто, велично

О У-кра-ї-но! О лю-ба нень-ко, то-бі вір-
нень-ко при-све-нем, Сер-ця кров
і лю-бов - все то-бі віг-дану до-роть-
бі. За у-кра-ї-ну, за її во-лю,
за честь, за сла-ву, за на-род! II-род!

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА:

1. Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») затверджено Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.08.2012 № 687.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

НАКАЗ

м. Київ

13 08 20 12 р.

№ 687

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
“ <u>03</u> ” <u>листопада</u> 20 <u>12</u> р.
за № <u>1094/21406</u>
Керівник реєструючого органу
<small>ПІДПИС</small>

Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру „Сокіл” („Джура”)

На виконання доручення Президента України від 06 травня 2011 року № 1–1/860 щодо активізації роботи по відродженню і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, відповідно до пункту 2 наказу Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49 „Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді”

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру „Сокіл” („Джура”) (далі – гра „Джура”), що додається.

2. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій:

- 2.1. Забезпечити організацію і проведення I та II етапів гри „Джура”.
- 2.2. Сприяти формуванню Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських штабів гри „Джура”.
3. Відділу позашкільної освіти, виховної роботи та захисту прав дитини (Середницька А.Д.), Українському державному центру туризму і краєзнавства учнівської молоді (Савченко Н.В.):
  - 3.1. Здійснювати організаційно–методичне забезпечення гри „Джура”.
  - 3.2. Забезпечити проведення III (Всеукраїнського) етапу гри „Джура”.
4. Департаменту професійно–технічної освіти (Супрун В.В.) забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.
5. Скасувати наказ Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2003 року № 855 „Про затвердження Положення про дитячо–юнацьку військово–спортивну патріотичну гру „Сокіл” („Джура”) Українського козацтва”.
6. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.
7. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Жебровського Б.М.

Міністр

Д. В. Табачник

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту
13 червня 2012 року № 687

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
" 03 " липня 20 12 р.
за № 1094/21406
Керівник реєструючого органу
відп.:

ПОЛОЖЕННЯ
про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну
гру „Сокіл” („Джура”)

I. Загальні положення

1.1. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра „Сокіл” („Джура”) (далі - гра „Джура”) є системною формою позакласної роботи військово-патріотичного та морально-етичного виховання учнівської молоді важливим засобом формування патріотичної свідомості, спортивно-оздоровчої роботи.

1.2. Метою гри „Джура” є виховання юних патріотів України на засадах національної гідності, високої самосвідомості та активної громадянської позиції, здорового способу життя духовно багатой та фізично розвиненої особистості.

1.3. Основні завдання гри „Джура”:

виховання дітей та молоді у дусі відданості Батьківщині та українському народу через відродження національних і загальнолюдських духовних та моральних цінностей;

набуття учнями знань, умінь і навичок, необхідних захиснику Вітчизни;

формування у молоді високих морально–психологічних якостей: доброчинності, мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості та ініціативності на основі відновлених народних традицій;

оволодіння учнями основами народної культурної спадщини (пісні, думи, розпис та опорядження житла і сакральних споруд, звичаї, традиції, ритуали і свята);

впровадження військово–прикладних видів спорту, єдиноборств, верхової їзди на конях, бойових танців, видів спортивної боротьби, народних ігор та забав з метою гартування духу й тіла;

вивчення народного способу господарювання на землі;

оволодіння навичками приготування страв народної кухні;

пропагування та популяризація здорового способу життя;

зміцнення міжрегіональних зв'язків та дружби дітей та юнацтва;

організація змістовного дозвілля;

формування та закріплення основ самоврядування в учнівських колективах.

II. Учасники гри „Джура”

2.1. Учасниками гри „Джура” є учнівська молодь загальноосвітніх, позашкільних, професійно–технічних навчальних закладів (далі – навчальні заклади), об'єднана на добровільних засадах у рої, сотні, курені тощо. До складу зазначених утворень входять хлопці та дівчата віком від 7 до 18 років.

2.2. Прийом до складу учасників гри „Джура” здійснюється за народним звичаєм на загальному зібранні та за згодою батьків після проходження виховного просвітницького курсу підготовки, де відбувається знайомство з заповідями, правами та обов'язками учасника гри, набуття необхідних знань з історії України, літературно–пісенної творчості, про народних героїв тощо.

2.3. Учасники гри „Джура” поділяються на козачат (молодші школярі віком 7-10 років), джур козацьких (школярі середніх класів віком 11-15 років), молодих козаків (школярі старших класів віком 16-18 років).

У грі „Джура” можуть брати участь особи старші 18 років у статусі „Козак-наставник”, які залучаються до виховної роботи з молоддю.

2.4. Основою організації гри „Джура” є козацьке самоврядування: добровільне об'єднання учасників для виконання завдань гри у рій (клас, гурток тощо), сотню (паралель класів), курінь (навчальний заклад). За потреби

можуть створюватися ширші об'єднання: районне (полк), обласне (паланка), всеукраїнське (кіш).

III. Керівництво грою „Джура”

3.1. Загальне керівництво грою „Джура” здійснює Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (далі – МОНмолодьспорт України).

3.2. Безпосередня організація та проведення гри „Джура” покладаються на Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (далі – Центр).

Для проведення I (районного, міського), II (Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських) етапів гри «Джура» створюються штаби.

Для проведення III (Всеукраїнського) етапу гри „Джура” створюється головний штаб, склад якого затверджується наказом МОНмолодьспорту України.

3.3. До складу головного штабу входять працівники МОНмолодьспорту України, Центру, Міністерства оборони України (за згодою) та представники громадських організацій (за згодою).

3.4. Очолює головний штаб керівник.

Керівник головного штабу:

розподіляє повноваження членів головного штабу;
керує підготовкою і проведенням гри „Джура”.

3.5. Члени головного штабу:

здійснюють організаційну роботу з проведення гри „Джура”;
забезпечують порядок проведення гри „Джура”.

3.6. З метою забезпечення об'єктивної оцінки результатів змагань (конкурсів, вікторин) створюється суддівська колегія, склад якої затверджується наказом Центру.

3.7. До складу суддівської колегії входять досвідчені педагоги, науково-педагогічні працівники навчальних закладів, вчені наукових установ та представники громадських організацій (за згодою).

3.8. Очолює суддівську колегію головний суддя.

Головний суддя:

керує роботою суддів;
проводить засідання суддівської колегії;
бере участь у визначенні переможців;

затверджує список переможців.

3.9. Організацією та проведенням гри „Джура” в регіонах керують Міністерство освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, відділи (управління) освіти районних та міських державних адміністрацій.

3.10. У навчальних закладах грою „Джура” керує педагог, призначений наказом керівника навчального закладу, за його згодою.

При навчальному закладі створюється консультативна Козацька рада з проведення гри „Джура” у складі учнів, педагогів, батьків, представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій (за згодою).

IV. Порядок і строки проведення гри „Джура”

4.1. Гра „Джура” проводиться у три етапи.

4.2. I (районний, міський) етап проводиться один раз на 3 роки, починаючи з 2013 року;

II (Кримський республіканський, обласні, Київський та Севастопольський міські) етап проводиться один раз на 3 роки, починаючи з 2014 року;

III (Всеукраїнський) етап проводиться один раз на 3 роки, починаючи з 2015 року.

4.3. Заходи в рамках гри „Джура” проводяться протягом року відповідно до річного плану роботи навчального закладу.

V. Організаційні засади та зміст етапів гри „Джура”

5.1. До програми I, II та III етапів гри „Джура” включаються такі види змагань (конкурсів, вікторин):

конкурс „Візитка рою”;

брейн-ринг (за зразком гри „Що? Де? Коли?”);

вікторини з історії України, зокрема з історії Збройних Сил України та історії козацтва;

конкурси на кращу пісню, рукописну газету, кінофільм чи відеофільм про гру „Джура” та заходи в рамках гри;

змагання на туристській смузї перешкод, спортивного та туристського орієнтування;

конкурс технічної творчості;

огляд якості (рівня) початкової військової підготовки;

стройовий впоряд – особиста підготовка та дії в складі рою;

військово-тактична підготовка у формі теренової гри на місцевості з використанням елементів страйкболу;

фізична підготовка – крос, плавання, метання гранати, лазіння по канату або жердині, згинання і розгинання рук в упорі, опорний стрибок через «коня» тощо;

медична підготовка – надання долікарської допомоги;

цивільна оборона – виконання нормативів щодо роботи зі спеціальними приладами та користування індивідуальними засобами захисту, гасіння умовної пожежі та рятувальні роботи;

комбіновані військово–спортивні та туристські естафети.

5.2. Напрями роботи в роях:

навчання і фізичне загартування членів рою під час занять у гуртках, творчих об'єднаннях у навчальних закладах, за місцем проживання, в оздоровчих закладах;

щорічні огляди військово–спортивної підготовки, патріотичного та духовного виховання козачат, джур козацьких і молодих козаків шляхом проведення змагань, зльотів, конкурсів за окремими умовами;

туристські спортивні походи (пішохідні, кінні, лижні, велосипедні, водні), історико–краєзнавчі експедиції;

виконання добродійних завдань під гаслом „Добре діло” на засадах козацького лицарства;

участь в екологічних акціях та акціях милосердя, культурно–просвітницьких заходах;

ведення колективного щоденника „Добрі справи”;

навчання за розпорядком дня „День козака”;

навчання та тренування в гуртках і секціях традиційних народних єдиноборств, козацьких бойових мистецтв, військового впоряду, туристської підготовки, розучування народних обрядів;

вивчення народної культури, педагогіки та моралі;

співпраця з дитячими й молодіжними організаціями України та зарубіжжя.

5.3. На всіх етапах гри „Джура” обов'язковим є конкурс на кращий звіт про добродійні справи під гаслом „Добре діло”, що виконувались відповідно до ідейних принципів козацького лицарства.

5.4. Педагог–вихователь рою та козак–наставник, що призначаються керівником навчального закладу за їх згодою, відповідно до плану навчально–виховних заходів проводять заняття і тренування з козачатами, джурами козацькими і молодими козаками. В основі змісту занять лежать духовний розвиток та фізичне загартування, що реалізується у формі конкурсів, оглядів, естафет, змагань, вікторин тощо.

5.5. У рамках етапів гри „Джура” проводяться конференції, „круглі столи”, диспути, зустрічі з ветеранами Збройних Сил України, представниками козацьких громадських організацій, краєзнавцями тощо.

5.6. Заходи у рамках гри „Джура”, а також I, II та III етапи проводяться за умовами, що розробляються організаторами зазначених етапів згідно з цим Положенням.

VI. Документація та строки її подання

6.1. Для участі у III етапі гри „Джура” керівники команд у день заїзду на місце проведення заходу подають до головного штабу такі документи:

наказ про відрядження команди на участь у III етапі гри „Джура”;

затверджений список команди, у якому зазначаються: № з/п, прізвища та імена учнів, рік народження, навчальний заклад, місце проживання (до списку включаються також керівники команд);

заявку на участь у III етапі гри „Джура”, у якій зазначаються: № з/п, прізвища та імена учнів, рік народження;

копії паспортів керівників та учнів від 16 років та свідоцтв про народження учнів до 16 років, завірені керівником навчального закладу, учнівські квитки;

медичні книжки керівників команд;

медичні довідки для учнів встановленого зразка.

6.2. Обробка персональних даних здійснюється відповідно до законодавства про захист персональних даних.

VII. Підбиття підсумків та нагородження переможців

7.1. Підсумки I, II та III етапів гри „Джура” підбиваються у кожному виді змагань (конкурсів, вікторин) (далі – змагання) окремо. Переможці визначаються за найбільшою сумою балів, набраних під час цих змагань.

Переможці у комплексному заліку I, II та III етапів гри „Джура” визначаються за найменшою сумою місць, зайнятих в усіх залікових видах змагань.

7.2. Переможці I, II та III етапів нагороджуються грамотами, дипломами, призами, оздоровчими та екскурсійними поїздками організаторів гри „Джура”.

VIII. Фінансування гри „Джура”

8.1. Фінансування проведення I та II етапів гри „Джура” в районах (містах), в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, проїзд та харчування учасників гри „Джура”, проведення тренувальних зборів, відрядження осіб, що супроводжують учнів, та суддів, нагородження

переможців здійснюються за рахунок асигнувань, передбачених у відповідних бюджетах на відповідний рік Міністерством освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством.

8.2. Витрати на організацію та проведення III етапу гри „Джура” здійснюються в межах відповідних асигнувань, передбачених Державним бюджетом України на відповідний рік, а також коштів, не заборонених законодавством.

Директор департаменту
професійно-технічної освіти

В.В. Супрун

2. Указ Президента України від 20.01.95 № 1495 «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва».

3. Указ Президента України від 07.08.99 № 96699 «Про День Українського козацтва».

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва

Враховуючи історичну роль козацтва у становленні української державності, а також з метою відродження традицій та звичаїв Українського козацтва постановляю:

1. Схвалити громадські ініціативи щодо державної підтримки дальшого розвитку і діяльності організацій Українського козацтва, які об'єднують громадян України, які відносять себе до козаків, спрямовані на:

- відродження історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва;
- відновлення в установленому порядку історичних назв населених пунктів місцевостей, об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, пов'язаних з історією Українського козацтва;
- використання в установленому порядку атрибутики та символіки Українського козацтва;
- створення відповідно до законодавства України козацьких селянських (фермерських) господарств і колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, садівницьких товариств, промислів тощо;
- піклування про пам'ятки історії та культури Українського козацтва, здійснення у відповідних пам'ятних місцях природоохоронних заходів та сприяння науково-пошуковій роботі;
- взаємодію з державними органами щодо патріотичного виховання молоді, організації фізкультурно-спортивної та культурно-просвітницької роботи.

2. Міністерствам та іншим центральним органам державної виконавчої влади України, Уряду Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастопольської міських Рад сприяти розвитку Українського козацтва, в тому числі здійсненню його статутної діяльності.

Рекомендувати органам, уповноваженим управляти майном, що перебуває у державній власності, вирішувати питання щодо виділення приміщень організаціям Українського козацтва.

Міністерству культури України, Міністерству України у справах молоді і спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості,

спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

Міністерству оборони України, Штабу Цивільної оборони України, Національній гвардії України та Державного комітету у справах охорони державного кордону України розглянути у тримісячний строк питання щодо укомплектування окремих військових формувань призовниками з організацій Українського козацтва.

Кабінету Міністрів України розробити в місячний строк заходи щодо наукового опрацювання матеріалів з історії Українського козацтва, поетапного відродження його історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій.

Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
м. Київ, 20 січня 1995 р.
№ 14/95

Л.Кучма

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про День Українського козацтва

Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва у ствердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, постановляю:

Установити День Українського козацтва, який відзначати щорічно 14 жовтня — в день свята Покрови Пречистої Богородиці.

Президент України
м. Київ, 7 серпня 1999 р.
№ 966/99

Л.Кучма

4. Указ Президента України від 25.10.02 № 948/2002 «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді».
5. Доручення Президента України від 06.05.2011 № 1-1/860 щодо активізації роботи по відродженню і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва.
6. Вітання Президента України з нагоди Дня Українського козацтва від 14.10.2012.
7. Вітання Прем'єр міністра України з Днем Українського козацтва 2012.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1494-Р від 8.12.2009 «Про затвердження плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини».
9. Наказ Міністерства освіти і науки України № 28 від 22.01.2010 «Про оголошення розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 № 1494-р».
10. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони України, Міністерства культури та туризму України, Міністерства освіти і науки від 27.10.2009 № 3754-981-538-49 «Про затвердження Концепції національно – патріотичного виховання молоді».
11. Наказ Міністерства оборони України № 14 від 11 січня 2012 року «Про затвердження Програми військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2012 – 2017 роки та Перспективного плану реалізації Програми військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2012 – 2017 роки».
12. Перспективний план реалізації Програми військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2012 – 2017 роки.
13. Телеграма Міністерства оборони України про направлення представників від військових комісаріатів і частин до складу штабів гри «Сокіл» («Джура»).

Список рекомендованої літератури

Правові та концептуальні засади патріотичного виховання

- Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.
- Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді // Державний вісник України. – 2002. – №21.– С. 15-19.
- Постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 року № 865-IV: про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сфері національно свідомого патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку // Голос України. – 2003. – 6 червня. – С. 7.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 року № 1697: Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства // Директор школи. – 2003.– №29-32. – С. 16-18.

Розпорядження Президента України від 29 червня 2001 року №173: про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді // Уряд. кур'єр. – 2001. – 5 липня – С. 10.

Указ Президента України від 21 лютого 2002 року № 157: про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового і соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді // Уряд. кур'єр. – 2002. – 6 березня. – С. 15.

Указ Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948: про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді // Державний вісник України. – 2002. – №21.– С. 15.

Ясєв Г. Державна програма патріотичного виховання населення: Пропозиції Державного комітету України у справах ветеранів та проект Програми // Світ дитячих бібліотек. – 2003. – №2.– С. 4-7.

Організаційні основи та зміст патріотичного виховання

Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: Навч.-метод. посіб. – К.: Книга пам'яті України. – 464 с.

Бєх І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді // Світ виховання. – 2007. – №1 (20). – С. 23-34.

Вдовенко Н. Національна культура як необхідна складова багатогалузевої системи патріотичного виховання студентів // Коледжанин. – 2004. – №4. – С. 18-21.

Виховання громадянина: Сутність громадянського виховання / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 8. – С. 3-19.

Вишняк М. Патріотичне виховання учнів за допомогою української мови та літератури // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 25-28.

Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 9-14.

Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства // Світ виховання. – 2004. – №1. – С. 33-36.

Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді // Освіта України. – 2006. – №8. – С. 5.

Івашковська В. Стратегія, методика та концептуальні засади військово-патріотичного виховання школярів // Рідна школа. – 2002. – № 11. – С. 26-30.

Калінічев А. Знаймо і пам'ятаймо свою історію! Про патріотичне виховання в сучасній школі // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – №2. – С. 35-36.

Качур М. Патріотичне виховання молодших школярів у художньо-краєзнавчій діяльності // Педагогіка і психологія. – 2002. – №4. – С. 47-55.

Коваль В. Уроки словесності в системі національно-патріотичного виховання: (На прикл. кіноповістей О. Довженка «Зачарована Десна», «Україна в огні») // Рідна школа. – 1999. – № 6. – С. 53-55.

Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19–20 ст.: (Історичний аспект) // Рідна школа. – 2004. – № 2.– С. 60-62.

Марушій О. Шляхи активізації військово-патріотичного виховання в школі // Рідна школа. – 2001.– № 5.– С. 22-24.

Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9-14.

Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді // Позакласний час. – 2005. – №3-4. – С. 28-29.

Петронговський Р. Про формування патріотизму в старшокласників // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 40-41.

Пономаренко Л. Виховання громадянськості у молодших школярів // Початкова школа. – 2001. – № 3. – С. 17-20.

Поплужний В. Патріотичні почуття і їх формування у школярів // Вісник Академії педагогічних наук України. – 1993. – № 1. – С. 143-150.

Рогальська Н. «Виростеш ти, сину ...» // Дошкільне виховання. – 2003. – № 8. – С. 12-13.

Рогожа М., Горлач Т. Виховуємо патріотів // Директор школи. – 2004. – №17. – С. 3-7.

Руденко Ю. Ідеологія патріотизму і державотворення як основа духовності учнів // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 8-10.

Сироватський С. Роль і значення православ'я у патріотичному і громадянському вихованні молоді в Україні: Духовні цінності // Православний вісник. – 2004. – № 1. – С. 55-64.

Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20-25.

Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України // Освіта України. – 2000. – 20 грудня. – С. 5.

Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму // Дошкільне виховання. – 2002. – № 8. – С. 12-13.

Сценарії виховних справ

Аксьоненко О. Державні символи України: Усний журнал // Історія України. – 2004. – № 4. – С. 15-17.

Боровська О. Живи моя держава, Україно // Позакласний час. – 2008. – №1. – С. 19-20.

Гордєєва Л. «Україно, ти моя молитва ...»: Сцен. літ.-муз. композ. // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк.– 2003.– № 5.– С. 19-22.

Грушко Н. Нема ціни святині дорогій... // Позакласний час. – 2007. – №6. – С. 9-12.

Дерев'янка Т. «Лицарське товариство»: Посвячення у козачата // Шкільний світ. – 2002. – № 15. – С. 12.

Замуля Л. Наша берегиня // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 85-86.

Калениченко О. «Україно! Ти для мене диво»: Сцен. першого уроку, присвяч. 10-річчю незалежності України // Позакласний час. – 2001. – № 21. – С. 2-4.

Коршак Н. Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину: Сцен. бесіди // Завуч. – 2002. – № 10. – С. 4-10.

Красоткіна Н. Ми вільні діти вільної України: Свята в початковій школі // Початкова освіта. – 2001. – № 30-32.– С. 9-13.

Красоткіна Н. Україно моя, Україно! Я для тебе на світі живу // Розкажіть онуку. – 2001. – № 27-28. – С. 2-3.

Крижанівська Г. Нічого в світі кращого нема – як захищати рідну Батьківщину: Сценарій до Дня захисника Вітчизни // Шкільний світ. – 2002. – № 29- 32. – С. 11-12.

Крижанівська Г. Посвята у громадяни України // День. – 2001. – 14 червня. – С. 5.

Кучерява З. Можна все на світі вибирати сину, вибрати не можна тільки Батьківщину: Сценарій вечора присвячений Дню Збройних сил України // Шкільна бібліотека. – 2002. – № 9. – С. 58-62.

Лемешенко Н. Славетні імена країни // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 102-105.

Мілінчук В. Вона на світі одна-єдина ненька-Україна: Виховна година: 5 кл. // Позакласний час. – 2003. – № 23. – С. 1-2.

Неділько В.А. Українська державна символіка: Усний журнал // Позакласний час. – 2002. – № 5. – С. 33.

Нудна В. Моя вишнева Україна // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 93-95.

Петренко Л. Знаєш ти, що таке Батьківщина?: Сцен. гри-змагання // Шкільний світ. – 2004. – № 16. – С. 11-12.

Пояркова Г. Національна символіка: Розробка гри-вікторини // Позакласний час. – 2001. – №1. – С. 20.

Прокопченко Л. Україно, соборна державо, Сонценосна колиска моя // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 99-101.

«Рідну землю, де живемо, Україною зовемо»: На допомогу класному керівникові // Освіта. – 14–21 серпня. – С. 4-5.

Смаль Н. Святе, як хліб, моє рідне село // Позакласний час. – 2008. – №1. – С. 34-35.

Фещенко Т. Українська державність: історія, сучасність: Розробка першого уроку // Позакласний час. – 2001. – № 22. – С. 34-36.

Холодько П.С. Національна символіка України: Усний журнал // Все для вчителя. – 2003. – № 24. – С. 4-6.

Шошина Л. Подорож по храмах України // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 97-98.

Щербак Л. Ми – українці // Позакласний час. – 2007. – №6. – С. 13-17.

Посібники

Національна символіка: Бесіда-пам'ятка для учнів 5–9 кл. / Державна б-ка України для дітей; Склад. В. Красножон. – К., 1992. – 9 с.

Наш родовід: Бесіди про книги для учнів 7–9 кл. / Держ. б-ка України для дітей; Склад. Н. Гажаман. – К., 1992. – 12 с.

Пам'ятаємо минуле заради майбутнього: До 60-річчя визволення України від фашистських загарбників: Інформ. бібліогр. список л-ри для учнів 5–9 кл. / Національна б-ка України для дітей; Склад. Г. Прокопенко. – К., 2004. – 16 с.

Правові та концептуальні засади козацько-лицарського виховання

Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва. Указ Президента України від 4 січня 1995 року № 14/1995.

Про день Українського козацтва. Указ Президента України від 7 серпня 1999 року № 966/1999.

Про Раду Українського козацтва. Указ Президента України від 4 червня 2005 року № 916/2005.

Про заходи з підтримки розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 4 травня 2007 року № 378/2007.

Концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009-2011 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року № 1237-р.

Концепція національно-патріотичного виховання молоді. Наказ 4-х Міністерств: у справах сім'ї, молоді та спорту, оборони, культури і туризму, освіти і науки від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49.

Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Наказ Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року № 855 та наказ від 05.11.2009 року № 1011 «Про внесення змін до наказу МОН від 25.12.2003 року № 855».

Наказ Міністра освіти і науки України «Про проведення у 2009 році Всеукраїнського етапу дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва» від 23 березня 2009 року № 267.

Наказ Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді «Про проведення у 2009 році Всеукраїнського етапу дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри Українського козацтва „Сокіл” („Джура”)» від 14 квітня 2009 року № 39-А.

З історії козацької педагогіки:

Кононенко П. Українське козацтво: шляхи розвитку, традиції виховання молоді. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2003.

Олійників О. Козацька читанка. Радянська школа. № 4, 1989.

Охрімівч А. Січковий рух в Галичині. Відродження козацько-лицарських традицій виховання молоді. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Орієнтовний зміст виховання школярів. Рекомендації щодо організації системи виховної роботи загальноосвітньої школи. За ред. І.С.Мар'єнко. Київ. Радянська школа. 1982.

Руденко Ю. Історія козацької педагогіки. Програма для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Сушинський Б. Лицарі Приморського степу. Одеса. 2000.

Ткачук В. Феномен козацької республіки. Рідна школа, № 6, 1995.

Цьось А. Бойовитість духу, порив до життя. Система фізичного і психофізичного виховання запорізьких козаків. Рідна школа, № 1, 1995.

Козацька педагогіка в системі сучасної освіти:

Александрова В. Наша цілісна система виховання. Досвід виховання учнів на ідеях козацької педагогіки СШ № 93 м. Києва. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.

Алексюк А. Реабілітоване слово „лицар”. Освіта, № 34, 30 серпня 1995.

Біленька Г. Методичні матеріали до програми „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.

- Бурлака Я. Лицарська духовність. Освіта, № 50/51, 6 грудня 1995.
- Галактіонова О. З Україною – в серці. Досвід виховання на козацько-лицарських традиціях у СШ № 21 м.Кіровограда. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
- Губко О. Осередок однодумців. Козацькі клуби м.Києва. Освіта, № 21, 21-28.08.2002.
- Губко О. Пропагувати козацькі ідеали. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
- Денисенко О. І б'ють джерела у козацькій державі. Дитячо-юнацька асоціація в м.Ізмаїлі, Одеської області. Освіта, № 16, 2-9 квітня 2003.
- Залізко В. Молоді – лицарську духовність. Виховання молоді на традиціях Українського козацтва. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
- Каюков В. Животворящий дух козацького виховання. Освіта, № 23/24, 18-25.04.2001.
- Кононенко П. Звернення до державних політичних діячів, працівників науки, культури, освіти, всієї громадськості України. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.
- Кононенко П. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти. Директор школи, № 34, вересень, 2000.
- Марченко Р. Дітям – історичну пам'ять, лицарську духовність. Козацько-лицарські традиції виховання у СТТТ № 9 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
- Невгодовський А. Сучасна українська козацька педагогіка та українознавство. Директор школи, № 35, вересень, 2000.
- Основи національного виховання. Концептуальні положення. Інститут системних досліджень освіти. За заг. ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. К., Ін форм. – видав. Центр „Київ”, 1993.
- Підлубний П. Від „козацької родини” – до козацької України. Козацькі організації. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
- Подберезький М. Утвердження козацьких ідей на Слобожанщині. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
- Попович А. Національні види бойових мистецтв. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
- Потапов С. Наукові основи лицарського гарту. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2001.
- Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 7/8, 3-10 лютого 1999.
- Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № № 19/20, 31 березня – 7 квітня 1999.
- Руденко Ю. Виховання в учнів лицарської духовності. Рідна школа, № 7, 1996.
- Руденко Ю. Прагнуть навчатися в козацьких колегіумах. Заклик до створення козацького колегіуму. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
- Руденко Ю. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України. Програми для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 65/66, 24 вересня – 1 жовтня 1997.
- Руденко Ю. Українська козацька педагогіка. Відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №4, 1994.
- Скрипиць М. Ростимо патріотів України. Козацька Республіка СШ № 235 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.

Статут дитячої, юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 41/42, 25 серпня – 1 вересня 1999.

Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.

Тимофєєв В. Річ про Адамівську Січ. Білгород-Дністровський. У 3-х тт. 2001-2003.

Тимофєєв В. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа, № 2, 2002.

Тимофєєв В. Адамівський курінь „Молодої Січі”. Школа козацько-лицарського виховання. Освіта, № 52, 6-13 листопада 2002.

Тимофєєв В. Адамівська громада. Білгород-Дністровський. У 2-х тт. 2003.

Тимофєєв В. Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2004.

Тимофєєв В. Козацька педагогіка – сучасна освіта. Білгород-Дністровський. 2005.

Тимофєєв В. Річ про Буджацьку Січ. Білгород-Дністровський. 2006.

Тимофєєв В. Козацьке тілодуховиховання. Білгород-Дністровський. 2006.

Тимофєєв В. Сучасне козацтво Південноукраїнського Задністров'я. Білгород-Дністровський. У 7-ми тт. 2006-2009.

Тимофєєв В. Козацько-лицарське виховання. Білгород-Дністровський. 2007.

Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2007.

Тимофєєв В. Козацький громадський рух. Білгород-Дністровський. 2007.

Тимофєєва С. Сучасне українське козацтво на півдні України. Білгород-Дністровський. 2005.

Тимофєєва С. Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини. Білгород-Дністровський. 2006.

Тимофєєв В. Козацтво. Білгород-Дністровський. У 3-х ч. 1995, 1998, 2000.

Тимофєєв В. Адамівський курінь. Білгород-Дністровський. 2008.

Тимофєєв В. Задністрова Січ. Білгород-Дністровський. У 3-х ч. 2008-2010.

Тимофєєв В. Козацький вишкіл. Білгород-Дністровський. 2009.

Тимофєєв В. Теорія та практика козацького вишколу. Білгород-Дністровський. 2009.

Тимофєєв В. Дитячий та юнацький козацький рух. Білгород-Дністровський. 2009.

Тимофєєв В. Козацький гарт. Білгород-Дністровський. 2011.

Тимофєєв В. Буджацьке козацтво. Білгород-Дністровський. 2012.

Тимофєєва С., Тимофєєв В. Архіви козаччини Задністров'я. Білгород-Дністровський. У 20 кн. 2003-2010.

Тимофєєв В., Ушанова С. Довідник козака Буджаку. Білгород-Дністровський. 3 вид. 2009, 2010, 2011.

Тимофєєв В., Ушанова С. Довідник козака. 2012.

Ушанова С. Сучасне козацтво Задністров'я. 2010.

Ушанова С., Тимофєєв В. Архіви козаччини Буджаку. У 5 кн. 2011-2012.

Ушанова С., Тимофєєв В. Архіви козаччини Одещини. У 7 кн. 2010-2012.

Усатенко Т. Лицар – козак – монах – джентльмен. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

